

T.C
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

HATAY HALK KÜLTÜRÜNDE DEFNE AĞACI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Arife ÖZCAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Gönül REYHANOĞLU

HATAY- 2020

T.C
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

HATAY HALK KÜLTÜRÜNDE DEFNE AĞACI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Arife ÖZCAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Gönül REYHANOĞLU

HATAY- 2020

ONAY

ARİFE ÖZCAN tarafından hazırlanan “*HATAY HALK KÜLTÜRÜNDE DEFNE AĞACI*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile *TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

../ .. /2020

Jüri Üyeleri	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Gönül REYHANOĞLU (Tez Danışmanı - Başkan)	
Dr. Öğr. Üyesi Aylin ERASLAN (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Özlem DEMREN (Üye)	

ARİFE ÖZCAN tarafından Hazırlanan “*HATAY HALK KÜLTÜRÜNDE DEFNE AĞACI*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım**.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (10/11/2020)

Arife ÖZCAN

ÖN SÖZ

Bir toplumun maddi ve manevi değerler bütününi oluşturan kültür, tarihsel süreç içerisinde kuşaktan kuşağa aktararak canlılığını sürdürür, gelişir ve değişir. Öyle ki kültürün maddi ve manevi unsurları arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim kültürün durağan değil dinamik bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Yani kültür hem içinde bulunduğu toplumdan etkilenir hem de o toplumu etkiler.

Kültür bir topluma ait gelenek ve görenekler, yaşam tarzı, düşünme biçimi, sanat, ekonomik hayat, ahlaki değerler, inanç vb. normlar hakkında bize bilgi verir, bir toplumun kimliğidir. Birçok özelliği bulunan kültür “öğrenilebilir” olma özelliğini de içinde barındırır. Kişiler, içinde doğduğu toplumun kültürel özellikleriyle yetişir ve böylece adına “kültürlenme” dediğimiz sürece dâhil olur. Bu durum kişiye “ben” değil “biz” bilincini aşılır ve onu bulunduğu toplumun bir üyesi yapar. İşte bu noktada karşımıza çıkacak olan bir diğer önemli kavram halk bilimidir. Halk bilimi, bir topluma ait maddi ve manevi kültür öğelerini derleyip araştıran ve senteze kavuşturan bir bilim dalıdır. Yani halkı ilgilendiren her şey bu bilimin konusu içinde yer alır ve çalışma alanına girer.

Binlerce yıllık geçmişi ile farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Hatay, halk kültürü açısından oldukça zengin ve çeşitlilik içeren bir yapıya sahiptir. Bunun temelinde ise Hatay’ın tarihi, coğrafı, ekonomik ve sosyal özelliklerinin tarihsel süreç içerisindeki önemi vardır. Hatay’ın bünyesinde farklı dil, din ve kültürden insanları barındırması kültürel anlamda zenginlik ve çeşitliliği beslemiş ve “medeniyetler şehri” olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Bu kültürel çeşitlilik halk bilimi çalışmalarına da kaynaklık etmiştir. Biz de çalışmamızda Hatay için birçok farklı kültürel olgu içinde çeşitli şekillerde yer alması ve halk ekonomisine de şehir ekonomisine de katkı sağlaması nedeniyle önem arz eden ve adeta onunla özdeşleşen defne ağacı, ürünleri, defneye dair anlatıları ve halk inanışlarını incelemeye değer bulduk. Çalışma Hatay halk kültüründe defne ağacı bağlamında Hatay’ın ilçelerini de kapsayan saha çalışmasının yanı sıra yazılı kaynaklarla desteklenmiştir. Bu çerçevede defne ürünleri, özellikleri, kullanım alanları, halk üzerinde yarattığı çağrışım, halk inanışları, halk anlatıları, halk hekimliği vb. hususlar araştırılmıştır. Çalışma giriş, dört ana bölüm ve sonuç şeklinde düzenlenmiştir.

“I. Bölümde”, “Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi” başlığı altında bilgiler verilmiş, ilgili alt başlıklar oluşturulmuştur. Ayrıca Zafer Sarı’nın çalışmasında yer alan Hatay’ın kuruluş efsanesi aktarılmıştır. Araştırmanın amacı ve önemine değinilip “Araştırmada Kullanılan Yöntemler” alt başlığında görüşme ve gözlem teknikleri, bağlam merkezli kuramlardan işlevsel teori hakkında genel bilgiler verilmiştir. “Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları” başlığında saha çalışmasının çerçevesi belirlenmiştir. Çalışmada öne çıkan temel kavramlar hakkında ise kısa bilgiler verilmiştir.

“II. Bölüm” içerisinde “Defne ile İlgili Genel Bilgiler” başlığı oluşturulmuş, defnenin tanımı ve adlandırılmasında öne çıkan hususlar, dünyada ve Türkiye’de yetiştigi alanlar, ağacın biçimsel, iklimsel ve yapısal özellikleri, kullanım alanları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Defne ürünlerinin halk hekimliğinden cilt bakımına mutfak kültüründen kozmetik sanayiye varıncaya kadar birçok alanda kullanılmasına kısaca değinilmiştir. Defnenin kullanım alanlarının halk kültürü alanları içinde yer alması yönüyle çalışmaya dâhil edildiğine de vurgu yapılmıştır.

III. Bölüm’ de kült ve ağaç kültü hakkında genel bilgiler verilmiş olup dünyada ve Anadolu’da ağaç kültüne dair örnekler aktararak insan yaşamında ağacın yüzyıllardır süregelen öneminden bahsedilmiş ve halk biliminin önemli alanlarından olan, kültüre destek sağlayan halk inanışlarından örnekler verilmiştir. Günümüzde bu inanışların yaşayıp yaşamadığı, herhangi bir değişikliğe uğrayıp uğramadığının izi sürülmeye çalışılmıştır.

“IV. Bölüm”de araştırmamızın örneklemini oluşturan “Hatay Halk Kültüründe Defne” genel başlığı adı altında “Defneye Dair Halk İnançları”, “Defne ile İlgili Halk Anlatıları”, “Defnenin Sembolik Anlamı” alt başlıkları sırayla incelenmiş, kaynak kişilerle yapılan görüşmeler ve yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerle desteklenerek aktarılmıştır. Devamında “Aromatik Bir Bitki Olarak Halk Mutfağında Kullanımı”, “Defne Yağı”, “Sabun ve Şampuan Olarak Kullanımı” başlıklarıyla defneden elde edilen ürünlerin kullanımı, amaçları, bilgiyi kimden öğrendikleri vb. kaynak kişilerden alınan bilgiler ışığında aktarılmıştır. “Geleneksel Üretim Teknikleri” başlığı altında modern ile geleneksel üretim yöntemleri kıyaslanmış, geleneğin yeni nesillere aktarımı, sosyo-

ekonomik bağlamda yarar ve zararları değerlendirilmeye çalışılmıştır. “*Halk Hekimliğinde Kullanımı*” başlığında halk hekimliğinin ne olduğu, modern tıp ile arasındaki ilişki, yapılan uygulamalar ve işlevleri hakkında bilgi verilmiştir. “*Tütsü Olarak Kullanımı*”, “*Hayvan Yemi Olarak Kullanımı*”, “*Çevre Düzenlemesinde (Peyzajda) Kullanımı*”, “*Çiçekçilikte Kullanımı*” ile ilgili yazılı ve sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilere yer verilmiş ve “*Defnenin Hatay’da Semt, Mekân, Kurum ve Kişi Adı Olarak Kullanımı*” başlığı altında insanların bu adı niçin tercih ettikleri üzerinde durularak bölüm tamamlanmıştır.

“*V. Bölüm*” de ise “*Kültür, Turizm ve Ekonomik Bağlamda Defne*” başlığında yazılı kaynaklardan elde edinilen bilgiler ışığında yöre halkının bu konudaki düşüncelerine yer verilmiştir. Turistik ve ekonomik açıdan yarar sağlama noktasında öneriler sunulmuştur. Saha çalışmasında elde edilen bulgular **işlevsel kuram** bağlamında değerlendirilmiştir. “*Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Defnenin Geleceği*” başlığı altında ise somut olmayan kültürel mirasın ne olduğu, UNESCO’nun somut olmayan kültürel miras listesinde Türkiye’den hangi unsurların yer aldığı ve bu noktada sağlanabilecek yararlar hakkında öneriler sunulmuştur. Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarımının önemine vurgu yapılarak onu yaşatma konusunda alternatifler belirtilmeye çalışılmıştır.

“*Sonuç ve Öneriler*” bölümünde çalışmada elde edilen veriler genel olarak değerlendirilmiştir. Hatay halk kültüründe defnenin halkbilimsel anlamda genel durumunu ortaya koyan bu bölüm çalışma sonucunda elde edilen bilgileri ve önerileri içermektedir.

Çalışma kapsamında yararlanılan yazılı ve elektronik kaynaklar sırasıyla “*Kaynakça*” bölümünde verilmiştir. Kaynak sıralamalarının tümünde alfabetik sıra gözetilmiştir. Tez metninde “K1, K2...” şeklinde kodlanarak gösterilen kaynak kişilerin açık kimlikleri de kaynakçada yer almaktadır. “*Ekler*” bölümü kaynak kişiler, görseller ve Hatay il haritası ve kaynak kişilere yöneltilen sorulardan oluşmaktadır. Defne ve yan ürünleri, defne ürünlerinin üretim aşaması, amblemler, paskalya töreninde defnenin saçılması vb. fotoğraflar “*Görseller*” alt başlığı içerisinde yer almaktadır.

Yüksek lisans eğitimim ve tez yazım sürecinde her zaman yanımda olan, güzel enerjisiyle beni sürekli motive eden, tecrübesi ve bilgisiyle bana ışık tutan çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Gönül REYHANOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bölümümüzün çok değerli hocaları Doç. Dr. Bülent ARI'ya, Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kürşat TÜRKAN'a ve Doç. Dr. Orhan OĞUZ'a da eğitimime sağladıkları katkıdan dolayı teşekkürlerimi sunarım. En büyük destekçim ve hayat arkadaşım olan sevgili eşim Oğuzhan ÖZCAN'a da çok teşekkür ederim.

Tezin saha çalışması sırasında misafirperverliği ve hoşgörüsü ile sorularımızı yanıtlayan, bilgilerini içtenlikle paylaşıp yardımlarını esirgemeyen Hatay halkına ve mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim.

HATAY HALK KÜLTÜRÜNDE DEFNE AĞACI

Arife ÖZCAN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gönül REYHANOĞLU

ÖZET

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan ve çok kültürlü bir yaşamın izlerini taşıyan Hatay, halk kültürü açısından oldukça zengin bir şehirdir. Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü birçok bitki türünün yetiştiği Hatay’da maki türleri arasında yer alan defne ağacı da oldukça yaygındır.

Bu çalışmanın amacı, Hatay halk kültüründe defneye dair halk inanışlarını, anlatılarını, defne ürünlerinin geleneksel yöntemlerle yapımını ve kullanım amaçlarını ortaya çıkarmak, işlevsel özelliklerini belirlemek, küreselleşmeyle birlikte kaybolmaya yüz tutmuş maddi ve manevi kültür unsurlarını kayıt altına alarak geleneksel kültürün korunması ve yaşatılmasına katkı sağlamaktır. Bu amaçla başta Antakya olmak üzere Hatay’ın ilçelerine saha araştırması gerçekleştirilmiş, görüşme ve gözlem (katılımlı/katılımsız) tekniklerinden yararlanılmıştır. Sahada 90 kaynak kişiye ulaşılmış, elde edilen veriler işlevsel teori kapsamında analiz edilmiştir.

Kutsallığı eskilere dayanan ağaç kültürünün bir yansıması olarak defne ağacı etrafında çeşitli inanış ve pratikler gelişmiş, Hatay halk kültürüne çeşitlilik katmıştır. Geleneksel üretim tekniğiyle ve yörede toplanan defne meyvesiyle üretilen Hatay Defne Sabunu coğrafi işaret ürünü olarak tescil edilmiştir. Defnenin gerek halk anlatıları gerekse halk ekonomisine katkı sağlayan ürünleriyle yöre halkı için önem arz edişi SOKÜM (Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi) kapsamında değerlendirilebileceği fikrini de ortaya çıkarmaktadır. Çalışma neticesinde defneye dair bazı uygulamaların, sözlü kültürde yaşayan ve halkın belleğinde yer etmiş olan anlatıların, yağ ve sabun üreticiliğinin

işlevselliğini ve önemini koruduğı bazı inanış ve pratiklerin ise önemini yitirdiğı görölmüşür. Çok yönlü yapısıyla kentin simgesi haline gelen defne yöre halkı için işlevini ve önemini korumaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Halk Kültürü, Ağaç kültü, Hatay, Defne, İşlevsel teori,
SOKÜM

LAUREL TREE IN HATAY FOLK CULTURE

Master's Thesis, Arife ÖZCAN

Turkish Language and Literature Department, 2020

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Gönül REYHANOĞLU

ABSTRACT

Hatay, which has been hosted to many civilizations throughout history and bears traces of a multicultural life, is a very rich city in terms of folk culture. The laurel (daphne) tree which is among the lemur species, is also very common in Hatay, where many plant species are grown in the Mediterranean climate.

The purpose of this study is to reveal the folk beliefs and narratives of laurel in Hatay folk culture, the production and intended use of laurel products with traditional methods, to decide their functional characteristics and to contribute to the preservation and survival of their traditional culture by recording the material and nonmaterial cultural elements which facing extinction with globalization. For this purpose, field research was carried out in the districts of Hatay, mainly in Antakya and interview and observation (with/without participation) techniques were used. 90 reference people were reached in the field and obtained data were analyzed within the scope of functional theory.

As a reflection of the tree cult, whose sanctity dates back to the past, various beliefs and practices developed around the laurel tree and added diversity to Hatay folk culture. Hatay Laurel Soap produced with the traditional production technique and the laurel fruit collected in the region is registered as a geographical indication product. The fact that the daphne is important for the local people both through its public narratives and its products also raises the idea that it can be evaluated within the scope of SOKUM. As a result of the study, some practices related to laurel narratives living in oral culture and in the memory

of the people, and some beliefs and practices that preserve the functionality and importance of oil and soap production have lost their importance. Laurel which has become the symbol of the city with its multifaceted structure, continues to be important for the local people.

Key Words: Folk culture, Tree Cult, Hatay, Laurel (Daphne), Functional Theory, SOKUM

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Defne Ağacı.....	116
Fotoğraf 2: Defne yaprağı	116
Fotoğraf 3: Defne meyvesi.....	117
Fotoğraf 4: Defne meyvesi.....	117
Fotoğraf 5: Defne Sabunu	118
Fotoğraf 6: Defne Yağı	118
Fotoğraf 7: Defne yağının kostik ile katılaştırılarak sabun elde edilmesi.....	119
<i>Fotoğraf 8: Kalıba dökülen sabunun mala yardımıyla düzeltilmesi</i>	<i>119</i>
Fotoğraf 9: Katılaştıran sabunun istenilen ebatta kesimi.....	120
Fotoğraf 10: Defne yağı üretimi.....	120
Fotoğraf 11: Defne yağı üretimi (iğne başlıklı sopa)	121
Fotoğraf 12: Apollon ve Defne Mozaiği	121
Fotoğraf 13: Spor müsabakalarında defnenin taç olarak kullanımı	122
Fotoğraf 14: Defne Figürü - Kralların Taç Olarak Defne Takması	122
Fotoğraf 15: Amblem Olarak Kullanımı 1	123
Fotoğraf 16: Amblem Olarak Kullanımı 2	123
Fotoğraf 17: Defne efsanesine ait motifler içeren bir fular örneği.....	124
Fotoğraf 18: Tütsü Olarak Kullanımı.....	124
Fotoğraf 19: Takılarda kullanımı	125
Fotoğraf 20: Mozaik sanatında defne ağacının motif olarak kullanımı	125
Fotoğraf 21: Defne efsanesine ait bir mozaik	126
Fotoğraf 22: Antakya-Zenginler mahallesinde yer alan bir mekan	126
Fotoğraf 23: Paskalya töreninde defnenin saçılması.....	127
Fotoğraf 24: Paskalya töreninde defnenin saçılması.....	127
Fotoğraf 25: Çiçekçilikte kullanımı	128
Fotoğraf 26: Çiçekçilikte kullanımı	128
Fotoğraf 27: Ev tipi kurutma.....	129
Fotoğraf 28: Defne yaprağının turşuda kullanımı	129

KISALTMALAR

akt.	Aktaran
bkz.	Bakınız
C	Cilt
çev.	Çeviren
K	Kaynak kişi
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra
S	Sayı
s.	Sayfa
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
SMK	Sınai Mülkiyet Kanunu
SOKÜM	Somut Olmayan Kültürel Miras

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	v
KISALTMALAR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	4
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ.....	4
1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.2. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler.....	4
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.4. Araştırmada Kullanılan Yöntemler	5
1.5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	11
1.6. Temel Kavramlar.....	11
II. BÖLÜM.....	15
2. DEFNE İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	15
2.1. Defnenin Tanımı ve Adlandırılması.....	15
2.2. Defne Ağacının İklim ve Yapı Özellikleri	16
2.3. Defne Ağacının Kökeni, Biçimsel Özellikleri ve Genel Kullanım Alanı ..	17
III. BÖLÜM	20
3. AĞAÇ KÜLTÜ VE ETRAFINDA ŞEKİLLENEN İNANIŞLAR	20
3.1. Dünyada ve Anadolu’da Defne ve Ağaç Kültü.....	20
IV. BÖLÜM	27

4. HATAY HALK KÜLTÜRÜNDE DEFNE.....	27
4.1. Hatay'ın Tarihi ve Kültürel Yapısı.....	27
4.2. Defneye Dair Halk İnançları	32
4.2.1. Kırklama/Tuzlama Uygulamalarında Defne	33
4.2.2. Nazardan Korunma/Engelleme Uygulamalarında Defne.....	38
4.2.3 Kismet Açma Uygulamalarında Defne	40
4.3. Diğer Uygulamalar	42
4.3.1. Uygulama	42
4.3.2. Uygulama	42
4.3.3. Uygulama	43
4.4. Defne ile İlgili Halk Anlatıları	45
4.5. Defnenin Sembolik Anlamı.....	55
4.6. Aromatik Bir Bitki Olarak Halk Mutfağında Kullanımı	60
4.7. Defne Yağı	64
4.7.1. Sabun ve Şampuan Olarak Kullanımı	67
4.7.2. Yağ, Sabun ve Şampuan Üretimde Kullanılan Malzemeler	73
4.8. Geleneksel Üretim Teknikleri	73
4.9. Halk Hekimliğinde Kullanımı	75
4.10. Tütsü olarak kullanımı	79
4.11. Hayvan Yemi Olarak Kullanımı	81
4.12. Çevre Düzenlemesinde (peyzajda) Kullanımı.....	82
4.13. Çiçekçilikte Kullanımı	83
4.14 Defnenin Hatay'da Semt, Mekan, Kurum, Kişi Adı Olarak Kullanımı ...	84
V. BÖLÜM.....	88

5. KÜLTÜR, TURİZM VE EKONOMİK BAĞLAMDA DEFNE	88
5.1. Defnenin Hatay’a Turizm ve Ekonomik Bağlamda Katkısı	88
5.3. Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Defne’nin Geleceği	93
SONUÇ VE ÖNERİLER	96
KAYNAKÇA	100
EKLER.....	110
Ek-1 Kaynak Kişiler.....	110
Ek-2: Fotoğraflar	116
Ek-3: Hatay İl Haritası	130
Ek. 4. Araştırma Soruları.....	131

GİRİŞ

Halk kültürünün kökleri o kültürü taşıyan ve aktaran topluluğun en eski dönemlerine dayanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde topluluklar hem kendi kültürleriyle göç, savaş, ticaret, evlilik vb. sebeplerle birçok kültüre etki etmiş hem de birçok kültürden etkilenmiştir. Halk kültürünün özünde o coğrafyada birlikte yaşayan ve o kültürü paylaşan toplumun duygu ve düşüncelerini, yaşama biçimlerini, değerlerini görmek mümkündür. Kültür, bir toplumun yaşam biçimini yansıtırken aynı zamanda o toplumun yaşamını şekillendiren işlevsel bir yapıya da sahiptir. Artun (2009: 51), halk kültürünün toplumsal yaşam üzerinde birleştirici, pekiştirici ve dayanışmayı artırıcı bir işlevinin olduğunu belirtir.

Kişi ait olduğu toplumun kültürüyle şekillenir ve sosyal normların üzerinde yarattığı etki ile ortama uyum sağlamaya çalışır. Malinowski'ye göre kültür, aletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır (Çobanoğlu, 2016: 269). Yani maddi ve manevi unsurların bir toplamıdır. Bu noktada karşımıza çıkacak olan kavram geleneksel bilgidir. Geleneksel bilgi "uyarlayıcı süreçlerle gelişen ve nesiller boyunca kültürel aktarımla aktarılan birikimli bir bilgi, uygulama ve inanç bütünü olarak tanımlanmaktadır (Berkes, 1999: 8 akt. Kaan, G. D, 2019: 15). Bu tanımlama geleneksel bilginin gelişime açık bir yönünün olduğunu da göstermektedir. Özdemir (2018: 5-6) ise geleneksel bilgi ve deneyimi daha çok gelenek kültürü bağlamında yaşamını sürdüren birey ve toplumun doğayla etkileşimlerinin ürünü ve bütünü olarak tanımlamaktadır. Ona göre geleneksel bilgi işlevini koruduğu sürece yaşatılmış ve yaşatılmaya devam etmektedir. Kültürel aktarım aslında topluma özgü unsurların geleneksel bilgi yoluyla nesilden nesile ulaştırılmasıyla mümkündür.

Özdemir (2018: 3), daha önceki dönemlerde sanayi temelli kalkınma modellerinin etkisiyle geleneksel bilgi belleğinin ötelendiğini fakat özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren belirginleşen bilgi teknolojilerine, sanal ve dijital teknolojilere dayalı dördüncü

sanayi devrimiyle birlikte geleneksel bilgi ve deneyim belleğine de önem verilmeye başlandığını ifade eder. Geleneksel bilginin mutlaka çok eski olması gerektiği, yaratıcılıktan ve yenileştirmeden uzak olduğu düşüncesi de tartışmaya açık bir konudur. Geleneksel bilgiyi geleneksel yapan, onun eskiliği değil elde edilme ve kullanılma biçimidir (Oğuz, 2009: 6). Yani geleneksel bilgi, statik ve durağan değil değişime açık bir yapıya sahiptir.

İnsan dünyada var olduğu andan itibaren doğa ile etkileşime girmiş ve onun bir parçası haline gelmiştir. Bu etkileşim kültürün ortaya çıkmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda insan belirli noktalarda doğa tarafından yönlendirilmiş bir nesne, bazen de onu değiştirip dönüştüren bir özne olmuştur (Aça ve Yolcu, 2019: 862). İnsan davranışlarını anlamanın yolu öncelikle ihtiyaçlarının bilinmesine bağlıdır. İnsanlar bu ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli davranışlar geliştirir ve kültürel tepkilerde bulunurlar (Malinowski, 2016: 112-117). Dürtülerin sebep olduğu kültürel tepkiler toplumun bağlı kaldığı gelenekler ile şekillenmektedir. Malinowski (2016: 47) *“Yaşadığımız, deneyimlediğimiz ve bilimsel olarak gözlemleyebildiğimiz kadarıyla kültürün ana unsuru, insanların kalıcı gruplar halinde örgütlenmesidir. Bu tür gruplar adetler veya teamüllere uyum sağlamaktadır.”* diyerek iş birliği ortamında insanların dini ve tüzel davranışlarına yön veren ahlaki geleneklerin peşinden gittiklerini ifade eder. Hızlı bir küreselleşme evresinde olduğumuz bu süreçte kültürel mirasın korunması, yerelden ulusala taşınması için maddi ve manevi kültür unsurlarının yeni nesillere aktarılacak yaşatılması önem arz etmektedir.

Kişisel ve toplumsal olguların etkisiyle oluşan kültürün yöresel ve bölgesel farklılıklar içermesi olağandır. Bu çalışmada yerel kültürün kayıt altına alınması, yaşatılması ve korunması ve işlevsel özellikleriyle ortaya konulması bağlamında Hatay halk kültüründe defne birçok yönüyle ele alınmıştır. Akdeniz ikliminin doğal bitki örtüsü olan maki türlerinden biri de defnedir. Bu durum Hatay’da doğal yetişme alanı bulmasında ve geniş bir yayılım göstermesinde etkili olmuştur. Yöre halkının ekonomik anlamda önemli kaynaklarından biri olan defne ağacının, meyvesinden dalına, efsanesinden halk

inançlarına kadar maddi ve manevi kültür unsuru olarak önemini koruduğu görülmüştür. Hatay ve ilçelerine gerçekleştirilen saha ziyaretlerinden gözlem ve görüşme yoluyla elde edilen veriler ve yazından elde edinilen bilgiler işlevsel teori bağlamında değerlendirilmiştir. Defne, insan belleğinde var olan geleneksel bilgilerin ve kültürel unsurların kayıt altına alınıp aktarılması ve halk ekonomisine katkısı noktasında önem arz eden somut olmayan kültürel miras kapsamında da değerlendirilebilecek önemli bir potansiyele sahiptir.

I. BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu Hatay halk kültüründe defnenin yeri ve önemidir. Araştırmada, tıbbi ve aromatik bitkiler kategorisinde yer alan defne ağacı ve yaprağının; Hatay halk kültüründeki yeri ve önemi, defne ağacı yaprağından ve meyvesinden üretilen sabun, krem, yağ gibi her türlü ürünün üretim ve kullanımı, ekonomik yönü, halk mutfağında kullanımı, kurum, mekan, yer ve çocuk ismi olarak kullanılması, gelenek göreneklerdeki yeri, defne ile ilgili halk inançları ve anlatıları, defnenin halk kültüründeki işlevleri vb. konuları üzerinde durulmuştur.

1.2. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler

Araştırmanın çalışma alanı Hatay ilidir. Bu kapsamda Hatay ili Antakya merkez ilçesi olmak üzere Samandağ, Reyhanlı, İskenderun, Yayladağı, Kırıkhan, Defne, Kumlu, Erzin, Dört Yol, Altınözü ilçelerinde de çalışma yürütülmüştür. Bu bölgede yaşayan farklı yaş ve meslekten kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Sahaya farklı zamanlarda gidilmiş ve katılımlı/katılımsız gözlemler yapılmıştır. Hatay'ın coğrafik, ekonomik, sosyolojik özellikleri hakkında bilgiler dördüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Defne, Akdeniz iklimine özgü karakteristik bir ağaçtır. Akdeniz bölgesinde birçok ilde yetiştirilmesine rağmen Hatay ile özdeşleşmiş olan defne ağacı; üretilen ürünleri, halk kültürü ve ekonomisindeki yaygınlığı ve işlevselliği, özellikle Hatay Arkeoloji Müzesi'nde ve şehrin birçok yerindeki eserlerde sembol olarak yer alması, tarihi mekânlarla bütünleşen anlatılarıyla ekonomik ve kültürel açıdan bu şehir için önem arz etmektedir. Hatay'ın sembollerinden olan defne gerek halk belleğinde yaşayan efsanesiyle gerek tıbbi ve aromatik bir bitki olarak kullanımıyla kültürel dokunun simgesi kabul edilir. Ayrıca yöre halkına iş imkânı sunmasıyla da değerini arttırmıştır. Şehrin simgesi haline gelen ve hatta Defne adında bir ilçesi olan Hatay'da, defne ve defne bitkisi ürünleri sektörü; 7.500 kişinin istihdam edildiği, yıllık 4.500.000 TL işçilik geliri ve 40.000.000 TL toplam geliri ile önemli sektörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Semerci ve Çelik, 2017: 130). Bu bağlamda defne ve ürünlerinin Hatay ekonomisine katkısı da dikkate değerdir.

Bu çalışmanın amacı, Hatay halk kültüründe defneye dair halk inanışlarını, anlatılarını, defne ürünlerinin geleneksel yöntemlerle yapımını ve kullanım amaçlarını ortaya çıkarmak, işlevsel özelliklerini belirlemek, küreselleşmeyle birlikte kaybolmaya yüz tutmuş maddi ve manevi kültür unsurlarını kayıt altına alarak gelenek kültürünün korunması ve yaşatılmasına katkı sağlamaktır. Şimdiye kadar defnenin Hatay ili için önemini arz eden özellikle halk bilimi alanında kapsamlı bir çalışmanın yapılmaması bu çalışmayı yapmaya teşvik edici bir faktör olmuştur. Akdeniz iklimine ve özellikle bölgeye özgü bir ağaç olan defnenin, halkın ekonomisine, mutfağına, geleneksel yaşamına ve anlatılarına nasıl nüfus ettiğini gözler önüne sermek bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.4. Araştırmada Kullanılan Yöntemler

Araştırmanın temel yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden sahada derleme metodlarından görüşme ve gözleme dayalı alan araştırması olarak belirlenmiştir. Bu

nedenle yörede alan araştırması yapılması uygun görülmüştür. Çalışma alanı Hatay olup il geneli hakkında bilgi vermesi açısından Hatay'ın Antakya, Defne, Kırıkhan, Reyhanlı, Arsuz, Samandağ, Yayladağı, İskenderun, Erzin, Dört Yol, Kumlu ilçelerinden kaynak kişilerle görüşülmeye çalışılmıştır.

Halk bilimi derleyicilerinin en çok kullandığı alan araştırması yöntemi olan *“Görüşme yöntemleri (mülakat metotları) alan araştırmacısı tarafından araştırılan konu ve olaylarla ilgili olarak bilgi sahibi oldukları bilinen veya inanılan kimselere sorular sormak suretiyle malzeme elde etmek için kullanılan metotlardır”* (Çobanoğlu, 2016: 93-94). Çalışma sahası ile ilgili olarak doğrudan bilgi edinme olanağı sağlaması sebebiyle çalışmada görüşme tekniğinden yararlanılmıştır.

Çalışmada görüşme tekniği yanında gözlem tekniğinden de yararlanılmıştır. Gözlem tekniğinin en çok kullanılan çeşitleri katılımlı-katılımsız, dolaylı-doğrudan, sistemli-gelişigüzel ve gizli-açık gözlem şeklindedir. Çalışmada katılımlı ve katılımsız gözlem tekniği tercih edilmiştir.

Katılımlı gözlemde alan araştırmacısı icra edilecek folklor olayına aktif olarak katılırken; katılımsız gözlemde bir seyirci olarak katılır ya da pasif bir şekilde uzaktan izler (Çobanoğlu, 2016: 87). Saha çalışmasında defne meyvesinden elde edilen defne yağının üretimi katılımlı gözlem esas alınarak incelenmiştir. Bununla birlikte müzedeki mozaiklerin görülmesi, hediyeleşme amaçlı defne ürünlerinin ve defneyi simgeleyen ürünlerin satın alınması, bu ürünlerin incelemesi, Harbiye Şelallerinde efsaneyi anlatan tanıtıcı levhanın bölgeye turistlik amaçla gelenler tarafından okunup okunmadığına bakılması gibi defne ile ilgili unsurlarla ilişkili olarak kişilerin davranışları katılımsız gözlem yoluyla incelenmiş ve veriler kaydedilmiştir.

Sahaya çıkmadan önce çeşitli hazırlıklar yapılmış, literatür ve saha ön araştırması yoluyla elde edilen bulgulardan hareketle görüşme soruları (Ek: 4'te) hazırlanmıştır. Alan görüşmesi sırasında konuşmanın seyrine göre kaynak kişiye önceden hazırlanan açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara tezle ilgili ön çalışma yapıldıktan sonra karar verilmiştir. Ön çalışma ise sahada on kişi ile yapılan görüşme ve literatür taraması şeklinde

gerçekleştirilmiştir. Açık uçlu soruların olumlu yönü birçok bilgiye ulaşmayı sağlaması iken olumsuz yönü görüşmelerin zaman açısından daha uzun sürmesine neden olmasıdır. Görüşmelerde defne yaprağının ve meyvesinin toplanması, yağ ve sabun yapımları, farklı alanlardaki kullanımı gibi gözlem tekniği ile incelenen icralarla ilgili de -gözlem yoluyla elde edilen bilgileri görüşme yoluyla kontrol amacıyla- sorular sorulmuştur.

Kaynak kişiler, merkez ilçe Antakya olmak üzere yukarıda bahsi geçen ilçelerde ikamet eden yerli halk ve dışarıdan gelen kişiler arasından seçilmiştir. Sahada, örneklem olarak belirlenen 90 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Kişisel bilgilerini paylaşmayan 2 kişi dışında 88 kişiden 56'sı kadın, 32'si erkektir. Görüşülen kişilerin 23'ü ilkokul, 13'ü ortaokul, 17'si lise, 5'i önlisans, 25'i lisans mezunudur. Tahsil görmeyen 5 kişiden 3'ü ise okuma-yazma bilmektedir. Kişiler genellikle 40-50 yaş üzeri, deneyimsel ve geleneksel bilgiye sahip farklı meslek gruplarını temsil etmektedir. Doğrudan defne yetiştiricileri, aromatik ve tıbbi bir bitki olarak defneyi ticari amaçlı kullanan üreticiler, mekanlarına defne ismini tercih edenler, sosyal ve gündelik hayatlarında defne ve defne ürünlerini kullananlar, halk anlatısı olarak defne efsanesini bilen kaynak kişiler gidilerek artan sayıda kişinin katılımına dayalı bir teknik olan kartopu/zincir örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Kartopu veya zincir örnekleme (snowball sampling) tekniği, evreni oluşturan birimlere erişmenin zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin (büyüklük ve bilgi derinliği vb.) yetersiz olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Patton, 2005; akt. Baltacı, 2018: 253). Örneklem oluşturma sürecinde araştırmacı öncelikle konusuyla ilgili olarak evrende en çok bilgiye sahip olduğunu düşündüğü kişiye ulaşır. Bu kişiyle yapılan görüşme sonunda o kişinin önerdiği diğer bireylere, o bireylerle görüşme sonrası da onların önerdiği diğer bireylere ulaşılmaktadır. Bu şekilde katılımcı sayısı artarak süreç devam etmektedir. Bu süreç ise bir süre sonra belli kişiler üzerine odaklanıp örneklem oluşturmaya sonlanmaktadır (K. Başaran, 2017: 492). Çalışmada kullanılan bu teknik ile ilgili konuda yeni kişilere ulaşılmış ve yeni bilgiler elde edilmiştir.

Araştırmanın tutarlılığını ve kapsamını artırmak amacıyla farklı yaş, meslek, mezhep, etnik ve farklı eğitim kademesinden kişiler tercih edilerek görüşme sağlanmıştır. Defne ya da defneyi sembolize eden ve el emeği ile üretilen bazı ürünlerin (sabun, defne

yağı, mozaik vb.) üretim ve pazarlama aşaması ise gözlem yoluyla incelenip değerlendirilmiştir.

Sahada 90 kişiyle görüşme yapılmış, görüşme yapılan kaynak kişiler alfabetik olarak sıralanmıştır. Tez metninde “K1, K2...” şeklinde kodlanarak gösterilen kaynak kişilerin açık kimlikleri de kaynakçada yer almaktadır. Saha çalışması 2018-2019 yıllarında Hatay’ın Antakya, Reyhanlı, Samandağ, Defne, Yayladağı, İskenderun, Arsuz, Kırıkhan, Dört Yol, Erzin, Kumlu ilçelerine gidilerek gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada konuyla ilişkili literatürden ve elektronik kaynaklardan da faydalanılmıştır. Defne meyvesinin toplanıp işlendiği eylül ve ekim aylarında sahaya gidilerek, tüm işlemler yerinde gözlemlenmiş, zaman zaman meyvelerin toplanmasına eşlik edilmiştir. Defne adının ilk olarak ortaya çıktığı Harbiye şelalesi ve Defne bölgelerinde de ayrıca gözlem ve derleme yapılmıştır.

Çalışma sahasından gözlem ve görüşme teknikleri ile elde edilen veriler öncelikle tasnif edilmiştir. Tasnif edilen bilgiler literatürden elde edilen bilgilerle birlikte bağlam merkezli halk bilimi kuramlarından “işlevsel teori”nin çalışma yöntemleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Metin merkezli kuramlara tepki olarak doğan bağlam merkezli kuramlar folkloru salt bir metin olarak ele almaz. Metin merkezli çalışmaların folklor bilgisi konusunda yeterli olmayacağını düşünen bağlam merkezli kuramcılar folklor kavramını metne değil geleneğin icra edildiği ya da nakledildiği zamanın etkinliğine uygulamaya çalışmışlardır (Arslan ve Çelebi, 2016: 23). Yani bağlam merkezli kuramlar için folklor, yaşayan ve dinamikleri olan bir süreçtir.

Temsilcileri arasında Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas, Margerat ve Mellville Herkovits, Ruth Benedict gibi ünlü antropologların bulunduğu “İşlevsel yöntemin hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır” (Oğuz vd., 2016: 87). Bu bağlam noktasında yer alan bir halk edebiyatı ürününün aktarılmasındaki temel neden anlatıcının veya icracının onu yaratma, anlatma ve kullanma nedenleri ile dinleyicinin o yaratmayı dinleme, anlama, kullanma ya da bunların dışında kalan nedenler

işlevsel halk bilimi yönteminin temel sorunlarını oluşturur. Bu kurama göre metnin kendi bir izleyici kitlesine sunulmaz ve icra edilmezse anlamsızdır. Kısaca icra edilen folklor unsuru onu anlatan ve dinleyenden oluşur (Artun, 2009: 74-75). Çalışmada elde edilen veriler daha çok Malinowski'nin işlevsel kuramı üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Malinowski'ye (2016: 130-131) göre, işlev karmaşık dürtüler ve bir ihtiyacın çeşitli yöntemlerle doyuma ulaşması ile ilgili olarak değer biçilen yardımcı araçlar kümesidir.

İşlevsel kuramın önemli temsilcilerinden olan William Bascom'un çok sayıda belirlemiş olduğu folklor işlevleri (Çobanoğlu, 2016: 282) arasında en çok üzerinde durup önemsendiği işlevler şunlardır:

1. Hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi
2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme
3. Eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi
4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması.

İşlev üzerine çalışan Elliot Oring (2012: 267) "işlev" teriminin farklı şekillerde kullanıldığını fakat işlevsel analizin temelinde A. R. Radcliffe- Brown ve Bronislaw Malinowski'nin (kültürün bilimsel kuramları) çalışmalarında önerdiği açıklamalardan kaynaklandığı için çalışmasını bu kuramsal anlayışlarda sınırlandırdığını belirtmiştir. Oring çalışmasının devamında Malinowski'nin kültüre dair işlevsel anlayışının Radcliffe- Brown'inkinden farklı olmasını, belki de onun toplum odaklı, organizma ötesi kültür anlayışından rahatsızlık duyarak bireye odaklı bir kültür kuramını öne sürmesinden kaynaklandığını (2012: 268) açıklar. Malinowski (1939: 46) de *"Bu ihtiyaçlara tepki olarak diğer ihtiyaçlar ortaya çıkar ki, bireyin varlığını devam ettirmesi için bunları gidermesi gerekir"* ifadesiyle insanların biyolojik ihtiyaçlarının karşılanması kültürel işlevlerin çeşitli yönlerine hizmet ettiğini söylemiştir. Bu cümlesi Oring'in Malinowski ile R. Brown karşılaştırmasındaki yaptığı çıkarımı desteklemektedir. İnsanların ürettiği,

ortaya koyduğu soyut ya da somut her şey aslında bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkmakta ve farklı alanlara hizmet etmesi yönüyle işlevselliğini korumaktadır.

Malinowski “Bilimsel Bir Kültür Teorisi” (2016: 88) adlı çalışmasında temel ihtiyaçlara karşılık gelen kültürel tepkileri şöyle sıralamıştır:

Tablo: 1

Temel İhtiyaçlar ve Kültürel Tepkiler

<i>TEMEL İHTİYAÇLAR</i>	<i>KÜLTÜREL TEPKİLER</i>
1. Metabolizma	1.Beslenme
2. Üreme	2.Akrabalık
3.Bedensel Rahatlık	3.Barınma
4.Güvenlik	4.Korunma
5.Hareket	5.Faaliyetler
6.Büyüme	6.Eğitim
7.Sağlık	7.Temizlik

Malinowski’ye (2016: 42) ait yukarıdaki tablo incelendiğinde (...) insanın temel ya da bedensel ihtiyaçlarının nasıl giderildiği açık bir şekilde ortadadır ve bunlar her kültürü etkileyen temel unsurlardır. Tabloda yatay olarak yer alan bu kavramlar Malinowski’ye göre (2016: 90-91) birbirinin ayrılmaz parçalarıdır, dağılmak ya da çökmek üzere olmayan normal kültürlerde ihtiyaç ile tepki arasında doğrudan bir ilişki vardır. Organizma tüm ihtiyacını karşılamak için belirli tepkiler geliştirir ve bu tepkiler doğrultusunda hareket eder. Bununla ilgili olarak kendi kültürel koşulları içinde sabahları iştahla uyanan insanların kahvaltı yapma isteğinde olduklarını ve doyumun sağlanmasıyla birlikte bunun bir rutine dönüştüğünü söyleyerek konuyu örneklendirir. Yani ona göre bir kültürü incelemenin yolu insan ihtiyaçlarının temel alınmasına bağlıdır.

Çobanoğlu (2016: 273) da organizmanın temel ihtiyaçlarını karşılamak için bazı alışkanlıklar geliştirdiğini ve kültürel tepkiler yoluyla bunun rutinleşip gelenekleştiğini belirtir. İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik sorunlarla alakalı olarak ise “... bireylerin yarattığı zanaat ürünleriyle, işbirliği yapan gruplar halinde

örgütlenmeleriyle ve ayrıca bilginin, bir değer ve ahlak duygusunun geliştirilmesiyle çözüm bulunur (Çobanoğlu 2016: 270).” şeklinde açıklama yapar. Bu açıklamalardan yola çıkarak organizmanın temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik eğilimlerinin kültürel unsurların oluşmasında etkili olduğunu ve bunların “örgütlenme” ile hedefe ulaştığını söyleyebiliriz.

1.5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma sahası Hatay merkez ilçesi ve diğer ilçeleri (Reyhanlı, Samandağ, Defne, Yayladağı, İskenderun, Arsuz, Kırıkhan, Dört Yol, Erzin, Kumlu) ile sınırlıdır. Çalışma konusu olarak ise defne ağacı, yaprağı ve meyvesiyle ilgili halk kültüründeki her türlü kullanımı konu alınmıştır. Araştırma bulguları 2018-2019 yılları arasındaki görüşme ve gözlem yoluyla elde edilmiş verilere dayanmaktadır.

1.6. Temel Kavramlar

Çalışma ağırlıklı olarak kültür, halk kültürü, halk ekonomisi, geleneksel uygulamalar, defne, ağaç kültü, mitik anlatı, efsane, anlatı, halk mutfağı, aromatik bitki, işlevsel teori, performans teori, inanç ve pratik, halk inançları, gelenek ve görenekler kavramları üzerine temellendirilmiştir.

Kültür: “*Kültür ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği (kazandığı), bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür.*” (Tylor, 1871: 1, akt. Güvenç, 1979: 102).

Defne: “Lauraceae familyasından olan defne (*Laurus nobilis* L.) 3-10 m boylanabilen sarı çiçekli, iki evcikli herdem yeşil orman ağaç veya ağaççığıdır (Çevre ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2009: 6)” şeklinde tanımlanır. Çalışmada defne ağacı ve ürünlerin kullanımı, işlevi, defneye dair uygulamalar vb. yazılı ve sözlü kaynaklardan bilgiler edinilerek derlenmiştir.

Kült: Antropolojik mana itibariyle Tanrı veya Tanrılarla ilişki içindeki belirli bir gruba ait inançları ve ayin gibi dini eylemleri ifade etmektedir (Çelepi, 2019: 379). Dünyada ve Anadolu’da ağaç kültü etrafında gelişen inanış ve pratiklere kısaca değinilmiştir.

Ağaç kültü: Ağaç ve ağaç etrafında gelişen, kutsallık içeren inançları kapsamaktadır. Çalışma kapsamında defne ağacı ve ürünleri etrafında gelişen inançlar incelenmiştir.

Anlatı: “Roman, hikâye, masal vb. edebî türlerde bir olay dizisini anlatma biçimi, hikâyeleme, öyküleme, tahkiye.” (TDK, 2009) olarak tanımlanmıştır. Tez çalışmamızda da defneye dair anlatılar yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenerek aktarılmıştır. Kişilerin bu anlatıları kimden öğrendikleri, inanıp inanmadıkları sözlü sorularla teyit edilerek ortaklıklar ve farklılıklar belirlenmiştir.

Mitik anlatı: İçerisinde mitolojik unsurlar bulunduran anlatılardır. Defne Efsanesinde de mitolojik kahramanlar (Apollon ve Daphne) yer almaktadır.

Efsane: Tanrıların, insanların, kahramanların ve evrenin yaratılışının yanı sıra ilk günahları, ilk ölümü, tufanı, tanrıların insanları nasıl cezalandırdıklarını, ikinci planda ise avcılığın ve hayvancılığın başlangıcını, bitkilerden nasıl yararlandığını, ateşin ilk kez elde edilmesini, cinsel hayatın başlangıcını; ilk ailenin, törelerin ve toplumsal kurumların ortaya çıkışını konu edinen; bunları destansı ve şiirli bir dille anlatan, çoğu zaman kutsal sayılan öyküler olarak tanımlanmıştır (Örnek, 1973: 25). Harbiye çevresinde teşekkül eden “defne efsanesi” de Hatay denilince akla gelen halk anlatılarından. Halk kültürünü yansıtmaları, çeşitli hediyelik eşyalarda figür olarak kullanımı açısından çalışmada yer alan önemli kültür ürünüdür.

Aromatik bitki: Tat, aroma, çesni ve koku vermek için kullanılan bitkilerdir (Arslan vd. 2015: 485). Aromatik bitki grubunda yer alan defne çalışmamıza bu yönleriyle de kaynaklık etmiştir. Hatay mutfak kültüründeki yeri değerlendirilmiştir.

İşlevsel teori: Antropolojik yöntem olarak da bilinen işlevsel kuramın hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil bu metinlerin oluşturuldukları ve yeniden yaratıldıkları bağlamdır (Artun, 2009: 74). Bağlam merkezli kuramlar arasında yer alan işlevsel teori, çalışma kapsamında elde edilen derlemelerin teorik yapısını değerlendirmede kullanılmıştır.

İnanç ve pratik: İnanç, 1. Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma. 2. Birine duyulan güven, inanma duygusu. 3. İnanılan şey, görüş, öğreti 4. Tanrı'ya, bir dine inanma, akide, iman, itikat (TDK, 2009) olarak tanımlanmıştır. Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaratılarak gelecek kuşaklara aktarılan inanmalardır (Artun, 2009: 271). Pratik ise bir şeyi yapabilme kolaylığı, uygulama olarak adlandırılmaktadır. Hatay halk kültüründe defneye dair inanç ve pratikler sahada derlenerek çalışmaya aktarılmıştır.

Gelenek ve görenek: “Eskiden beri devam edip gelen, gayri resmi yol ve yöntemlerle kazanılan ve kuşaktan kuşağa aktarılan ve zamanın ihtiyaçlarına göre her kuşakta belli ölçüde bireysel yaratıcılığa ve değişmeye ve de gelişmeye izin veren bilgi, hareket ve materyal ürünleri üretme ve kullanma tarzı” şeklinde tanımlanmaktadır (Ekici 2004: 18; 2008: 34). Görenek ise “*Bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı, adet, alışkı.*” (TDK, 2009) olarak tanımlanır. Çalışmada kuşaktan kuşağa aktarılan uygulamaların, inanışların halk kültüründe “gelenek ve görenek” e dönüşüp dönüşmediği kaynak kişilerin aktarımları doğrultusunda belirtilmiştir.

Geleneksel Bilgi: Geleneksel bilgi ve deneyimi daha çok gelenek kültürü bağlamında yaşamını sürdüren birey ve toplumun doğayla etkileşimlerinin ürünü ve bütünü olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2018: 3). Gelenek kültürünün özünü oluşturan geleneksel bilgi ve deneyimine ait ürünler bağlamında incelenen defne aynı zamanda kültürel ekonomi açısından da ele alınmıştır.

Halk mutfacı: İnsanların geleneksel ya da çeşitli yollardan öğrendiği bazı yöresel değişiklikleri de içeren yeme-içme alışkanlıkları, pişirme yöntem ve teknikleri gibi uygulama ve pratiklerdir. Çalışmada defnenin Hatay mutfağındaki yerine değinilmiştir.

Halk ekonomisi: Halkın geçimini sağlamak için giriştiği çabaların tümüdür (Artun, 2009: 222). Çalışmada gelir elde etmek amacıyla defneden elde edilen ürünler ekonomik boyutuyla ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

II. BÖLÜM

2. DEFNE İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. Defnenin Tanımı ve Adlandırılması

Hatay bölgesinde yaygın olarak bulunan defne için Kalaycıoğlu (2001: 175) iki çenekliler sınıfının Defnegiller familyasından herdem yeşil ağaççık, bazen de 8-10 m.ye kadar boylanan ağaç halinde bulunan saplı ve sarmal dizilişlidir, şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Göker ve Acar'a göre (1983: 124) Akdeniz defnesi, defnegiller (Lauraceae) familyasının tropik ve subtropik mıntıklalarda yetişen 40 cinsinden en önemlisi olan Laurus cinsine mensup bir tür olup varyetesi yoktur. Akdeniz defnesi çoğunlukla ağaççık, bazen de 10 metreye kadar boylanabilen yuvarlak tepeli sık dallı bir ağaçtır. Ayas ve arkadaşları da (2015: 2) benzer bir tanımlama ile Akdeniz defnesini yuvarlak tepeli, sık dallı ve dionik bir ağaç olarak tanımlar. Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsüne göre ise “*Lauraceae familyasından olan defne (Laurus nobilis L.) 3-10 m boylanabilen sarı çiçekli, iki evcikli herdem yeşil orman ağaç veya ağaççığıdır*” (Çevre ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2009: 6). Defne “*Küçük yeşilimsi renkte olan çiçekleri bir cinsli iki evcikli olup çoğunlukla demetler halinde kurullar teşkil eder. Meyve üzümlüsüdür* (Kalaycıoğlu, 2001: 175)”.

TDK (2011: 605) ise defneyi, “*Defnegillerden, yaprakları güzel kokulu ve yaz kış yeşil olan bir ağaç, develik (Laurus nobilis).*” olarak tanımlar. Temel Türkçe Sözlük’te (1991: 201) de defne maddesi, “*Yaprakları güzel kokulu, şenliklerde süs olarak kullanılan taflan cinsinden küçük bir ağaç.*” şeklinde geçer. Defne kelimesinin etimolojik kökeni ise

Grekçe (Antik Yunanca) “daphne”ye dayanmaktadır (Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, 1988).

Defne ağacının birçok farklı adlandırması vardır. Baytop’a göre, *Laurus nobilis* L.; Hatay’da “defne, har, teynel ve gar”; Mersin, Adana ve Osmaniye’de “har, teynel, defne”; Kahramanmaraş’ta “harve, defne”; Antalya Gazipaşa, Akseki, Sinanhoca Köyü’nde, Manavgat, Sırt Köyde ve Finike’de “ehnel”; Güzelbağ’da defne tohumuna “gilik” adı verilmektedir (Düzenli ve Karaömerlioğlu, 2012; akt. Ayas vd., 2015: 2). Akdeniz defnesinin başka dillerde aldığı isimleri Karadeniz (2001:1) çalışmasında şu şekilde vermektedir: İngilizce “sweet bay, Laurel, Roman Laurel”, Almanca “Edler, Lorbeerbaum”, İtalyanca “Lauro franco”, Fransızca “Laurier franco, Laurier des poetes”, Arapça “Gar”.

Osmanlıca-Türkçe sözlükte “gaar” maddesi şu şekilde tanımlanmıştır: “*1. Mağara, in. 2. Defne ağacı. Habb-ül gaar, defne tanesi; yar-i ağar, Mekke’den göçtükleri sırada Muhammet peygamber ile bir mağarada kalmış olan ve ilk halife Ebubekir’in lakabı*” (Özön, 1955: 245). Hatay halk kültüründe de defne yerine “gar” ya da “har” da denilmektedir (K55, 2019) Bu nedenle defne sabununun “gar sabunu” (K13, K16, 2019), “har sabunu” (K58, K60) gibi kullanımları vardır. Gar kelimesi içinde zeytinyağı bulunan sabunları ifade etmektedir (K18, K19, 2019). Bu adlandırmalar daha çok Hatay’da yaşayan Arapça konuşan gruplar arasında yaygındır.

2.2. Defne Ağacının İklim ve Yapı Özellikleri

Dört mevsim yeşil kalabilen defne ağacı, Akdeniz iklimine özgü karakteristik bir ağaçtır. Bilimsel adı *Laurus nobilis* L. olan Akdeniz defnesi Türkiye’de doğal olarak bulunan ve Lauraceae familyasının *Laurus* cinsinden tek türüdür. Türkiye başta olmak üzere Cezair, Belçika, Romanya, Fas, Kırım, Yunanistan, Kanarya Adaları gibi ülkelerde görülür (Ayas vd., 2015: 2). Genel yayılış alanı Akdeniz coğrafyası ve Küçük Asya olan defne, kışları ılıman, yazları sıcak olan yerleri sever. Sızıntı suyunun ya da nemli dere içi ortamının olmadığı fakat denizel nem etkisine açık ve kurak güney yamaçlarda da

görülmektedir (Akman, 1995: 346). Bir maki bitkisi olan defne, kışın yaprağını dökmeyen ve herdem yeşil kalan, 2-10 m boyolanabilen, yuvarlak taçlı, sık dallı, dioik küçük ağaç veya ağaççıktır. Bitkinin kökleri çok iyi gelişir ve derinlere kadar uzanır (Defne Eylem Planı, 2016-2020).

Hatay'da ise defne ağacı, Amanos Dağlarının denize bakan yamaçları ile denizel etkilerin iç kesimlere ulaştığı alanlar ile Orta Amanos Dağlarının doğu yamaçlarındaki vadi içlerinde ve Kuseyr Platosunda taban suyu seviyesinin yüksek olduğu alanlarda yoğunluk kazanmaktadır (Defne Sabunu Tescil Belgesi, 2017). Bahadır'a (2016: 28) göre Hatay'da genellikle Akdeniz ikliminin egemen olduğundan defne ağacının yetişmesi için gerekli olan iklimsel ortam sağlanır. Bu yüzden Hatay, defne ağacının doğal yetişme alanıdır denilebilir.

Kaynak kişiler defne ağacının Hatay'da yetişmesine yönelik iklim özelliklerinin uygunluğunu, defne ağacının kendiliğinden çıkıp yetişen bir ağaç olduğunu, Hatay'da çok yaygın (K24, 2019) olduğunu, bakım istemeyen verimli bir ağaç (K1, K2, 2018) olup Hatay'ın iklimine uygun olduğu için bu bölgede çokça bulunduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte *“öyle ki kuşların meyvesini ağızlarında taşıırken düşürdüğü yerde bile çıkan arsız bir ağaçtır”* (K28, 2019) ifadesiyle kendiliğinden çıkıp yetişen bakım istemeyen bir bitki olduğuna (K1, K13, K16, K28 2019) vurgu yapmışlardır. İl merkezi ve ilçelerine yaptığımız saha çalışmasında defne ağacına sıkça rastlanması da bölgedeki yaygınlığını doğrulamaktadır.

2.3. Defne Ağacının Kökeni, Biçimsel Özellikleri ve Genel Kullanım Alanı

Anavatanı Asya olan defne, başta Türkiye olmak üzere Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz, Fransa, Yugoslavya, Suriye, Fas, Cezayir, Akdeniz Adaları, Kaliforniya, Meksika ve Kanarya adalarında yaygın olarak bulunmaktadır (Baytop, A. M., 1991:280). Türkiye'de yayılış yerlerine göre meyvelerin formu, yaprakların şekli ve boyutları farklılık göstermektedir. Göker ve Acar'a (1983: 126) göre, örneğin Kuzey Anadolu'dan elde edilen örneklerde yaprakları uzun kılıç şeklinde ve meyveler küresel

iken; Güney Anadolu'dan elde edilen örneklerde yapraklar geniş yumurta biçiminde ve meyveler elipsoid şekildedir.

Defne ağacının yaprağından ve meyvesinden çeşitli alanlarda yararlanılmaktadır. Yaprağı ve meyvesinden elde edilen defne yağı ve kremi; sabun ve şampuan yapımında, tıbbi amaçlı olarak bazı hastalıkların tedavisinde, cilt bakımında aroması nedeniyle de yaprakları özellikle et yemeklerinde baharat olarak kullanılmaktadır., *“Ayrıca, yapraklar kuru meyvelerin ambalajlanmasında, balık ve konservede, kuru halde et yemeklerinde ve toz halde baharat olarak kullanılmaktadır.”* (Konukçu, 2001: 238, Akt. Anonim El Kitabı). Bununla birlikte defne meyvesinden yağ elde edildikten sonra arta kalan çekirdekleri (Kalaycıoğlu, 2001: 175) ve küspesi (K1, K2, 2018) de hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bir biokütle yakıt olarak defne dalları pelet yapımında kullanılmaktadır. Pelet yakıtı, hammaddesi odun cinsinden olan atık ürünlerin talaş haline getirilip preslenmesiyle elde edilmektedir. Bu ürünler çeşitli ağaç dalları, kabukları, ekin sapları, meyve çekirdekleri gibi doğal atıklardır. Defne dalları da pelet yakıtı olarak değerlendirilmektedir. Defne dallarının talaş haline getirilip nemi alındıktan sonra preslenmesiyle defne peleti elde edilir. Hatay'ın ilçesi Yayladağı'nda yaşayan kadın girişimci de (K87, 2020) çocukluğundan beri hali hazırda bulunan defne yaprağı kurutma tesislerinin içinde büyüdüğünü ve bir yangın sonucu ellerinde kalan defne dallarını değerlendirmek amacıyla pelet yakıtı üretimine yöneldiklerini söylemiştir. Defne pelet üretiminin aşamalarıyla ilgili olarak:

“Ormanda atık halde bulunan defne dalları önce toplanır daha sonra kırıcı makinalara verilir ve talaş haline geldiğinde elekten geçirilir. Talaş haline gelen ve elenen defne dalları nemi alınsın diye belli bir sıcaklıkta talaş kurutma fırınına konulur. Nemi alınan ürün son olarak baskı makinasına konularak preslenir ve böylece pelet üretimi gerçekleşmiş olur.” şeklinde bilgi paylaşılarak doğada atık halde bulunan üründen çevre dostu bir yakıt elde ettiklerini söylemiştir. Ayrıca kömüre oranla çok az derecede karbondioksit salınımı yapması nedeniyle gaz zehirlenmelerinin önüne geçtiğini, çevre kirliliğinin azaltıldığını ve orman yangınlarının da önlendiğini vurgular. Defne pelet

retimi için doğada atık halde bulunan dallar değerlendirilir, kesinlikle ağaç kesilmez (K87, 2020).

Yaprağından meyvesine dalından yağına kadar her bir parçası ev içi üretimde ve sanayide de değerlendirilen “sıfır atık” konumunda olan defne, Hataylılar için değerli bitkiler arasında yer alır.

III. BÖLÜM

3. AĞAÇ KÜLTÜ VE ETRAFINDA ŞEKİLLENEN İNANISLAR

3.1. Dünyada ve Anadolu'da Defne ve Ağaç Kültü

Bir Şeye inanma ihtiyacı, insanlığın var olduğu ilk günden itibaren ortaya çıkan bir olgudur. İnsanlar inandıkları Őeylerin başkaları için ne anlam ifade ettiğini göz önünde bulundurmaksızın kendi üzerlerinde bıraktığı etkiyi ve işlevlerini önemsemiş ve bunu nesilden nesile aktarmışlardır. Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin emirleri ve öğretileri dışında kalan fakat halk arasında yaygın olan, nesilden nesile aktarılan inanmalardır (Artun, 2009: 271). Bu inanmalar toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar gösterebildiği gibi bazı benzerlikleri de içermektedir. İnanılan Şey herhangi bir din, mezhep veya etnik kökenle ilişkili olabileceği gibi yöreye özgü bir unsur ya da bunlardan tamamen bağımsız Şeyler de olabilir. Toplum hayatında meydana gelen değişiklik ve gelişmelerden doğuma, ölüme, evlenmeye varıncaya kadar sosyal hayatta meydana gelen her türlü etkinlikte halk inançlarını ve kültürlerin izini görmek mümkündür.

Ağaç dünyada ve Anadolu'da saygı duyulup kutsiyet atfedilen ve etrafında çeşitli inanışlar gelişen bir kültür. Dünya toplulukları birçok yönden farklı özelliklere sahip olsa da bazı inanış, pratik ve düşünme yönüyle benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklerden biri de etrafında çeşitli inanış ve pratik gelişen ağaç kültürüdür. Ağaç, yerin altında kalan kökleri, göğe uzanan gövdesi, gökyüzüne dağılan dalları ve yapraklarıyla olduğu kadar mevsim geçişlerindeki farklılıkları ve kendini yenilemesi gibi birçok özelliğiyle insanlığın hep dikkatini çekmiştir. Masallarda, destanlarda, efsanelerde izlerini gördüğümüz ağaç kültürü birçok toplum ve dinde Tanrıların ve ruhların bulunduğu kutsal varlıklardır (Artun,

2009:11). Nesiller boyu farklı kutsiyetler yüklenip farklı inanışlarla insanların yaşamında önem arz eden ağaçlar türlerine göre de farklı yorumlanmıştır.

Ağaç ve ağaç kültü hakkında bilgi vermeden önce “kült”ün ne olduğunu tanımlayalım. TDK (2019) kültü “1. Din. 2. Yerel özellikler taşıyan dini törenler” olarak tanımlar. Ergun (2004: 15), kült denilince batıda akla hemen tapma, tapınım, din gibi anlamların geldiğini ve bu terimin Fransızca (culte) olduğunu aktarır. Ayrıca Türk inanç sisteminde kült kavramı içerisinde değerlendirilen atalar, ağaç, su vs. Tanrı olmayıp tanrısal kabul edildiğini, kutsallaştırılan hiçbir şeye tapılmadığını ve kutsal kabul edilen nesnelerin sadece Tanrı ile irtibat kurma aracı olduğunu söyler. Tarih boyunca mağaralar, dağlar, nehirler, tapınaklar, kutsal olarak bilinen alanlar kült olarak kullanılmıştır. Kültü uygulayan ve orada bulunan kitleyi yöneten bir başkan da vardır (Tezcan, 1996: 120; akt. Artun, 2009: 102).

Kült kavramının içerisinde değerlendirilen ve çalışmamızın odak noktası olan defne ağacından yola çıkarak “ağaç kültü” ile ilgili olarak araştırmacılar şunları söylemiştir:

Bars (2014: 396), ağaç etrafında teşekkül eden inanç neticesinde, ağacın kutsal sayıldığını; sevgi ve saygı gördüğünü ve özellikle kam/şamanlık dönemi inanç sisteminde oldukça kuvvetli bir rol üstlendiği bilgisini aktarır. İnanç noktasında Hançerlioğlu (2004: 18) “Ağaç Yunanlılarla Romalılarda Tanrıların barınakları sayılıyordu. Örneğin Roma inançlarına göre meşe ağacı Jüpiter’in defne ağacı Apollonun, zeytin ağacı Minervanın tapınağıydı.” şeklinde bilgi verir. Bir ruhu olduğuna inanılan ve tabiat kültürünün bir unsuru olan ağaç aynı zamanda yaşam ile ölüm döngüsünün tezahürü kabul edilir. Tüm dünya kültürlerinde üç âlemi (yer, gök, yer altı) birbirine bağlayan “hayat ağacı” inancıyla da sembolik olarak karşımıza çıkar. Toplumlar farklı ağaç türlerine karşı farklı inanışlar geliştirmiş ve kutsallıklar atfetmiştir. Türk dini inanışlarında kutsal kabul edilen ağaçlardan biri kayındır. Orta Asya’da özellikle Oş bölgesinde yetişen ve kamçı sapının yapımında kullanılan Tobılga da kutsal sayılırken Anadolu sahasında iğde, alıç, elma, selvi (ardıç) vb. kutsal sayılmakta, mezar üzerine bırakılan mersin ağacının dalları ise ölüyü azap çekmekten kurtarmaktadır (Güngör, 2012: 119). Toplum yaşamında önem arz eden bu inanışlar aynı zamanda onların kültürlerini de şekillendirmiştir. Türkler tarafından

kutsal kabul edilen bitkilerden biri de üzerlik otu (adraspan)dur. Güney Kazakistan’da bu otu koparmak isteyen kişinin “Selamün aleyküm Adraspan! Beni sana Ömer-Osman gönderdi” dedikten sonra koparması gerekir. Orta Asya’da ise hemen hemen her gün bu bitki yakılarak pazar yeri tütsülenmektedir (Güngör, 2012: 119). Bu örneklemeler ağacın türü değişsin ya da değişmesin toplumları kutsallık atfedilen ağaç kültü etrafında birleştirmektedir.

Hançerlioğlu (2004: 17), çalışmasının “ağaç tapımı” maddesinde ilkel ağaçların bir ruhu olduğuna inanıldığını, kutsal sayıldığını, dinsel ve büyüsel törenlerde kullanılan ağacın ilkel insan için ilkbaharda yeşerip sonbaharda solması ve kışın ölmesiyle yaşam döngüsü arasında da benzerlik kurulduğunu ve yaşam döngüsünün (ölüp dirilme) bir simgesini olduğu ile ilgili bilgiler verir. Eliade de diğer kültürlerde olduğu gibi ağaç kültüründe de onun maddi varlığını değil manevi özelliklerinin ve etkilerinin kült konusu olduğunu belirtir. İnsanın küçük bir filizken gün geçtikçe büyüyen, gelişen ve sonunda herhangi bir nedenden dolayı çürüyen ağaç ile kendi yaşamı arasında bir bağ kurduğunu da vurgular (Eliade, 1975: 23; Akt. Artun, 2009: 110). İlkelerin dinsel ve büyüsel törenlerinde önemli yer tutan ağaç kültü dünyanın yaradılışını konu edinen efsanelerde de karşımıza çıkmaktadır.

Ağaç en eski dönemlerden itibaren birçok medeniyet için önemli olmuş ve aslında aynı ya da birbirine yakın anlamlar yüklenmiştir.

“Hayatı, ölümsüzlüğü, bilgeliği, gençliği ya da genç kalmayı, üç katmandan (yer altı, yer üstü, gökyüzü) oluşan alemi birbirine bağlamayı ifade eden “kozmik” ağaç, en doğusundan batısına, en kuzeyinden güneyine, (...) dünyanın her yerinde, hemen hemen aynı şeyleri ifade etmektedir.” (Ergun, 2004: 17).

İnsanlar tarafından birçok anlam yüklenip saygı duyulan ağaca yine birçok mucizevi özellikler de atfedilmiştir. Bu mucizevi özelliklerden biri de şekil değiştirmedir. Dünya topluluklarının mitlerinde şekil değiştirmenin en çok işlenen konulardan biri olduğunu söyleyen Ergun (2004: 61-63) ağaca dönen kadın motifinin dünya kültüründe

çok yaygın görüldüğünü söyleyerek Yunan Mitolojisinde Philemon ve Baküs, Daphne vs.nin ağaca dönüşmesini örnek gösterir. “Don değiştirme” olarak da adlandırılan “şekil değiştirme” dünya kültürlerinde kahramanların suret değiştirmeleri, ağaca, hayvana (özellikle kuş) dönüşme vb. olarak edebi türlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum farklı kültürlerde ortak motiflerin olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Karşımıza çıkan motiflerden birisi de ağaçtan türemedir. Eski Türk devletlerinde bazı kavramlara hem kutsiyet atfedilmiş hem de kökenleri ona dayandırılmıştır. Bu kavramlardan biri olan ağaçtan türeme motifine birçok destanda rastlamak mümkündür. Oğuz Kağan destanında bu durum şöyle verilmiştir:

“...Oğuz Han, bir gölün ortasında, bir ağaç gördü. Ağacın kovuğunda (kabaçağında) ise, bir kız oturuyordu...” Oğuz bu kızla evlendi ve Gök, Dağ, Deniz adlı oğulları oldu. Oğuz destanı içinde Kıpçak Bey de bir ırmak ortasında bulunan bir ağaç kovuğunda doğmuştur (Ögel, 2014: 26). Yine Uygurların Türeyiş destanında iki nehir arasında yer alan bir adacıkta bulunan bir ağaçtan türediği anlatılır.

Hançerlioğlu (2004: 17-18) bazı dinlerde ve medeniyetlerde ağaca farklı anlam ve kutsiyetlerin atfedildiğini, Yahudilerin cennette bir hayat ağacı olduğuna inanmaları- Müslümanlarda Tuğba ağacı-, Cermenlerin ağacı dünyanın sütunu saymaları, Hititlerin ağaç direklere tapınmaları, yeni doğan çocuklar için ağaç dikilmesi, Yunan ve Romalılarda ağacın Tanrıların barınağı olduğuna inanılması, mezarlıklara ağaç dikilmesi gibi anlatılarla örneklendirmiştir. Bu inanma ve uygulamalar bize ağacın farklı din ve medeniyetlerde ne denli önemsendiğini ve anlam arayışı içinde olan insanların nelere yöneldiğini göstermektedir. Çok eski devirlerde defneye dair dikkat çekici inançlardan bir diğeri ise şöyledir: *“Romalılar defne yaprağının yıldırım çarpmasına karşı koruyucu olduğuna inanır ve bu yüzden havanın kötü olduğu zamanlarda birer defne dalı bulundurulardı.”* (Duke, 1987; Akt., Ayas vd., 2015: 1). Bu uygulama da her çağda farklı anlamlar yüklenip etrafında çeşitli inanışlar gelişen ağacın koruyucu, kötülükleri kovuşturucu işlevinin bir örneğidir.

Torlak’ın aktardıklarına göre (Torlak, 2011) de Apollon tapınaklarında görevli biliciler, geleceği görebilmek ve kendilerine başvuranların isteklerini gerçekleştirebilmek

için Tanrı Apollon'a adanmış olan defne yapraklarını çiğniyor uykuya yatıp (istiare yatıp) onun kehanet gücüne sahip oluyorlardı. Kâhinden uygun cevabı alanlar, başlarına bir defne çelengi takarak evlerine gönderiliyorlardı.

Binlerce yıllık köklü tarihi olan Türk toplumu, tarihsel süreç içerisinde çeşitli dinler ve kültürlerle tanışmış, bu dinlerin ve kültürlerin etkisi altında kalarak İslamiyeti benimsedikten sonra da eski dinlerin ve kültürlerin etkilerini sürdürmüştür. Gerek yazılı gerek sözlü kaynaklarda yer alan Anadolu'daki halk inançlarının benzerlikler içermesi burada yaşayan insanların aynı tarih ve kültüre sahip olduklarının göstergesidir (Kılıç, 2001: 416). Aslan (2014: 61), en eski devirlerden günümüze kadar Türk toplulukları arasında görülen en yaygın inanışlardan birisinin ağaç etrafında şekillenen kutsiyetler olduğunu söyler. *"Mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha birçok özelliğinden dolayı olsa gerek ağaç, Türk toplulukları arasında hayatın ve sonsuzluğun timsali olarak görülmüştür."* ifadesiyle Türk toplumları için ağacın öneminden ve onlar için neyi ifade ettiğini vurgulamıştır.

Anadolu kültüründe ağaca dair çeşitli halk inançları da vardır. Konu genel olarak ele alındığında Anadolu'da ağaç en eski zamanlardan itibaren kutsal sayılmış ve bu yönde birbirinden farklı söylenceler oluşmuştur. Ağaç hastalıklardan koruyucu, hastalıkları tedavi edici ve tehlikeli durumlardan kurtarıcı vasıfları ile halk inançlarında yer almaktadır (Bahadır: 2016: 64).

Türk mitolojisinde kutsal kabul edilen ağaçların belli nitelikleri (Artun, 2009: 110-111) vardır: bulunduğu yerde tek olması, meyvesiz olması, etrafındaki ağaçlardan daha uzun ve heybetli olması, yapraklarının her mevsim yeşil kalması ve yapraklarını dökmemesi gibi. Bu özellikler aslında Göktanrının sıfatlarıdır. Türklerin inançlarının temelinde bozkır kültürü hakimdir. İslam öncesi Türklerde ağaç kültürünün ortaya çıkış yeri Ötüken ormanı kabul edilmektedir. Bu orman Göktürkler ve Uygurlar için kutsal sayılmaktadır. Türk mitolojisinde ağaçla ilgili anlatılara çokça rastlamak mümkündür. Oğuz Kağan'ın ağaç kovuğunda bulduğu karısından çocukları Dağ, Deniz ve Gök'ün olması; Dede Korkut Destanında sıkça "kaba ağaç" ifadesinin yer alması vb. örnek gösterilebilir.

Tarih boyunca ağaç ile evliya arasında bir bağ kurulması da dikkat çekicidir. Bazı ağaçların yalnızca bir türbe yanında bulunması ya da bunun tam tersi olarak hiçbir özelliği bulunmayan bir mezarın tek bir ağacın yanında bulunması onlara kutsallık verilmesine neden olmuştur. Burda kutsallık atfedilmesini iki nedene bağlayabiliriz: birincisi ağacın eskiden beri kutsal sayılmasının mezara da yansması ikincisi ise ağacın yanında türbe olmamasına rağmen eskiden orda bir türbe olduğuna ya da evliyanın ruhunun ağaçta yaşadığına inanılmasıdır (Ocak, 1983: 93; Akt. Artun, 2009: 114). Anadolu'nun pek çok yerinde ağaç kültürünün kalıntıları hala yaşamaktadır. Dilek ağacı olarak nitelendirilen ağaçlardan deva dileme, çocuk sahibi olma, dileklerinin gerçekleşmesi için çaput bağlama vb. Anadolu'da yaşatılan inanç ve pratiklerdendir. Bu bilgiler ışığında ağaç kültürünün, dünyada ve Anadolu'da en eski dönemlerden günümüze değin önemli bir inanç ve kültür unsuru olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmamızın özünü oluşturan defne de bir ağaç türü olarak yüzyıllar öncesinde olduğu gibi günümüzde de birçok sembol ve inanışlarda karşımıza çıkmaktadır.

Defne, her mevsim yeşil kalabilen, parlak yapraklı ve Akdeniz coğrafyasına özgü bir ağaçtır. Akdeniz iklimin görüldüğü yerler defnenin doğal yaşam alanlarıdır. Kendine has kokusu ve aroması olan defne kozmetik, ilaç sanayi, halk mutfağı, halk hekimliği, halk ekonomisi gibi alanlarda olduğu kadar halk anlatıları ve inançlarında da önemli bir yer edinmiştir. Halk inançları birçok kişi tarafından “batıl inanç” olarak nitelendirilse de yaygın bir biçimde kültürde yaşadığı bir gerçektir. Biz bu inançları “halk inancı” kategorisinde değerlendirmekteyiz. Akdeniz havzasında da geçmişten günümüze defneye dair halk inanışlarının ve anlatılarının varlığı bilinmektedir.

Efe ve zeybek kültüründe “tekel” olarak nitelendirilen defne ağacıyla ilgili çeşitli anlatılar vardır. Torlak'a (2011) göre, efe ve zeybekler normal zamanlarda bu ağacın olduğu dağlarda gezmezlerdi, kesilmesi ve yakılması hem yasak hem de günah olarak kabul edilirdi. Defne ağacının meyveleri kutsal sayıldığı için meyveyi zeybekler silahlarına sürerlerdi. Böylece kendilerini koruyacağına, silahlarını güçlü kılacağına inanırlardı.

Antalya yaşıyan Varsaklar arasında defne ağacının önemli bir yeri vardır. Çocukların beşikleri defne ile süslenir, yatağı ve yastığı ise defne yapraklarından yapılır. Bunun nedeni defnenin kendine has güzel bir kokusunun olması ve serin tutmasıdır. Beşik bu şekilde yapılırken hem çocuğun yanına gelenlere iyi kokacağına hem de çocuğun üzerine sinip büyüdüğünde de daima güzel kokacağına inanılır (Ergun, 2004: 854).

Anadolu'da ve Kıbrıs'ta özellikle kadınlar tarafından yapılan bazı uygulamaların benzer olduğunu söyleyen Keser (2010, 118) ardıç, defne ve zeytinin kutsama, nazardan koruma, iyi temennide bulunma amacıyla kullanıldığını belirtir. Bu inanmalar kişilerin iyilikleri çağırma, kötülükleri kovuşturma isteğinin bir tezahürüdür. Antalya'nın Kale ilçesinde de defne dallarının kabuklarının soyulması suretiyle nazarlık yapılması (Torlak: 2011) dolayısıyla defnenin nazarlık olarak kullanılması ona koruyucu işlev yüklemektedir.

Anadolu'da *“Ölü yıkarken ve bebeklerin kırkı çıkarılırken suya defne dalının atılması ona yüklenen kutsiyetle alakalıdır”* (Torlak, 2011). Ölünün yıkanişı ve kefenlenişı sırasında değişik kokulu maddelerin yakılıp tütsülenmesi, cesede ve kefene kokulu yağların, kutsal suların dökülmesininin (Artun, 2009: 191) çeşitli anlamları vardır. Bunlar; ölünün güzel kokması, cesede haşerelerin yanaşmaması gibi farklı inanışları kapsamaktadır. Halk kültürü içerisinde doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş törenlerinde yapılan inanç ve pratikler eski Türk kültürünün bir yansımasıdır. Bu yansıma Anadolu'da yeniden şekillenmiştir. İnsanlar üzerinde çeşitli yaptırımları bulunan adet ve inanmalar eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında köprü vazifesi görmektedir. Günümüzde ritüel kökenli inanış ve pratiklerin İslamiyet yapısı altında da şekillenip devam ettiği görülür. İnsanlar binlerce yıllık tecrübe sonucu oluşan ve atalarından miras aldıkları bu inanç ve pratikleri farkında olarak ya da olmayarak korur, saklar ve gelecek nesillere aktarır (Artun, 2009: 237). Defnenin de kendine has bir kokusunun olması onun ölü yıkarken suyuna konulmasına neden olmuştur. Hatay'da bebeklerin kırk suyuna ya da kırkı çıkana kadar vücuduna -banyo öncesi- sürülen karışıma defne yaprağının konulmasıyla ilgili uygulamalar “Hatay Halk Kültüründe Defne/ Defneye Dair Halk İnançları” başlığı altında aktarılmıştır.

IV. BÖLÜM

4. HATAY HALK KÜLTÜRÜNDE DEFNE

4.1. Hatay'ın Tarihi ve Kültürel Yapısı

Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Hatay ilinin tarihçesi çok eski dönemlere dayanmaktadır. İnsanlığın ilk yerleşim yerlerinden biri olan Hatay, mitolojik ve antik çağlardan günümüze uzanan tarihsel akışı içinde farklı dinlerin, farklı kültür yapısına sahip toplumların sevgi, hoşgörü ve barış içinde kutsal mekânlarda ibadete çağrılarının, duaların, ilahilerin birbirine karıştığı aynı sokakta, yan yana, omuz omuza; acılarını, sevinçlerini, yazgılarını ortak sayarak birlikte yaşadıkları bir şehirdir (Türkan, 2015: 1). Şehrin binlerce yıllık geçmişi, çok kültürlü yapısı ve bu yapıyla ortaya çıkan zengin bir kültürü vardır.

“Hatay yöresi, dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Yöredeki yerleşmelerin tarihi, yaşamı kolaylaştıran ılıman iklim koşulları ve verimli toprakların varlığı nedeniyle, İ.Ö. 100,000’le başlatılan Orta Paleolitik Dönem’e kadar uzanmaktadır (Hatay İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı, 2012: 47).”

Yapılan araştırmalar bölgede yerleşimin milattan öncelere dayandığını göstermektedir. Antakya bölgesinde hayat, yazının icadından çok daha öncesi olan paleolitik dönemden bu yana görmek mümkündür (Pehlivanlı vd., 2001: 4). Tarihi kaynaklarda Hatay ilinin merkez ilçesi olan Antakya’nın ismi ve kuruluşu hakkında değişik rivayetler yer almaktadır. Şemseddin Sami, Antakya’yı, Büyük İskender’in meliklerinden olan Selevkos’un, M.Ö. 301 tarihinde, babası Antiyohsan adına inşa ettiğini

bildirmektedir (Kara, 2005:2). Antakya ile ilgili olarak Oğuz (2001: 246), İskender'in generallerinden I. Selevkos'un oğlu I. Antiochus tarafından M.Ö IV. yüzyılda kurulan şehrin, İ.Ö. 64 yılında serbest şehir statüsü ile Roma İmparatorluğu'na katıldığını ve İmparatorluğun Suriye eyaletinin başkenti olduğunu sonrasında ise İslam Dönemi, Bizans Dönemi, Haçlılar ve Selçuklular Döneminde de önemli bir merkez haline geldiğini kaydeder. Şehirlerin stratejik konumları ve kültürler için taşıdıkları çeşitli özellikler (sosyo-ekonomik, dinsel) tercih edilmelerinde önemli bir etkidir.

Tekin (1993), 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sonunda Hatay'ın Osmanlı egemenliği altına girdiğini ve I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlıların egemenliği altında kaldığını söyler.

Mondros Mütarekesi'nden sonra bölge bir dönem Fransız işgalinde kalmıştır. 1924'ten sonra İskenderun Sancağı kurulmuş 1926'da ise Fransızlar tarafından Sancak'ın bağımsızlığı ilan edilmiştir. Atatürk'ün Güneş Dil Teorisine dayanarak Sancak'a Hatay ismini vermesi ve buranın Türk yurdu olduğunu iç ve dış kamuoyuna sürekli duyurulması Sancak'ın anavatana katılma sürecini hızlandırmıştır. Milletler Cemiyetine taşınan Hatay meselesinin çözümü için Sandler Raporu hazırlanmış ve bölgenin “ayrı bir varlık” olduğu hukuken kabul edilmiştir (Altıntaş, A. ve Öngel Ç. 2019: 67). Böylece 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kurulmuş ve meclis üyeleri seçilmiştir.

Atatürk'ün “şâhsi meselem” olarak adlandırdığı Hatay milli mücadele döneminde de önemli rol üstlenmiştir. 1918-1936 yılları arasında İskenderun sancağı adıyla; 1936'dan sonra Atatürk'ün talimatıyla Hatay adıyla anılan bu bölge, işgale karşı ilk silahlı direnişin başladığı, ilk kurşunun atıldığı, Kuvâ-yı Milliye'ye mensup çetelerin işgalcilere karşı büyük mücadeleler verdiği özel bir bölgedir (Tekin, 2010: XXII). 1938'de bağımsızlığını kazanan Hatay Devleti Türkiye'ye katılmak için gerekli alt yapıyı oluşturmuştur.

Millet Meclisi'nin kararıyla Hatay, 29 Haziran 1939'da anavatana katılmıştır. Bir devletken 1939 yılında 3711 sayılı kanunla Türkiye'nin bir ili olan Hatay'ın adıyla ilgili olarak Bayrak (1994: 246) Hitit zamanındaki Hatta kelimesinden gelme “Hatay” ismi

verildiğini belirtir. Böylelikle Hatay, misak-ı milliden taviz verilen yerler arasında tekrardan anavatana dahil edilmesi yönüyle önemli bir özellik gösterir. Hatay'ın ilk valisi Şükrü Sökmensüer, ilk Belediye Başkanı ise Vedi Münir Karabay'dır (Oğuz, 2001: 246).

Atatürk dönemi dış politikalarından olan ve Türkiye ile Fransa arasında sorun teşkil eden Hatay meselesi Türkiye'nin lehine sonuçlanarak haritanın eksik kalan parçası tamamlanmıştır, diyebiliriz. Hatay'ın Türkiye'ye katılımı, “*Kırk asırlık Türk yurdu, düşman elinde esir kalmaz*” diyen Atatürk'ün belirleyip son aşamasına kadar bizzat yürüttüğü, yaklaşık yirmi yıl süren uluslararası bir mücadele sonucudur ve Cumhuriyet tarihinin en önemli sınır değişikliğidir (Zor, 2019: 409).

Kuruluşundan itibaren çalkantılı bir süreç geçirip el değiştiren Hatay'ın kronolojik sıralaması şöyledir:

MÖ 1460 yılında Hitit İmparatorluğu

MÖ 1200 yılında Hitit Perslikleri

MÖ 680 yılında Oğuzlar

MÖ 550 yılında Persler

MÖ 333 yılında Büyük İskender

MÖ 64 yılında Romalılar

MS 638 yılında İslam dönemi

MS 969 yılında Bizans

MS 1074 yılında Selçuklular

MS Haçlılar

MS 1187 Selahattin Eyyübî

MS Memluklular dönemi

MS 1516 Osmanlılar

MS 1917 Araplar

MS 1918 İngiliz

MS 1918 Fransız

MS 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti dönemi (Sarı, 1994: 12).

Hatay ilinin genel coğrafik yapısı hakkında bilgi verirken Tekin (2010: 13) Antakya'nın Kızıldeniz'den başlayan Şeria Nehri yatağı ile güney Anadolu'ya uzanan Asi Nehri kıyısında, Habibünneccar dağının eteklerinde yer aldığını aktarır. Antakya topraklarının %46'sını dağlar, %34'ünü ovalar, %20'sini ise platolar oluşturmaktadır. Amanos Dağları, Amik ovası ve Asi Irmağı bölgedeki önemli yüzey oluşumlarıdır (Tümbek, 2009: 105). Eski adı Orontes olan Asi Nehri güneyden kuzeye ters yönde akması ile bilinir. *“İlin en önemli akarsuyu olan Asi Irmağı ilin güney kıyısında Akdeniz'e dökülür. Irmağın delta yaptığı bu alanda çok eski bir yerleşme olan Samandağ ilçesi yer alır.”* (Kalaycıoğlu, 2001: 5). Şehrin önemli akarsuyu olan ve Suriye'den doğan Asi nehri iki ülke arasında zaman zaman sorunlara neden olmaktadır. Asi Nehri'nin dışında Karasu, Afrin Çayı da Hatay'ın önemli akarsularındandır.

Tekin (2010: 15) günümüzde de Suriye ile hala bir problem teşkil eden Asi Nehri'nin şehrin gelişmesinde ve verimli topraklara sahip olmasında oldukça önemli olduğunu ayrıca ikliminin yumuşak olması sebebiyle bölgenin önemli yerlerinden biri olduğunu aktarır. Hatay ilinin büyük bir bölümünde Akdeniz ikliminin etkisi görülmektedir. Genellikle yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır.

Hatay'da birçok etnik ve dini grup bir arada yaşamaktadır.

“Bugün de farklı dinlerden insanların bir arada barış içinde yaşadığı Hatay ve merkez ilçe olan Antakya, büyük bir kültürel zenginlik sergilemektedir. Antakya'da yaşayan nüfusça en kalabalık etnik-dini grup Türk Sünnilerdir. Nusayriler (Arap Aleviler) ise nüfus oranı itibarıyla ikinci grubu oluştururlar. Arap Sünniler, nüfusça azımsanmayacak sayıdadırlar. Arap Hristiyanlar, nüfus olarak az sayıdadırlar. Bunların

dışında bir köy veya mahallede toplanmış durumda yaşamakta olan Çerkezler, Museviler, Ermeniler, Kürtler, Afganlılar gibi küçük azınlık gruplar ise Antakya'daki kültürel çeşitliliğin öteki öğelerini oluşturmaktadırlar.” (Türk, 2016: 155-156).

Tarihi boyunca çeşitli inançlara sahip pek çok millete ev sahipliği yapan Hatay çok kültürlülüğün, hoşgörü ve medeniyetin simgesi kabul edilen şehirlerdendir. *“Bu durum Hatay'ın yüz yıllardır ayrı dili konuşan, ayrı dine, en önemlisi de aynı dinin farklı mezheplerine inanan insanların bir arada yaşadığı; çan, ezan ve hazan seslerinin birbirine karıştığı yer olmasındandır (Öztürk, 2014: 264).”* Farklı etnik ve dini yapı Hatay mozaığının parçalarını oluşturan önemli unsurlardır. Benzer bir şekilde Türk (2016: 161) de Antakya'da yaşayan çeşitli etnik ve dini topluluklar arasındaki hoşgörülü sosyal ilişkilerin var olmasında; Antakya'nın tarihinden gelen çok kültürlülük bilinci ve uyumlu ortamın varlığının en önemli faktörlerinden biri olduğunu ifade eder. Yani Hatay geçmişte olduğu gibi günümüzde de birçok dinden ve inançtan insanların barış içinde tek çatı altında yaşadığı bir şehirdir. Ayrıca M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Hristiyanlık, Kudüs dışında ilk defa Antakya'da yayılmış ve H.z. İsa'ya inananlara ilk defa burada “Hristiyan” adı verilmiştir (Tümbek, 2009: 129).

Çok kültürlülüğe ait birikimin izlerini, etkilerini bugün de tarihi yapılarda, mimaride, müzelerde eser olarak, toplum yaşayışında, sanat, basın-yayın etkinlikleri ya da örf, adet, gelenek ve görenekler halinde görmek mümkündür (Kalaycıoğlu, 2001: 6). Kurulduğu günden bugüne kadar on üç medeniyetin hüküm sürdüğü Hatay'da da tarihin ve çok kültürlülüğün izlerini her alanda görmek mümkündür. 2011 yılında Suriye'de baş gösteren iç karışıklıklar nedeniyle çok fazla göç alan Hatay'ın demografik yapısında değişiklik olmuştur.

Hatay; tarihi ve kültürel eserleri, uzun sahil şeridi, termal kaynakları, doğal güzellikleri, yaylaları, zengin mutfak kültürü, farklı dinlere ait mekânlara ev sahipliği yapması gibi birçok özellikleriyle turizmde bir cazibe merkezi olma potansiyeline sahiptir (Hatay Eylem Planı, 2012: 12). Ters akmasıyla bilinen Asi Nehri'yle, efsanesiyle ve şelaleleriyle ön plana çıkmış olan Harbiye ilçesiyle, yiyecekten içeceğe kıyafetten züccaciyeye kadar birçok kurumu içinde barındıran Kapalı Çarşı'sı ve tarihi sokaklarıyla

birçok turistin ziyaret yeri olmuştur. Buna ek olarak Hatay, dünyanın ilk kilisesi olarak kabul edilen St. Pierre Kilisesi ile birlikte St. Simon Manastırı, Anadolu'nun ilk camii Habib-i Neccar Camii, Musa Ağacı, Hızır Makamı, Ortodoks, Protestan, Katolik kiliseleri ve havraları ile inanç turizminde; Titus Tüneli, Beşikli Mağara, İssos Harabeleri, Tarihi Kurtuluş Caddesi, mozaikleri ile ünlü Hatay Arkeoloji Müzesi gibi zengin tarihi miras ile kültür turizminde marka değeri olabilecek kaynaklara sahiptir (Hatay Eylem Planı, 2018-2023: 47).

Dünyanın en önemli mozaik müzelerinden biri olan Hatay Mozaik Müzesi'ndeki eserler incelendiğinde ilk insandan günümüze kadar geçen yaşam evreninde çeşitli medeniyetlerin izlerini görmek mümkündür. Tüm bu yönleriyle Hatay, beşeri faaliyetleri ve çeşitli uygarlıkları koruyan adeta açık müze konumundadır.

Şehir kuruluş tarihi çok eski dönemlere dayanan, hoşgörünün, çok kültürlülüğün simgesi olan Hatay, defne ağacının yaygınlığı, defneye dair inanışların, anlatıların varlığı yönüyle de tez çalışmamıza gerekli zemini sağlamış ve çalışma alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Akdeniz ikliminin tipik bitkisi olan defne; yağından sabununa efsanesiden halk inançlarına kadar Hatay halk kültüründe oldukça geniş bir yelpazesi bulunan ve önem arz eden bir ağaçtır. Kentin adeta simgesi haline gelen defne ağacı etrafında çeşitli inanç ve anlatılar oluşmuştur.

4.2. Defneye Dair Halk İnançları

Ağaç, insanlığın var olduğu günden beri meyvesinden, yaprağından, odunundan, gölgesinden, faydalanılan bir varlık olmuş, anlatılara konu olmuş, kimi zaman adına çeşitli anlamlar yüklenip kutsal sayılmıştır. Ağaca dair çeşitli inanışlar da halk belleğinde yaşatılıp günümüze kadar varlığını korumuştur. Hataylılar için de defne ağacının çeşitli anlamları vardır. Öyle ki yaprağından dalına, yağından sabununa kadar elde edilen ürünleri ile özellikle geçimini defneden sağlayanların kullandığı genel tabir olan halkın “yeşil altın” olarak nitelendirdiği hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan şehre ve insanlara değer katan bir üründür. Gerek dünya milletlerinde gerek Anadolu'da

en eski dönemlerden itibaren ağaca dair geliştirilen inanışlar Hatay’da yaşayan farklı etnik ve dini yapıdan insanlar arasında da varlığını korumakta ve defne ağacı ile ilgili olan inanışlar çalışmamıza kaynaklık etmektedir.

4.2.1. Kırklama/Tuzlama Uygulamalarında Defne

Doğum, evlenme, ölüm insan hayatında önem verilen geçiş dönemleridir. İnsanlar bu geçiş dönemlerinde çeşitli inanış, adet, tören ve dinsel-büyüsel işlemlere yönelmişlerdir. Doğum da insanların her zaman “mutlu bir olay” olarak nitelendirdiği önemli bir olgudur (Artun, 2009: 134). Bu yüzden doğum etrafında birçok adet, inanış, pratik, dinsel ve büyüsel ritüeller gelişmiştir. Örnek (1977: 131), bunların amacının kişinin geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumak olduğunu belirtir. Bu ifade geçiş dönemlerinin tehlikelere açık bir dönem olduğunu göstergesidir. Geçiş dönemlerinden biri olan ve hassas bir süreç kabul edilen “bebeklik dönemi”nde insanların doğal olan uygulamalara yönelmesi ve bu uygulamalarda defneyi kullanmaları inanç noktasında defnenin Hatay’da işlevselliğini koruduğunu göstermektedir. Buna dair uygulamalar şöyledir:

Yaz kış yaprağını dökmeyen ağacın yaprakları [portakal, mandalina, ıtır çiçeği, defne, hambeles(iğde), reyhan, kekik] makinada iyice dövülür. Toz haline gelince içine biraz tuz ve zeytinyağı dökülür. Bu karışım bebeğin vücuduna sürülerek birkaç saat beklenir ve daha sonra içinde defne yaprağı bulunan suyla bebek yıkanır. Burada amaç çocuğun yaşamı boyunca ter kokmasını önlemektir (K15, 2019). Ancak defnenin bebeğin kırkı suyuna katılması ya da kırkı çıkana kadar vücudunun bu karışımla ovulması işin tedavi edici, koruyucu boyutu yanında mistik, kutsiyet atfedilen bir işlevinin de olduğunu göstermektedir. Yeşil yapraklı bitki tercih edilmesinin nedeni ise çocuğun güzel ve doğal bir hayat yaşamasının temenni edilmesidir.

Kaynak kişiler defnenin bebeklerin kırk suyuna konulması ve defne yağının toz haline getirilip farklı karışımlara eklenerek bebeğin vücuduna sürülmesi ile ilgili bazı

uygulamaların günümüzde çok yaygın olmamakla birlikte devam ettiğini belirtmişlerdir. Bir kaynak kişimiz şu şekilde bilgi vermiştir:

“Defnenin bebeklerin kırk suyuna konulması inancı Hatay ve civarında yaşayan Hristiyanlarda vardır. Fakat kırkı çıkana kadar banyo öncesi yeşil yapraklı ağaç yapraklarından yapılan bir karışımın bebeğe sürülmesi büyüklerimizin yaptığı bir uygulamadır. Turunç, portakal, limon, defne, reyhan, zeytin yaprakları dövülür ve toz haline getirilir. Has zeytinyağı ile karıştırılır. Biraz ocakta ılıtıp bebeğin vücuduna sürülerek bekletilir. Daha sonra çocuk yıkanır. Bu uygulama bebeğin kırkı çıkana kadar ara ara yapılır. Burada amaç çocuğun pişik olmasını ve vücuttaki tahribatları önlemesidir. Aynı zamanda çocuğun ömür boyu ter kokmasını engellemektir.” (K16, 2019).

Burada kaynak kişilerin söylemiş oldukları farklı dine mensup insanlar arasındaki benzer uygulamaların yaşadığını bize göstermesi açısından önemlidir. Her iki uygulamanın odak noktası kırkı çıkarılacak olan bebeğe yapılan işlemlerde defne yaprağının kullanılmasıdır.

Bazı kaynak kişiler de aynı uygulamayı bebeğin kırkı çıkarılacağı gün normal ısıdaki zeytin yağı ve tuz karışımına ekleyip uyguladıklarını söylemiştir (K58, K60, 2019). Bir başka kaynak kişi ise geçmişte var olan bu uygulamaya günümüzde genç kuşağın bakış açısını şu şekilde aktarmıştır:

“Defne yaprağı iyice dövülüp zeytinyağı ile karıştırılır. Çocuk ömür boyu güzel koksun diye yapılır. Amcamın hanımı çocuklarına uygulamıştı. Eski bir gelenek. Şimdi biz bunu torunlarımıza yapmaya kalksak çocuklar bırak bu batıl inançları derler. Gerçi amcamın hanımı uyguladı çocuklarına ama işe yaramadı. Açıkcası ben de pek inanmıyorum. O yüzden çocuklarıma uygulamadım.” (K25, 2019).

Uygulamanın tamamen toz olarak kullanımına dair bir başka kaynak kişi ise toz haline getirilen defne yaprağı ve reyhanın çocuğun koltuk altına, avucuna, bacak ve baldıraralarına pudra niyetine sürüldüğünü ve bunun çocuğun güzel kokmasını sağladığını (K45, 2019) belirtir. Yapılan uygulamalarda Türk mitolojisinde yer alan 3, 5, 7, 40 gibi sayıların önemine dair izler de görmek mümkündür. Bununla alakalı olan uygulamalar şöyledir:

“Eline erkek eli değmemiş” yedi bekar kız reyhan, defne ve kekik yapraklarını dövüp zeytinyağı ve biraz tuz ile karıştırır. Bu karışımı çocuğun vücuduna kırkı çıkana

kadar haftada bir iki defa banyo öncesi sürerek biraz bekletir ve daha sonra çocuğu yıkar. Yedi “bekar kızın” bu işlemi yapmasındaki amaç saflığı ve güzelliği simgeliyor olmasıdır. Bunun çocuğun hayatının güzel geçeceğine, vücudunun asla kötü kokmayacağına işaret ettiğine inanılır (K29, K30, K31, 2019). Ayrıca bu karışımın çocuğun sancısını geçireceğine de inanılır (K31, 2019). Burada hem halk hekimliğini içeren tıbbi bir uygulama hem de inanç söz konusudur. Bir diğer uygulama ise şu şekildedir:

“Yedi çeşit (beyaz gül, kırmızı gül, karanfil, defne yaprağı, portakal ve limon çiçeği, reyhan) güzel kokan bitki çocuğun kırk suyuna konulur, gül suyu da eklenir. Daha sonra çocuk bu suyla yıkanır. Bebeğin teni çiçek gibi güzel koksun diye yapılır.” (K38, 2019)

Kaynak kişinin aktarmış olduğu bu uygulamada dikkat çeken “yedi bekar kız” olgusu bir başka kaynak kişinin (K38, 2019) aktarımında “yedi çeşit bitki”ye dönüşür. Burada asıl dikkat çekici nokta yedi sayısıdır. Bir dilin temel kelimelerinden olan sayı isimleri, “o dili konuşan milletlerin inançlarından, sosyal ve coğrafi çevrelerinden, etkileştikleri kültürden, bütün tarihi olaylarından, gelenek ve göreneklerinden izler taşırlar.” (Ülkü, 2001; akt. Güvenç, A. Özgür, 2009: 85). Orta Asya’daki Türk boylarından günümüze değin Anadolu’da ve diğer tüm Türk boylarında, çeşitli dini ve etnik gruplarda da yedi sayısı kutsal sayılmış ve uğurlu olduğuna inanılmıştır.

Türk topluluklarında, çeşitli dini ve etnik çevrede kırk sayısı da ilk çağlardan beri kutsal kabul edilen formülistik sayılardandır. Tevrat’ta, Kur’an’da, çeşitli mitolojik eserlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Hz. Musa’nın Tanrı’nın emirlerini Turdağı’nda kırk gün kırk gecede alması, Hz. Muhammet’e kırk yaşında peygamberlik verilmesi, Alevi-Bektaşî geleneğinde kırklar meclisi, kırklar gibi kavramların olması, ölünün kırkının çıktığı gün mevlit ve Kur’an okunması, Dede Korkut Hikayelerinde, Köroğlu ve Manas destanlarında kırk yiğidin, kırk güzelin olması, masallarda kırk gün, kırk gece, kırk harami gibi kullanımlarının olması, yeni doğum yapan kırk gün içindeki kadın ve bebeğe “kırklı” denilmesi bunlara örnektir.

Günlük hayatta kullandığımız pek çok deyim ve söylemlerimizde de kırk kelimesi yer almaktadır. Güvenç'in (2009: 86-87) örneklemiş olduğu bir işi yapmakta nazlanan kişiye "kırk dereden su getirdin" denilmesi, bir zaman diliminin uzunluğunu belirtmek amacıyla "kırk yılda bir", "kırk saat" gibi tanımlamaların yapılması, bir şeye nazar değmesin diye "kırk bir kere maşallah" deyiminin kullanılması da varlığını koruyan sözel unsurlardan bazılarıdır. Dinsel büyüsel törenlerde de kırk sayısı karşımıza çıkmaktadır: bir türbe ya da ziyaretin etrafında kırk defa dönme, yağmur yağdırma törenlerinde kırk adet taş toplanması, kötülüklerden arınmak amacıyla kırk tas su ile yıkanma vb.

Halk edebiyatından tasavvufa, deyim ve atasözlerinden halk inançlarına kadar birçok yerde karşımıza çıkan kırk sayısı aslında dinsel değerler yüklenen sayı ve simgelerin hayata yansımasıdır. Kısacası formülistik bir sayı olan "kırk"ın toplumun duygu ve düşüncelerini, hayallerini, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, dünya görüşlerini, ideallerini yansıtan mitoloji, efsane, destan, masal, halk hikâyesi ve halk şiiri gibi halk edebiyatı türlerinde sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz (Güvenç, 2009: 93).

Yeni doğum yapan anne ve bebeği kırk günlük süreçte "kırklı" olarak adlandırılır. Artun, bu süre içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için eve misafir kabul etmeme, anne ve çocuğun dışarı çıkmaması gibi bazı önlemlerin alındığını söyler. Kırk gün dolduktan sonra anne ve çocuğun yıkanmasına ise "kırklama" adı verilir (Artun, 2009: 154). Hatay gelenekleri içerisinde de doğum yapan anne kırk güne kadar "kırklı" sayılır. Yedinci ve kırkıncı gün anne ve bebeği güzel kokmak için içerisine defne yaprağı konulan ılık su ile yıkanır. Kadının kırklanması loğusallığın bitip normal yaşantısına döndüğünün bir göstergesidir.

Hatay'da kırkı çıkarılacak olan bebeğin banyosunda yapılan uygulamalarda kırk sayısı da dikkat çekicidir. Bu uygulamaya dair kaynak kişi şu şekilde bilgi aktarmıştır:

"Annem kırkı çıkarılacak olan çocuğun banyo suyuna defne yaprağını kırka bölüp koyardı. Bu suyla çocuğu yıkardı. Ayrıca murt (hambeles) yaprağı, defne yaprağı ve reyhanı dövüp içine zeytinyağı dökerdi. Bunu çocuğun vücuduna sürüp bekletirdi. Çocuğun kötü kokmasını ve pişik olmasını engellerdi." (K49, 2019).

Bir başka uygulamada ise kırk adet defne yaprağının her birine Felak ve Nas sureleri okunur ve içinde bir miktar zeytinyağı ile tuz bulunan banyo suyuna konulur. Bu su ile önce kırklı olan bebek sonra anne yıkanır. En son “*arılık, dirilik, duruluk*” denilerek banyo tamamlanır. Burada amaç hem geleneği devam ettirmek hem de nazarı engellemektir. Kişiler ailenin yeni üyesi olan ve kırkıncı gününe ulaşan bebekler için ritüel haline getirdikleri bu uygulamayı aile bireyleri, akrabaları ile bir araya gelerek icra etmekte ve yeni nesillere icra ortamında bu bilgileri aktarmaktadır. Bu uygulama cenaze törenlerinde de yapılır. Dua okunarak defne yaprağı konulan su ile ölü yıkanır. Burada amaç ise ölünün güzel kokmasını sağlamaktır (K88, 2020). Öyle ki ritüeller ya da dini törenler toplumsal hisleri harekete geçirerek bu yöndeki destek ve dayanışmayı da yavaşça ortaya çıkarırlar (Segal, 2012: 278).

Kaynak kişilerin bebeğin kırkı çıkarılırken yapmış oldukları bu uygulamalar genel itibariyle benzerlik göstermektedir. Karışıma konulan bitkilerin sayısında ve içeriğinde, uygulanan gün sayısında küçük farklılıklar olsa da uygulamanın amacı (vücudun tahriş olmasını, kötü kokmasını engelleme, sancıyı geçirme ve iyi dilekte bulunma vb. işlevler) ve işlevi ortak paydayı oluşturmaktadır. İnsanların yapmış oldukları bu uygulamaların benzerlikler gösterip ortak paydayı oluşturması bize Malinowski’nin kurum olarak adlandırdığı örgütlenme kavramına götürmektedir. Malinowski’ye (2016: 44) göre insanlar amaçlarını gerçekleştirmek için örgütlenmek zorundadırlar. Bir geleneği gerçekleştirmek amacıyla da insanlar bir araya gelmekte ve onu gelecek nesillere aktarmaktadırlar. Öyle ki kültürün ana unsuru da insanların bir araya gelerek örgütlenmesidir. Kırklama geleneğinde de bir araya gelip örgütlenen kişiler gerek dualar gerek temennilerle bu geleneği sürdürmekte, doğrudan ya da gizil olarak kültürel unsurları yeni nesillere aktarmaktadırlar. Sözlü kültürel unsurların bu ortamda yeni nesillere aktarılması Bascom’a göre eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işleviyle ilgilidir.

Defne yaprağının güzel koku yayan değişik bitkilerle karıştırılıp bebeğin kırkı suyuna atılması ya da vücuduna sürülmesi geleceğe dair bebeğe iyi niyetle bulunma,

yaşama güzelliklerle adım atıp yine güzelliklerle devam ettirmesine vesile olması bakımından kişileri rahatlatmaktadır. Bir nevi kişiye manevi huzur sağlamıştır, diyebiliriz. Ayrıca bitki yapraklarının sürekli canlılığını koruyup solmayan ve yeşil kalabilen bitkilerden seçilmesini -çok eski dönemlerden beri- eski şekli “yaşıl” olan yeşil rengin kutsiyetine bağlayabiliriz. Elde edilen bilgiler defneye dair inanç ve pratiklerin genellikle Arap-Alevi ve Arap-Hristiyan yerel halkın uygulandığı, Sünni kesimden ise çok az kişinin uyguladığı kanaatini oluşturmuştur.

Malinowski kuramında bireyi merkeze almaktadır ve onun fizyolojik ya da psikolojik ihtiyaçlarını giderip doyuma ulaşmasını “işlev” olarak tanımlamaktadır (Malinowski: 2016). Kaynak kişilerimizin aktarmış oldukları bu uygulamaların sağlığın devamını sağlama, hastalıkları bertaraf etme, nazarı engelleme ve kültürel değerleri gelecek kuşaklara aktarma gibi işlevlere hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca insanlar bir araya gelerek sosyalleşmekte ve özel ana tanıklık ederek mutluluk ve heyecanlarını paylaşmaktadırlar.

4.2.2. Nazardan Korunma/Engelleme Uygulamalarında Defne

Halk inançlarında, bazı insanların kıskançlık ya da hayranlıkla bakması sonucu gözlerindeki kötü enerjilerin karşı tarafı veya canlı-cansız herhangi bir nesneyi olumsuz etkilemesi nazar olarak adlandırılmaktadır. Arapça “bakış” anlamına gelen nazar halk arasında “nazara gelme”, “nazara uğrama”, “göz değmesi” olarak da nitelendirilmektedir. Nazara karşı korunma yöntemlerinin başında da nazarlıklar gelir. Nazarlıklar pasif büyü araçlarıdır ve halk arasında sihirsiz öğeler taşıdığına inanılan nazarlıklar genellikle göz şeklindedir. Başlıca nazarlıklar -göz şeklinde oldukları için- iğde çekirdeği, kurt aşığı ve şaptır (Artun, 2009: 287-288).

“İnsanoğlu ilk çağlardan beridir doğayı kontrol etmeye çalışmış, kontrol edemediği veya bilmediği/açıklayamadığı şeylerden de kaygı duymuş ve korkmuştur. İnsanlar yaşamalarında meydana gelen/gelebilecek maddi ve manevi bir hasarı

bilinçaltıyla bağlantı kurarak bir nedene bağlayıp rahatlamaya çalışır (Reyhanoğlu, 2017: 50).”

Nazar da insanların yaratacağı kötü enerjiden sakınmaya çalıştığı bir durumdur. Eskiden beri var olduğu bilinen, kötülüklerden ve kötü gözden korunma amaçlı kullanılan nazarlık hemen hemen tüm toplumlarda görülmektedir. Antakya’da da nazardan veya gözden korunma, bereket temin etme amaçlı birçok adet bulunmakla birlikte en yaygın olanı nazar boncuğu asma, dua asma ve pohur’dur (Gündüz ve Reyhanoğlu, 2018: 866). Bunu engellemek için çok eski dönemlerden beri bazı yollara başvurulmaktadır. Bunlardan biri de defne dalı aracılığıyla nazarın değmesini engellemektir. Kaynak kişiler (K18, K19, 2019) geçmişte büyüklerinin defne çekirdeğini nazarlık olarak kullandıklarını bunun eski bir inanç olduğunu ama günümüzde uygulamadıklarını belirtir. Bir başka kaynak kişi ise çocukluğunda defne çekirdeklerinin bir ipe dizilerek bileklik yapıldığını ve nazarı engellediğini söyler (K58, 2019). Hatay’da kaynak kişilerden elde ettiğimiz bilgiler “defne çekirdeğinin” eskiden nazarlık olarak kullanıldığını ancak günümüzde pek kullanım alanı olmadığı yönündedir. İşlevsel kuram bağlamında değerlendirecek olursak bu tarz uygulamaların soyut ya da somut tehlikelere karşı kişinin kendini koruma duygusuyla yapmış olduğu davranışları içerdiğini söyleyebiliriz. Nitekim “*Korunma çok sıklıkla öngörülü davranmayı ve planlamayı içerir.*” (Çobanoğlu, 2016: 277).

Bir kaynak kişimiz: “*Sabah namazından sonra kimse ile konuşmadan evden çıkıldığını, defne dalının kesilip getirilerek evde kapının arkasına asıldığını duymuştum. Nazara karşı yapılmış. Biz hiç uygulamadık.*” (K39, 2019) diyerek defne dalının yöredeki nazarı engelleyici işlevinden bahsetmiştir. Burada sabah namazından önce kimse ile konuşulmadan ağaç dalının kesilip getirilmesi kutsiyetle alakalıdır. Kapı arkasına asılan defne dalı canlı veya cansız her şeye etkisi olacak kötülükleri, nazarı engelleyerek ondan korunma işlevine hizmet eder. Benzer şekilde -ilerde nazar kovmak için yakılmak üzere- Kıbrıs’ta da evlerde yüksekçe bir yere üzerinde yaprakları ile kurtulmuş zeytin ağacı dalı asılır. Ağaca çok eski dönemlerden itibaren kutsallık atfedilmiş ve çeşitli inanışlar geliştirilmiştir.

Defne yaprakları ve dalının nazardan korunmak/ engellemek amacıyla ttslendiği de bilinmektedir. Temeli şamanizme kadar dayanan, Anadolu da ve Akdeniz coğrafyasında da görülen kutsal ağağların yakılarak tütsülenmesi ve kötülüklerin uzaklaştırılmasına dair ritüeller günümüzde de devam etmektedir. Bu amaçla defne dalı ya da yaprağı yakılarak çeşitli dualar edilir ya da temennilerde bulunulur. Yakılan defne dalı odalarda veya kişilerin üzerinde gezdirilerek kötü ruhların, negatif enerjinin ve nazarın dağılması (K25, 2019) sağlanır. Bu uygulama sırasında Felak ve Nas surelerini okuyanların varlığı (K88, 2020) bize ritelerin İslami boyut kazandığını gösterir. Bu konu defne dalı ile ttslenilmesi ilgili başlık altında tüm yönleriyle ele alınmıştır (bkz. Defnenin Tütsü Olarak Kullanımı).

Saha çalışmasında kişiler nazarı engellemeye yönelik defne dalından ya da çekirdeğinden “nazarlık” yapıldığına dair uygulamaları bildiklerini/ duyduklarını fakat günümüzde devam ettirmediklerini belirtmişlerdir. Bu durum defneden “nazarlık” yapımının çok yaygın olmadığı ya da bitmek üzere olduğu yönünde bir kanaat oluşturmuştur. Negatif enerjiyi kovuşturma, kötülüklerden ve nazardan korunma amacına yönelik defne yaprağının veya dalının ttslenme geleneğini içinde varlığını koruduğu fakat kokusunu zor yayması sebebiyle diğer ttslere nazaran çok tercih edilmediği grlmştir. Tüm bu uygulamaların amacı “korunma/engeleme” işlevine yöneliktir. Kişi olumsuz etkisi olacağını dşndğu herhangi bir şeyi en başından engelleyerek kendini güvene almaya çalışır.

4.2.3 Kısım et Açma Uygulamalarında Defne

Belli bir yaşa gelip de evlenemeyen genç kızlar kısım etlerini açmak için çeşitli yollara başvururlar. Kısım et açma amacıyla hocalara dua okutup muska yazdırma, yazdırılan muska ile yıkanma, kilit açtırma gibi inanışlar bunlardan bazılarıdır. Hatay’da da kısım et açmak amacıyla defne ile yapılan bir uygulamaya rastlanmıştır.

“Gençken Antakya’ya bir hocaya gitmiştik. Orada kadınların ellerinde defne sabunları ile hocanın yanından çıktıklarını görmüştüm. Sabunu hocaya okutup evlenmek

isteyenlere kullanıdırıyorlarmış. Bu sabunla yıkanan kızların kısmetlerinin açılacağına inanıyorlarmış (K47, 2019).” şeklinde bilgi paylaşan kaynak kişimizin bu uygulamayı kendisi veya bir yakını için yapıp yapmadığı yönündeki soruya gerek gülümseyerek hayır demesi gerek jest ve mimikleri uygulanmış olabileceği yönünde bir kanaat oluşturmuştur. Öyle ki bu tarz pratikler kişilerin üzerinde toplum baskısını hissettiği, “evde kalma” etiketine maruz kalmasına neden olan ve kişilerin dillendirmekten çekindiği bir durumdur.

Antakya’da kadınların kısmet açma amacıyla yaptıkları bu uygulama Bascom’un işlevsel kuramındaki 4. madde olan “toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi”ne örnek olarak verilebilir. Burada aslında belli bir yaşa gelip evlenmeyen kızlar, üzerindeki toplumsal baskıyı kaldırmak için evlenmek istemektedirler. Bu baskıdan kurtulmaya çalışmak onları farklı uygulamalara yönlendirmektedir. Tabi burada inanç da çok önemlidir. Kişiler amaçları doğrultusunda hocaya gitmekte ve yapılan uygulama ile kısmetlerinin açılacağına inanmakta ve bunu “evde kalma” etiketinden sıyrılmak için bir çıkış kapısı olarak görmektedirler. Ayrıca yapılan bu uygulamaların insanlar tarafından “kısmet bağlanması” olarak nitelendirilen olumsuz bir durumdan kurtulup “korunma” ve “iyilikleri çağırma” işlevine hizmet ettiğini söyleyebiliriz.

Kısmet açmakla ilgili bir uygulamayı televizyon aracılığıyla öğrendiklerini fakat çevrelerinde buna rastlamadıklarını söyleyen kaynak kişilerimiz ise Hatay’da çekilen ve buranın yaşamını yansıtan bir diziye gönderme yaparak şunları söylemiştir:

“Defne sabunu yapılırken içine altın atılıp sabunlar donduktan sonra kesilip dağıtıldığını, hangi genç kıza denk gelirse de kısmetinin açılacağına işaret olduğuna dair bir uygulamayı Asi dizisinde izlemiştim (K39, K59, 2019)”.

Her ne kadar bilgiye sahada doğrudan ulaşamamış olsak da toplum tarafından uygulanan bu tarz pratikler kültürün, gelenek ve göreneklerin gelecek kuşaklara aktarılması işlevine katkı sağladığı söylenebilir. Görüldüğü üzere defne halk inançlarında farklı uygulamalarda kullanılmış ve bu yönleriyle önem teşkil etmiştir.

4.3. Diğer Uygulamalar

Yapılan saha çalışmasında defnenin bolluk-bereket uygulamasında, pekmez köpüğü yeme geleneği içinde ve paskalya töreninde de kullanıldığı görülmüştür.

4.3.1. Uygulama

Anadoluda bolluk ve bereket sağlama amacıyla çok eskiden günümüze uzanan birçok inanış ve uygulama vardır. İnsanlar uğurlu geleceğine inandığı şeylere yönelmiş uğursuz olduğunu düşündüğü şeylerden ise kaçınıp korunmaya çalışmıştır.

“Defne yaprağına bir miktar bal ya da portakal yağı sürüp her tarafını streç film ile sarıyorum. Daha sonra bir kumaşın içine koyup etrafını dikiyorum. Bunu bir yıl boyunca cüzdanımda taşıyorum, sonrasında ise toprağa gömüyorum. Paramı bereketli kılıyor. Birkaç yıldır inanarak yapıyorum. Arkadaşımdan öğrendim bunu. O da İstanbul’da yaşayan ve metafizik konularıyla ilgilenen teyzesinden öğrenmiş. Enerjiye inanıyorum ben de. (...) Evren isteklerinize sessiz kalmıyor.” (K86, 2020).

Başka bir yerde raslamadığımız bu uygulama bize Hıdırellez günü gül ağacının dibine bırakılan ve ertesi gün alınıp cüzdana konulan paranın bir yıl boyunca saklanması inancını anımsatmaktadır. Orda da amaç bolluk ve bereketi arttırmaya yöneliktir.

4.3.2. Uygulama

Hatay Yayladağı’nda çok yaygın olan “pekmez köpüğü yeme geleneği” çok eskilere dayanmaktadır. Birlik ve bereberliğin sergilendiği, yardımlaşma işlevinin örneklerinden olan bu gelenekte defne yaprağını da görmek mümkündür. Bunun için torbalarda ezilip suyu çıkarılan üzüm suyu pekmez yapmak amacıyla odun ateşinde kazanlarda pişilir. Bir süre kaynadıktan sonra bir kenara alınıp dinlendirilir. Su kabakları kepçe şekline getirilir ve onunla pekmez kazandan alınıp bırakılarak köpük oluşturulur. Birçok yerde yapılan bu uygulamanın Hatay’da bir törenle yapıldığı ve gelenek haline geldiği görülür. Pekmez kimin evinde piştiyse köpüğü yapan kişi bağırarak mahalleliyi çağırır. Herkes köpük yemeye gelir. Pekmezin köpüğü defne yaprağıyla alınıp yenilir,

köpüğe kaşık sürülmez. Defne yaprağı bir kaşık gibi kullanılır ve aynı zamanda aromasını verir. Defne yaprağının tercih edilmesinin nedeni dut yaprağı vb. gibi eğilip bükülmemesi, zehirli ve zararlı olmamasıdır (K88, 2020). Yaprığın üst kısmı parlak ve pürüzsüz olduğu için üzerindeki tozu temizlemesi de kolaydır. Ayrıca Hatay’da hemen hemen herde bulunan bir bitki olması kolay ulaşım imkânı sağlar.

İnsanların pekmez köpüğü yemek için bir araya gelmeleri bizi Merton’un (Aça ve Yolcu, 2017: 51-52) açık işlev kavramına götürmektedir. Daha önce açıkladığımız gibi açık işlev, toplumun davranışlarının istenen ve amaçlanan sonuçlarıdır. Burda da insanlar pekmez kaynatma amacıyla bir araya gelmekte ve yardımlaşma içerisinde birbirlerine destek olmaktadır. Pekmezin kaynatılmasıyla ortaya çıkan köpüğü ise mahalleli davet edilerek paylaşma arzusu, birlik ve beraberlik simgesi olarak bu gelenek sürdürülmektedir.

4.3.3. Uygulama

Hristiyanlar için önemli bir gün olan Paskalya törenlerinde kilisede etrafa defne yapraklarının saçıldığı (bkz. fotoğraf: 22, 23) bilinmektedir. TDK (2019) paskalyayı “İsa’nın dirilişini anmak için Hristiyanlarca kutlanan bayram olarak” tanımlanmıştır. Paskalya, İbranice; “geçiş” anlamına gelen “Pesah”, Yunanca; “Paskhalia”dan gelir (Ayrancı, 2018: 2). Küçük (2016: 257) ise Paskalyanın, İsa’nın, insanlığın tüm günahı için ilk ve son kez kendisini, Çarmıh’ta feda etmesinin ardından dirilişini ifade etmek üzere kullanılan bir terim olduğunu, söyler. Ayrıca Havariler Dönemi’nde veya II. Yüzyılın başlarında/ortalarında ortaya çıktığı ifade edilen bu bayramın, Hristiyanlar için İsa’nın ikinci gelişini, Havariler ile yediği son yemeği, çarmıha gerilişini ve dirilişini hatırlatması yönüyle oldukça önem arzettiğini aktarır.

Paskalya haftasının ne zaman kutlandığıyla ilgili olarak Ayrancı (2018: 2), “...22 Mart-19 Nisan arasında bir pazar günü kutlanır ve her sene yeniden tespit edilir.” şeklinde bilgi aktarır. 21 Mart’ın Nevruz Bayramı olarak baharın müjdecisi niteliğinde olması da dikkat çekici niteliktedir. Geleneksel olarak, Paskalya bayramını Katolikler ve

Ortodokslar farklı günde kutlarken Antakya’da 1988’den beri Ortodoks ve Katolik Kilisesi birlikte kutlamaktadır. Ortodoks cemaat burada daha fazla olduğu için kutlama Antakya Rum Ortodoks Kilisesi’nde yapılmaktadır (Türkoğlu, 2006: 87).

Çalışmada Paskalya törenlerinde defne yaprağının kullanıp kullanılmadığı ve defnenin Hristiyanlar için sembolik bir anlamının varlığı hakkında bilgi edinmek için Antakya Ortodoks Kilisesi Vakıf İdare Müdürü (K57, 2019) ile bir görüşme gerçekleştirildi. Kaynak kişi Paskalya törenlerinde defne yaprağının saçılmasıyla ilgili olarak bunun eski bir Yahudi geleneği olduğunu, kralları ya da üst düzey yöneticileri karşılarken coşku ve sevinç göstergesi olarak kullanıldığı bilgisini aktarmıştır. Hz. İsa’yı karşılarken de defne yapraklarının saçılmasının ritüelleştiğini ve günümüze kadar uzandığını söylemiştir. Ayrıca defnenin nazar için ve tütsü olarak kullanılması ile ilgili olarak da şu şekilde bilgi vermiştir:

“Günümüzde Paskalya bayramından bir gün önce (cumartesi günü) ilahiler eşliğinde defne yapraklarının saçılması ritüeli devam etmektedir (bkz: fotoğraf 22, 23). Defne bizim için mutluluk ve coşku simgesidir. Dini ritüeller dışında tütsü olarak yakılması, nazara karşı koruyuculuğunun olması gibi herhangi bir kullanımı yoktur.”

2004 yılında Antakya Rum Ortodoks Kilisesi papazı Dimitri (akt. Türkoğlu, 2006: 87) defne yaprağının kullanımıyla ilgili olarak cumartesi günü İsa’nın şeytanı alt edip geldiği ve ona karşı büyük zafer kazandığı için zaferi temsil eden defne yaprağının kilisenin içinde yere serildiğini ve üzerine basılarak gezildiğini ifade eder. Bugün Mesih İsa’nın gelişi sabırla ve heyecanla beklenmekte ve sonunda kurtuluşa erileceği düşüncesi ile paskalyaya hazırlık yapılmaktadır. Paskalya törenlerinde defne yaprağının eskiden olduğu gibi temsil ettiği anlamları günümüzde de sürdürüyor olması ona atfedilen kutsiyetle ilgilidir. Aynı zamanda dini bir sembol olduğunun göstergesidir.

Bu uygulama bize Malinowski’nin (2016:150) işlevin sadece biyolojik ihtiyaçlara yönelik olmadığı aynı zamanda toplumsal inançlar doğrultusunda belirlenen türevsel faaliyetleri de kapsadığı görüşünü hatırlatmaktadır. Katolik Kilisesinde yaptığımız görüşmede de kaynak kişimiz Paskalya töreninde defne yapraklarının saçılması

geleneğinin olduğunu ve bu uygulamanın kendilerinin de katıldığı Ortodoks kilisesindeki törende yapıldığı bilgisini aktarır (K45, 2019).

4.4. Defne ile İlgili Halk Anlatıları

Sözlü geleneğin bir parçası olan anlatılar somut olmayan kültürel mirasın aktarımında önemli rol oynamaktadır. Anlatı, “Roman, hikâye, masal vb. edebî türlerde bir olay dizisini anlatma biçimi, hikâyeleme, öyküleme, tahkiye (TDK, 2009)” şeklinde tanımlanmıştır. Linda Degh (2010: 111) anlatıyla ilgili olarak “*Anlatım süreklidir. Hikâye etme eğilimi ve onu dinleme ihtiyacı, anlatıyı uygarlık tarihi boyunca insanların’ doğal yoldaşı yapmıştır. Anlatılar kendilerini herhangi bir yöresel ve sosyal havaya uyarlayabilirler.*” der. Masal, efsane, mit, hikâye, masal, fıkra gibi anlatı türleri başlığı altında toplanabilecek halk edebiyatı ürünleri bulunduğu toplumun kültürel hayatından izler taşır ve bize o toplum hakkında ipuçları verir. Bazı anlatı türleri birbirinden keskin çizgilerle ayrılırken bazıları ise ortak unsurların fazla olması nedeniyle birbiriyle karıştırılmaktadır. Araştırmacıların anlatı türleri hakkında söylediklerine bakarak bu durumu netleştirebiliriz.

Malinowski (2000: 105) anlatıları şu şekilde değerlendirir:

“Halk masalları bildiğimiz gibi mevsime bağlıdır ve eğlence aracı olarak hizmet görür. Olağandışı bir gerçeklikle yüz yüze gelmekten doğmuş olan efsane, tarihsel panoramalar sunar. Mit ise, ayinler, törenler ya da toplumsal veya ahlaki bir kuralın haklı çıkarılması gerektiğinde, yaşı, gerçekliği ve kutsallığı için teminat istediğinde işe karışır.”

Bu tanımlama türler ile insan ihtiyaçları arasında bir bağ olup olmadığı sorusunu da akıllara getirmektedir. İnsanların eğlence aracı olarak masallara yönelmeleri, tarihten kesitlerin olaganüstülük içinde efsaneler aracılığıyla sunulması, mitlerin kutsallık ile bağının olması gibi hususlar insanların veya toplumların ihtiyaçlarıyla anlatıların örtüştüğünü ve bağ kurduğunu göstermektedir. Mitler, sözel anlatıların bir nevi kökeni sayılmaktadır. Bireysel veya kollektif bilinçaltının yansıması olan mitler taşıdığı arkaik

ve ilahi özellikleriyle toplum üzerinde büyük etki bırakmıştır. Malinowski, ilkeller üzerinde yaptığı çalışmaya istinaden ilkelerin mitlerde geçen hiçbir şeyin açıklanmasına ya da anlaşılır kılınmasına ihtiyaçları olmadığını söyler ve inanca vurgu yapar: “*İnanç olmadan hiçbir önemli büyü, tören, ayin olmaz; inanç ise somut örnek durumlara ilişkin haberlerle örülür* (Malinowski, 2000: 105).” der. Görüşmecilerin anlatıları genel olarak değerlendirildiğinde halk kültüründe günümüze kadar gelen uygulamaların çekirdeğini, özünü inanç olgusunun oluşturduğunu söyleyebiliriz.

İşlevsel kuram metinlerin salt olarak ele alınmamasını, var olduğu kültüre etkisinin ve bağının da ortaya konulması gerektiğini savunur. Malinowski de mitlerin saf öyküler olarak ele alındığını, entelektüel bir vakit geçirme aracı olarak görüldüğünü söyleyerek şunları ekler: “... *çünkü yaşamla bağları koparılıyor ve yaşamın içindeki etkilerine göre değil, kağıt üstündeki görünüşlerine göre inceleniyorlar*” (Malinowski, 2000: 109). Yani onun bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere mit salt metinler değil toplumların yaşam izlerinin geçmişle gelecek arasındaki bağı güncel tutan, kültürün bir parçasıdır. Bu çalışmada elde ettiğimiz bulgular bize Hatay kültürünün geçmişten günümüze uzanan gelenek ve görenekleri, inanışları, pratikleri vb göstermesi açısından dikkate değerdir. Defneye dair inanış ve anlatıların halk belleğinde yaşıyor olması da geleneğin gelecek kuşaklara aktarılması, kültürün devamlılığı noktasında dinamikliğini koruma işlevini sağlamaktadır.

Örnek (1973: 25) ise efsanelerin destansı ve şiirli bir dille anlatılan ve çoğunlukla kutsal sayılan öyküler olduğunu belirtir. Araştırmacılar mit ile efsanenin birbirine en yakın türler olduğuna bu nedenle karıştırıldıklarına, birbirlerinin yerine kullanıldıklarına da dikkat çekmişlerdir. Bu konuyla alakalı olarak Sakaoğlu (1980: 21), mit ile efsaneyi karşılaştırarak her ikisinin de inanma yönünden anlatıcı ve dinleyici tarafından gerçek kabul edildiklerini söylerken farklılık olarak ise efsanede geçen zamanın mitlere göre daha yakın bir geçmişe ait olduğunu aktarır. Ayrıca “*Efsaneler, mitlerin tanrı veya yarı tanrıların yerine tarihi ve yarı tarihi kahramanları ele aldıkları için onlardan farklıdır.*” der. Mitler konu yönüyle farklılık göstermektedirler. Dünya topluluklarının mitlerinde şekil değiştirmenin en çok işlenen konulardan biri olduğunu söyleyen Ergun

(2004: 61, 63) şunları aktarır: *“Ağaca dönen kadın motifi dünya kültüründe çok yaygın görülmektedir. Mesela Yunan Mitolojisinde Philemon ve Baküs, Daphne vs. ağaca dönüşmüşlerdir.”* Ergun’un da aktardığı gibi ağaca dönen kadın motifinin anlatıldığı efsanelerden birisi de Defne efsanesidir. Cassier, defineyi gösteren Grekçe *δαφνη* (defne) kelimesinin sabah kızılığı anlamına gelen Sanskrit- kökenli Ahana’ya dayandığını söyler ve şunları ekler: *“...sonuçta Apollon’un önünden kaçarken bir defne ağacı haline getirilen su perisi mitos, kendi nüvesine göre, kendi nişanlısının, sabah kızılılığının peşinde koşan ve en sonunda yerin, yani kendi annesinin kucağına sığınan güneş tanrısının anlamından başka bir şey değildir.”* (Cassirer, 2005: 46).

Hatay’ın önemli turizm merkezlerinden biri olan Harbiye, tarihte Daphne-Apollon efsanesinin geçtiği yer olarak bilinmektedir. Eski adı Daphne olan Harbiye, defne ağaçlarının yaygın olduğu bir ilçedir. Hatay’ın çağlayanlar bölgesi olarak bilinen bu ilçe 8 kilometrelik bir yolla Antakya’ya bağlanır. Platonun güneyinden fışkıran kaynaklar, şelaleler meydana getirdikten sonra Asi Nehri’ne dökülmektedir. Arkeolojik çalışmalar ve bulgular neticesinde M.Ö. 4500-3000 tarihlerinden itibaren yerleşim yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Hatay Eylem Planı, 2012). Helenistik ve Roma dönemlerinde çağlayanlarıyla tanınan ve sayfiye yeri olarak kullanılan bölgeye zengin kesim tarafından villalar, köşkler ve eğlence mekanları inşa edilmiştir Doğa güzelliği ve çağlayanlarıyla seçkin bir mesire yeri olarak ünlenmiştir. Bölgenin antik dönemdeki isimleri; Kastalia, Pallas ve Saramanna’dır (Tümbek, 2009: 133). Bölgede asıl gelişme Helenistik dönem krallarından Antiokhos Epifanos zamanında yaşanmıştır. Bu dönemde Apollon tağınağı inşa edilmiştir. Antik Çağ’da bütün Yakın Doğu’da Apollon adına yarışların düzenlendiği bu yer 1268’de Memlûklerin eline geçtikten sonra bir daha eski parlak dönemine erişememiştir. Hatay Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen mozaiklerin önemli bir kısmı Harbiye’de yapılan kazılar neticesinde çıkarılmıştır (Hatay Eylem Planı, 2012). Doğal renkli taşlardan oluşan ve bir kısmı efsaneleri canlandıran bu zengin mozaik koleksiyonuna sahip bu müze dünyadaki sayılı yerlerdendir. *“Mozaiklerdeki konular genellikle Yunan edebiyatından ve mitolojisinden alınmıştır.”* (Bağı, 2007: 15). Bu ilçenin adıyla ilgili bir efsane ise şöyledir:

“Büyük İskender’in komutanlarından Kassiyus, 10 bin askerini Harbiye bahçelerinde bulunan Kara Mağara’da saklar. Kassiyus’un bu mağarada sakladığı askerler, aynı civarda karargâh kuran Antigon’nun askerleri üzerine öyle saldırmışlar ki yerden fışkırır gibi. Burada çok büyük ve kanlı bir savaş olmuş. Bu savaştan sonra, buranın adına çetin geçen savaşa atfen, “Defne” yerine “Harbiye” denilmiştir.” (Sarı, 1994: 48).

Bu çalışmada kaynak teşkil etmesi nedeniyle efsaneyle ilgili anlatılar yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenmiştir. Defne efsanesinin yer aldığı bazı yazılı kaynaklardan örnekler şöyledir:

Necatigil (2017: 38) Anadolu’daki Mitik anlatılara yer verdiği çalışmasında “Daphne” maddesinde bu efsaneyi kısaca şöyle aktarmıştır:

“Apollon güzel nympa Daphne’ye âşık oldu, nymphanın peşine düştü. Tam yakalayacağı sırada Peri kızı dua etti, bir defne ağacı (Yun. Daphne) oluverdi.”

Erhat (2002: 81) ise çalışmasında Daphne maddesi olarak efsaneyi şöyle aktarmıştır:

“Defne ağacına dönüşen Thessalia ırmağı Peneus’un kızı Daphne güzeller güzeli bir nympa imiş. Kendini Gaia tanrıçaya adadığı için erkeklerden kaçarmış. Tanrı Apollon ona gönül vermiş, peşine düşmüş, kız kaçar Tanrı kovalarmış. Tam yakalanacağı anda Daphne babası ırmağa yalvarmış onu kurtarsın diye. Birden bir defne ağacına dönüşmüş. Tanrı da bakmış ki kolları arasında sıkıdığı gövde bir ağaç kütüğü. Defne ağacını kendi kutsal ağacı diye benimsemiş tanrı, sazını çalar Musaların korosunu yönetirken dallarından yaptığı çelenkleri eksik etmemiş başından.”

Bu anlatıda geçen Thessalia ırmağı Hatay’da değil Yunanistan’da Teselya bölgesinde bulunmaktadır. Bu da defne anlatılarının Akdeniz coğrafyasındaki yaygınlığına dair örnek olarak verilebilir. Hatay’la ilgili halk anlatılarındaki Defne efsanesi ise şu şekilde anlatılmaktadır:

“Zeus’un oğlu Işık Tanrısı Apollon, ırmak kenarında genç ve güzel bir kız görür. Bu eşsiz güzelin adı Defne’dir. Apollon’un içinde arzular uyandırır. Onunla

konuşmak ister. Fakat Defne, Işık Tanrısı'nın içinden geçenleri anlamıştır. Kaçmaya başlar. O kaçır, Apollon kovalar. Çapkın Tanrı bir taraftan "kaçma seni seviyorum" diye bağırır. Defne ise Tanrılarla sevişen kadınların başlarına neler geldiğini bildiği için korkuya kapılır ve kaçmaya devam eder. Apollon'a gelince, bu güzel periyi mutlaka yakalamak istemektedir. Aralarındaki mesafe gittikçe kısılır ve bir an gelir ki Defne, Apollon'un sıcak nefesini saçlarının arasında duyar. Artık kurtuluş imkânı kalmadığını anlayan Defne, birden durur ve ayağı ile toprağı kazıyarak şöyle bağırır: "Ey toprak ana, beni ört, beni sakla, beni koru." Bu içten yalvarış üzerine Defne organlarının ağırlaştığını, odunlaştığını hisseder. Olgun göğsünü gri bir kabuk kaplar, kokulu saçları yapraklara dönüşür, kolları dallar halinde uzar, körpe ayakları kök olup toprağın derinliklerine dalar, bir defne ağacı olur. Bu manzara karşısında şaşırarak Apollon, Defne'nin ağaç oluşunu hayret ve üzüntü ile seyrederek. Sonra da sarılır ve sert kabukları altında hala çarpmakta olan kalbinin sesini duyar ve şöyle seslenir: "Defne, bundan sonra sen, Apollon'un kutsal ağacı olacaksın. O solmayan ve dökülmeyen yaprakların, başımın çelengi olacak. Değerli kahramanlar, savaşlarda zafere ulaşanlar, hep senin yapraklarınla alınlarını süsleyecekler. Şarkılarda, şiirlerde adımız yan yana geçecek. Bu tatlı sözler üzerine Defne, dallarını eğerek Apollon'u saygı ile selamlar. ...Apollon teessür ve heyecan içinde o ağacı amblem olarak aldı ve parlak yapraklarından başına bir tac yaptı. İşte o zamandan beri şiir ve silah zaferi Defne dalı ile ödüllendirilir ve Defne'nin gözyaşları bugün hala Harbiye'de şelaleler meydana getiriyor." (Kalaycıoğlu, 2001: 8).

Kalaycıoğlu (2001:8) anlatının geçtiği mekânın Hatay'da bugün hâlâ şelalelerin akmaya devam ettiği ve birçok defne ağacının olduğu Harbiye olduğunu söyler.

Hatay'da efsaneler ve menkıbeler üzerine bir çalışması bulunan Zafer Sarı ise Harbiye Efsanesini "Defne" başlığı altında şöyle aktarır:

"Bir gün lir çalgıcısı güzel bakire Defne Asi kenarında gezinirken Tanrı Apollon'un gazabına uğrar. Defne Apollon'dan korkarak kaçmaya başlar. Defne kaçır, Apollon kovalar. Bu kovalamaca Harbiye'ye kadar sürer. Defne, Apollon'a yakalanacağı sırada "ey Yer Tanrısı, beni sakla" diye yalvarır. Defne'nin duası kabul olur. Yer yarılarak, Defne bir anda yok olur. Defne'nin kaybolduğu yerde bir gar(defne) ağacı meydana gelir. Defne'nin kolları dal, saçları güzel kokulu birer yaprak haline gelir. Korkudan gözlerinden akan yaşlar da şelaleleri oluşturur." (Sarı, 1994: 47).

Bu anlatıda da yine Antakya'ya özgü olarak "Harbiye Şelalesi" ve "Asi Nehri" mekân olarak geçmektedir. Halk arasında Harbiye'de çağlayarak akan şelaleler, Defne'nin gözyaşları olarak bilinir ve buraya da "defne şelaleleri" adı verilir (Sarı, 1994: 47). İki araştırmacının da anlattığı efsanede bazı farklılıklar söz konusudur. Sarı'ya

(1994: 47) göre Defne'nin lir çalgıcısı olduğu ve Apollon'a yakalanacağı sırada Yer Tanrısına yalvarması sonucu yerin yarılarak Defne'nin kaybolması bilgisi Kalaycıoğlu'nun (2001: 8) aktarımında yoktur. Ona göre Defne, Toprak Ana'ya yalvardığı esnada ağaca dönüşmeye başlamıştır. Ayrıca Sarı'nın anlatımında mekân olarak “Harbiye”nin söylenmesi dikkat çekicidir.

Sahada yapılan derlemelerde de kaynak kişiler anlatıyı ve mekânları şu şekilde aktarmıştır:

“Rivayete göre bu olay Hatay/Antakya'da Harbiye mevkiinde meydana gelir. Defne ağacının asıl yeri bu yerdedir ve bugünkü Harbiye şelaleleri aslında güzeller güzeli Daphne'nin Defne ağacına dönüştüğü zaman Apollon'un döktüğü gzyaşlarıdır. Ve yine bir rivayete göre sevdiği kadını “baş tacı etmek” deymi de bu efsaneden gelmektedir.” (K8, 2018).

Türkçede yaygın bir kullanımı olan “baş tacı” deymi Arapça konuşurlar arasında “başımın üstüne” anlamıyla ilişkili olarak ala rasi (لى راسي) şeklinde karşımıza çıkmaktadır (K81, K82, K85, 2019). Misafirin baş tacı olarak adlandırılması ile defnenin kralların, yarışmayı kazanan sporcuların ya da şairlerin başına ta olarak takılması arasında bir bağlantı kurulabilir. Çünkü bir şeyin baş tacı yapılması ona verilen önemin bir işaretidir.

Kaynak kişilerimizden biri “Defne ağaca dönüştükten sonra kral defne yapraklarını başına ta yapmıştır. Bu da ona verdiği değerin göstergesidir. Biz Araplarda misafir çok değerlidir ve gelen misafir bizim için “baş tacı”dır.” (K19, 2019) şeklinde bilgi vermiştir. Bir diğer kaynak kişi de “Biz Türklerde misafir çok ama çok değerlidir. Gelen misafir memnun edilmeye çalışılır. Bu yüzden misafir için “baş tacı” deyimini kullanırız.” (K31, 2019) diyerek sadece Arapça konuşurların bu deymi kullanmadıklarını ifade etmiştir. Bundan yola çıkarak “baş tacı” deyiminin zaman içinde kültürel etkileşime bağlı olarak yöre sakinleri tarafından kullanılan bir deyim haline gelmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Bu deyimin “Defne ve Apollon” anlatısıyla kkenlendirilmesi ayrıca deyimin misafir ağırlamak, misafire kıymet vemekle ilgili olması da bölge insanının kültürel değerlerini vurgulaması bağlamında dikkate değerdir.

Taç olarak kullanılan defne dalları ile “baş tacı” deyimini arasındaki bağlantıyı Bascom’un folklorun “eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması” işlevi ile ilişkilendirebiliriz. Folklorun bu işlevine göre, özellikle yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve öğretimleri son derece önemli olarak kabul edilir (Çobanoğlu, 2016: 282). Burda da sözlü kültür ortamının bir ögesi olan baş tacı deyiminin Apollon’un başındaki defne tacı arasındaki sembolik ilişkisi anlam bağını kuvvetlendirmekte ve onu somutlaştırmaktadır.

Halk arasında derlenen anlatılara bakıldığında kişilerin anlatıları Harbiye şelalesindeki tabelalardan, turistik amaçlı hazırlanan broşürlerden, kitaplardan veya internetten araştırarak öğrendiği bir kısmının ise sözlü kültür aracılığıyla öğrendiği görülür. Sözlü kültür dışında farklı kaynaklardan öğrenilmesi sözlü geleneğin zayıfladığının bir göstergesidir.

Sözlü kaynaklardan derlediğimiz bir anlatıya göre de:

Çok Tanrılı eski dönemlerde Defne bu bölgede (Harbiye’de) gezen, sarı saçlı, güzel tenli, çok güzel ve tatlı bir kadıymış. Apollon avlanırken onu görür ve âşık olur. Defne Apollon’dan ürkiüp kaçar ve buralara gelir. Apollon’un onu yakalayacağını anlayınca Toprak anadan onu ağaca dönüştürmesini ister. Dileği kabul olunca da saçları yaprak, kolları gövde olan bir ağaca dönüşür. Apollon bunun üzerine kahrından ağlamaya başlar. Üzüntüsünden gözyaşları şelale oluşturur. O günden beri de hala gözyaşları burada akıp durmaktadır (K16, 2019).

Bir başka kaynak kişimiz farklı olarak efsanenin Eros ile Defne arasında geçtiğini belirterek şunları söyler:

Defne’nin Eros’tan kaçarken ağaca dönüştüğü, şelaleden akan suyun Defne’nin gözyaşı olduğudur. Ayrıca Defne’nin aşağıda yer alan ağaçlardan biri olduğu ama kimsenin hangi ağaç olduğunu bilmediği söylenmektedir. Ona göre defne güzelliğin simgesidir (K15, 2019). Ayrıca kaynak kişimiz bu efsanenin gerçek olduğuna inandığını da belirtmiştir.

Apollon Defne'ye âşık, ona sahip olabilmek için peşinden koşuyor. Tam yakalayacağı sırada Defne ağaca dönüşüyor. Bu efsaneyi Harbiye'de bir tabelada okumuştum. Defne daha sonra Apollon'un ve kralların başına taç olmuştur.” (K18, 2019).

Bu şekilde efsaneyi anlatan kaynak kişimiz defnenin baş tacı yapılmasını ona verilen değerin bir simgesi olduğunu söylemiştir. Diğer bir bilgi ise şu şekildedir:

“Defne su perisidir. Apollon Defne'yi görür ve âşık olur. Sahip olmak için peşinden koşar. Defne istemez ve kaçmaya başlar. Toprak Ana'ya kendisini kurtarması için yalvarır. Apollon yaklaştığı sırada ağaca dönüşür. Bunun üzerine apollon defne yapraklarından bir taç yapıp başına takar. O günden sonra da Romalılar defneyi taç olarak kullanmışlardır. Bu bilgileri kitaptan okuyarak öğrendim.” (K54, 2019).

Apollon'un aşkının karşılıksız olduğunu söyleyenlerin dışında Defne'nin de Apollon'a âşık olduğunu aktaran kaynak kişilerimiz olmuştur:

“Kardeşim defneye dair bilgilerin olduğu notlar getirmişti. Bu notların içinde defneye dair birçok bilgi vardı. Hatta o notlar hala elimde. Orda okuduğum kadarıyla Defne sarı saçlı, mavi gözlü güzeller güzeli bir su perisidir. Bir gün Orontes (şimdiki adı Asi) kenarında arkadaşlarıyla lir çalarken müzik ve okçuluk Tanrısı Apollon onu görür ve âşık olur. Peşinden koşup onu elde etmeye çalışır. Defne ise bakiredir ve kaçır ondan. Tam yakalanacağını hissettiği anda ırmak Tanrısı olan babasına seslenir ve onu kurtarmasını ister. Babası da onu ağaca dönüştürür. Sarı saçları defne yaprağı, kolları dal, vücudu gövde olur. Apollon Defne'yi kaybetmenin hüznüyle onu kutsal ağacı sayar ve o bölgeye Defne adını verir. Şimdiki Harbiye bölgesidir. Efsaneyi tam hatırlamıyorum ama Defnenin Apollon'a âşık olduğunu biliyorum.” (K21, 2019).

Burada kaynak kişi efsaneyi yazılı belgelerde okumuş ve o belgelerde Defne'nin Apollona âşık olduğu yazmasa da hafızasına o şekilde kaydetmiştir. Bu da son dönemlerde sözlü kültürde anlatıların nasıl yapılandırıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Kaynak kişilerin aktarmış olduğu bu bilgiler farklılıklar içermesi açısından önemlidir. Bu farklılıklar: Defne'nin su perisi olması, mavi gözlü olduğunun belirtilmesi, Apollon'un müzik ve okçuluk Tanrısı olması, Defne'nin de ona âşık olduğu fakat bakire olduğu için ondan kaçması, yakalanacağı sırada Irmak Tanrısı olan babasından yardım

istemesi ve babasının onu ağaca dönüştürmesidir. Bu anlatıda Defne'nin bakire olduğu için Apollon'dan kaçtığına söylenmesi Bascom'un halk bilgisi yaratmalarının işlevleri modelinde yer alan “değerlere, toplumsal kurumlara ve törelere destek verme” işlevine götürmektedir. Bakirelik olgusunun bazı toplumlarca geçmişte veya günümüzde önemsenmesi bu yargıyı güçlendirmektedir. Ayrıca anlatıcının Defne'nin bakireliğine vurgu yaparken gülümsemesi müstehcenliğe imada bulunması folklorun “toplumsal ve kişisel baskılardan kaçış” işleviyle de ilgilidir. Folklorun bu işlevinin tam açık olmadığını söyleyen Ekici: *“bu maddede toplum tarafından yasaklanmış bazı söz, düşünce ve özellikle de davranışların halk edebiyatı yaratmalarında ifade edilmesi yoluyla, örneğin bazı arzu ve isteklerin yerine getirilmemesi durumunda bunların halk edebiyatı yaratmalarında ifade olunması toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi olarak değerlendirilmelidir”* (Ekici, 2010: 85; akt. Değer, 2014: 124) şeklinde yorumda bulunur.

“Defne Apollon’u seviyor. Ama Tanrı’lar birleşmelerini istemiyor. O yüzden Defne ağaca dönüşüyor ve gözyaşları şelale oluyor (K72, 2019).” Bu anlatıda ise ilişkiye karşı çıkanın Tanrılar olduğu söylenmiştir. Hikâyeyi hem sözlü kültürde duyduğunu hem de yazılı kaynaklardan okuduğunu söyleyen bir kaynak kişi de şu şekilde efsaneyi anlatarak aşkın karşılıklı olduğunu belirtmiştir:

“Defne ile Apollon arasında geçen bir aşk. Apollon daha çok seviyor. Platonik gibi görünse de Defne de onu seviyor. Güya istemiyor ondan kaçıyor. Tam yakalanacağını anladığı sırada Tanrıya ‘beni kurtar’ diye yalvarıyor ve defne ağacına dönüşüyor. Yaz kış yaprakları yeşil kalan bir ağaç oluyor. Gözyaşları da şelaleye dönüşüyor. Bu hikâyeyi hem dinledim hem de okudum.” (K73, 2019).

Kaynak kişilerin anlattıkları bilgiler ışığında genel olarak tespit edilen ortak noktalar:

- Defne'nin çok güzel olması
- Apollon'un aşkının karşılıksızlığı

- Defne'nin ağaca dönüşmesi
- Gözyaşlarının bugünkü Harbiye Şelalesi'ni oluşturması
- Defne yapraklarını Apollon'un başına taç yapması

Farklı noktalar:

- Defne'ye âşık olan kişinin Apollon değil Eros olması
- Defne'nin Apollon'dan kurtulmak için yardım istediği kişi (Toprak Ana, babası, Tanrılar vb.)
- Şelaleyi oluşturan gözyaşının kime ait olduğu

Görüşülen kaynak kişilerden anlatıyı “*Defne efsanesini çocukken duymuştum*” (K49, 2019) gibi sözlü kültürden öğrendiğini aktaranların yanında “*Bu hikâyeyi hem büyüklerimden dinledim hem de kitaptan okudum*” (K73, 2019); “*Bu bilgileri kitaptan okuyarak öğrendim.*” (K54, 2019); “*Bu efsaneyi Harbiye’de bir levhada okumuştum.*” (K18, 2019) şeklinde anlatıyı nereden öğrendiklerine dair bilgiler verenler de mevcuttur. Bu durum Hatay’da halk belleğinde yaşayan anlatıların sözlü kültür ortamında başkalarına aktarılması ve hoş vakit geçirme aracı olarak görülmesi yönüyle ön plana çıkmaktadır. İşlevsel kurama göre folklor ürününün icra edildiği ortam, anlatıcı ve dinleyicide oluşturduğu etki bir bütün olarak ele alınmalıdır (Çobanoğlu, 2016: 281). Efsanenin hala halk kültüründe yaşıyor olması, gelecek kuşaklara aktarılabilceğini göstermektedir. Defneye dair anlatıların sözlü kültürde dilden dile aktarılması Bascom’un belirlediği folklorun “hoşça vakit geçirme, eğlenme, eğlendirme” işlevine hizmet etmesinin yanında kültürün kalıcılığına da katkı sağlamaktadır. Öyle ki bir folklor unsuru birden fazla işleve sahip olabilir ve folklor unsurunun işlevi bağlama göre de farklılık gösterebilir (Çobanoğlu, 1999: 229). Bu tip mitik anlatılar insan doğası, toplumların kültürleri ve kökenleri hakkında da bilgi verir. Çobanoğlu (2016: 282), Bascom’un belirlemiş olduğu folklorun eğitim işleviyle ilgili olarak yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür

ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda folklorun taşıdığı bilgilerin aktarımının son derece önemli olduğunu belirtir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası olarak insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz gibi düşünölmelidir. Hatay’da insanların sözlü kültür ortamında bu anlatıları başkalarına aktarmaları geleneğin yaşatılması noktasında birçok işleve hizmet etmektedir.

Harbiye’nin Antakya kent kültürü için önceleri bir mesire yeriiken günümüzde aynı zamanda turistik bir yer olması nedeniyle Belediye veya Turizm Bakanlığınca bulunduğu yere asılan levha ve bölge ile ilgili site ve bröşürlerde anlatının yer alması da yazılı kültürden sözlü kültüre anlatının yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Ancak kaynak kişilerin aktarımlarına baktığımızda, yazılı kültürden sözlü kültüre geçen anlatının yine sözlü kültürde bağlamdan kaynaklı olarak varyantlaşabildiğini görmekteyiz.

Somut olmayan kültürel mirasın bir parçası olan bir mekâna bağlı efsane anlatıları “turizm” ve “ekonomi” bağlamında metalaşarak ve ticaretin bir parçası haline gelerek tüketim kültürü içinde kaybolabilir veya şehrin ya da bir yerin sembolü haline de dönüşebilir.

4.5. Defnenin Sembolik Anlamı

Semboller din, edebiyat, müzik, resim, mimari gibi pek çok alanda karşımıza çıkmaktadır. Türkçe sözlükte (TDK, 2009) “*sembol, duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne, işaret, remiz, timsal, simge*” olarak tanımlanmıştır. Malinowski (2016: 144) ise sembolün şartlı bir uyarıcı olduğunu ve koşullanma sürecinde davranışa karşı geliştirilen tepkilerden oluştuğunu belirtir. Sembollerin ortaya çıkmasını sağlayan ve ona çeşitli anlamlar yükleyen insandır. Cassirer de insanı sembol üreten bir canlı olarak nitelemiştir. Ona göre insanın böyle bir şeye girişmesi, semboller üzerinden dünyaya uyum sağlama çabasına yöneliktir. (Cassirer, 2005: 35-36; akt. Kızıll, 2018b: 31).

Dini ve dini olmayan semboller insan hayatını kuşatmış biçimdedir. İnsanların etkili iletişim araçlarından biri olan sembollerin devamlılığını sağlayan onların bireysel

ve toplumsal olarak üstlenmiş oldukları işlevlerdir. *“İşlevini devam ettiren canlı bir sembol hem birey hem toplum üzerinde güçlü bir etkiye sahipken işlevini kaybetmiş bir sembol unutulmakta onun yerini aynı görevi devam ettiren başka bir sembol almaktadır.”* (Kızıl, 2018b: 31). İşlevini yitiren ya da unutilan semboller tarihi bir eser olarak sonraki dönemlere kaynaklık etmektedir. Malinowski de (2016: 142-144) kültürel sürecin herhangi bir tezahürü ele alındığında genellikle aralarında belirli ilişki ağı kuran insanların örgütlenerek el yapımı ürünler ürettiklerini, konuşarak veya simgesel yöntemlerle iletişim kurduklarını söyler. İnsan yapımı nesneler, örgütlü yapılar ve sembolizmin kültürel sürecin üç önemli boyutu olduğunu vurgular. Bu döngü içerisinde sembollerin iletişimsel yönü belirtilmiştir. Malinowski (2016: 142-144), sessiz bir filmin sadece ritüel, jest ya da belirli işaretler ve geleneksel hareketler gibi sembolik şeyler içerebileceğini örneklerken aynı zamanda *“Sembolizmin elbette ki en önemli tarafı sözel bir yapıya sahip olmasıdır.”* der. Sembollerin bu yönü onun sözlü kültür geleneği içinde yaygınlık kazanmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan defne de çok eski dönemlerden itibaren insanlar için farklı anlamlar içermiş ve sembol olarak kullanılmıştır. *“İnsan davranışlarının çoğu da simgelerle anlamlı bir biçimde ortaya konulmaktadır. Ancak simgelerin anlam kazanabilmeleri için insanlar bu simgeler üzerinde hemfikir olmalıdırlar.”* (Aman, 2012: 139). İnsanların üzerinde hemfikir olduğu semboller güçlü bir yapıya sahiptirler. Kızıl (2018a: 1308) sembollerin en önemli özelliğinin kendisi dışında bir şeye işaret etmeleri olduğunu belirterek içinde bulundukları coğrafyadan da etkilendiklerini söyler. Ayrıca çok anlamlı oldukları için kişiden kişiye değişen anlamlar içerdiğini ve bu sayede daha kolay benimsendiğini belirtir. Yaptığımız yazılı ve sözlü kaynak çalışmasında da kişilerin defneye dair belleklerinde canlanan sembollerin birbirine yakın çağrışımlar içerdiği gözlemlenmiştir. Bu durum Kızıl’ın (2018a: 1308) belirtmiş olduğu sembollerin içinde bulundukları coğrafyadan etkilendikleri yönündeki görüşünü çalışmamızda da pekiştirmektedir.

Tarihin birçok evresinde defne, farklı sembolleri üzerinde barındırmış ve anlamlar kazanmıştır. Örneğin Romalılar ve Yunanlılar savaş ve spor zaferlerini simgelemek

amacıyla defne yapraklarından yapılan çelenkleri ödül niteliğinde taç olarak kullanırlardı. Yine Romalılar döneminde ülkeyi sembolize etme amacıyla altın paraların üzerinde de motif olarak defneden çelenk kullanılmış, bununla birlikte yakın coğrafyada yer alan efe kültüründe ise ölümün ve vefakarlığın simgesi olmuştur (Ayas vd., 2005: 1).

Defne yaprağının “krallar, üstü düzey yöneticiler, tanrı ve tanrıçalarla” ilgisinin olması, mitlerde yer alması onun “kutsal” ve “asil” bir yönünün olduğunu ortaya koyması bağlamında önemlidir. Defne isminin kişi ve mekan adı olarak kullanımı ile sembolünün şehrin birçok yerinde karşımıza çıkmasının ve kurumların simgesi haline gelmesinin arka planında da geçmişteki “asalet” ve “kutsiyete” yaptığı çağrışım düşünülebilir.

Hatay halk kültüründe de defne sembol olarak sıklıkla kullanılmış ve insanlarda çok katmanlı çağrışımlar yaratmıştır. “*Defne yapraklarından taç yapılması başarının ve gücün sembolüdür.*” (K16, 2019). Yine başka bir kaynak kişinin verdiği bilgiye göre: “*Mitolojiden bildiğim kadarıyla kralların ya da Tanrı’ların başında defneden taç olması gücün göstergesidir.*” (K54, 2019).

Defne efsanesindeki Defne ve Apollon’un olayı ve anlatının mesajları bağlamında “*Defne efsanesi aşkın ve ölümsüzlüğün simgesidir.*” (K9, 2018), “*Umutsuz ve karşılıksız bir aşkın öyküsüdür* (K12, 2018). “*İyiliğin ve güzelliğin simgesidir.*” (K42, 2019). Başka bir kaynak kişinin yorumunda da “*Defne güzel bir kadını çağrıştırmaktadır.*” (K56, 2019). Hatay’da yer alan Arkeoloji Müzesi’ndeki mozaiklerde de defne figürünü sıklıkla görmek mümkündür. Defneye dair sembollerin gerek halk belleğinde çok katmanlı bir çağrışımının olması gerek tarihi yapılarda ve sanatsal eserlerde yer alan figürlerde yarattığı çağrışım ile karşımıza çıkması yöre için önemli bir unsur olduğu izlenimini vermektedir.

Defneyi dini bir sembol olarak ise Paskalya törenlerinde görmek mümkündür. Hristiyanlar Kutsal Cuma günü yoğun şekilde kiliseye giderek Mesih İsa’nın temsili cesedinin üzerine koyulduğu katafalkı ziyaret edip tavaf ederler. Cumartesi sabahı ise defne yaprağı serpme ve Nur ayini yapılır. Eski Roma döneminde zafer kazanıp dönen komutan veya kral defne yapraklarıyla karşılanırdı. Mersin’de Nisan 2017’de yapılan bir

törende bu gelenekten esinlenerek cumartesi sabahı, ölüme karşı zafer kazanan İsa Mesih'in de kiliseye serpilen defne yapraklarıyla karşılandığı bir gazete (Sat7Türkhaber, 2017) haberinde aktarılmıştır. Burada törende defne yapraklarının kullanımı ve bunun Eski Roma dönemlerinden gelen bir uygulama olduğunun aktarılması önemlidir. Zira Antakya'daki paskalya töreninde defne yapraklarının kullanımı (bkz. fotoğraf: 22, 23) ve niteliği yönündeki açıklamayla örtüştüğü görülmektedir. Aslında paskalya törenlerinde defne yapraklarının kullanılması onun dini bir sembol olduğunu göstermektedir. Manevi bir coşku oluşturan sembollerin bireyi harekete geçirme, topluluğu yönlendirme, organize etme gibi birleştirici ve bütünleştirici işlevleri vardır. *“Dinî sembol, bireyin sembol olmadan kendisine kapalı kalacak kutsalın bilincine varmasını sağlayarak, kutsalın farklı tezahürlerinin yorumunu mümkün kılmakta, farklı tecrübe düzeylerine ulaşmayı sağlamaktadır.”* (Kızıl, 2018b: 32). Tarihin eski dönemlerinde kralları karşılama törenlerinde serpiştirilen defnenin İsa'yı karşılarken de kullanılıyor olması manevi coşkunluğun bir simgesi olduğunu ve olaylar arasındaki bağlantının mahiyetini göstermektedir. Her iki olay karşısında sergilenen bu davranışlar kutsallık atfedilen durumlar karşısında insanları birleştirici ve yönlendirici rol oynamakta ve bu yönüyle defnenin kapalı işlevini ortaya çıkarmaktadır.

Hristiyanlar için günahların affı, yeni bir hayata dirilmenin sembolü olan vaftiz törenlerinde de defne yaprağı kullanılmaktadır. Yazıcı (2018: 22), Geç Antik Çağın özellikle Antik Akdeniz dünyasının pagan su inançları ve Erken Bizans Hristiyanlığının vaftiz ayinlerinin su ile gerçekleşen ritüeller olduğunu ifade eder. Ayrıca Yunan ve Romalı şair ve yazarların metinlerinde kutsal mekanlara girmeden önce yapılan su ritüellerinde su serpmek için meşalenin yanı sıra bazen defne yapraklarının bazen de zeytin yaprağının kullanıldığını aktarır. Bu bilgi insanların suya yükledikleri anlamları ve inanışlara nasıl yansıdığını göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. *“Sozomen, Valentinianus'un Julian'ı tapınağa takdis edişini anlatırken, tapınağa girmelerinden hemen önce bir rahibin onların üzerlerine yeşil dallı bir bitkiyle su serptiğini anlatır* (Lewis, A. H. 1892; akt. Yazıcı, 2018:23). Bu yönüyle de defnenin arınma, yaşam gücü, ebediyet ve dirilişin sembolü olduğunu söyleyebiliriz.

Saha çalışması sırasında kaynak kişilere defnenin neyi simgelediği, neyi çağrıştırdığı da sorulmuş ve birbirine yakın cevaplar alınmıştır. Bu cevaplar genellikle aşk, sevgi, güzellik, barış, zafer, güzel koku üzerine yoğunlaşmıştır. Kimine göre defne sevginin ve umudun (K51, 2019), doğallığın ve güzelliğin sembolüdür (K21, K26, K72, 2019). Kimine göreyse doğayı ve temizliği, (K23, K35, K72, K23, 2019), güzel bir kadını (K20, 2019), barışı temsil eder (K26, K39, K69, 2019), yemeği çağrıştırır (K34,2019). Aynı zamanda defne ün ve zafer göstergesidir (K44, 2019). Bir başka kaynak kişimize göre ise: *“Defne güzelliğin, sürekli yeşil kalması yönüyle yaşamın simgesidir. Defne deyince aklıma Defne- Apollon aşkı, annem, ağacın ihtişamı ve kendi küllerinden doğması gelmektedir. Bakıma ihtiyaç duymayan efsane bir ağaçtır.”* (K16, 2019)

Görüldüğü üzere sembolün kişiden kişiye değişen anlamlar ve çağrışımlar içermesi onun çok anlamlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum içinde bulunduğu coğrafya ve kültürden etkilenen semboller aracılığıyla o toplumun kültüründen izler bulmamıza da olanak sağlamaktadır.

Günümüzde defneyi Hatay'da sabun kutularının üzerinde, mozaiklerde, takılarda, taş ve ahşap oymacılığında motif olarak bölgeyi de temsilen kullanıldığını görmekteyiz. Hatay'a özgü motiflerin kullanılarak hediyelik eşyaların satıldığı bir dükkânda görüşme yaptığımız kaynak kişi: *“Defne efsanesine ait deseni mozikte ve şallarda kullanıyoruz. Ben mozikte çokça kullanıyorum. Buraya gelen turistlerin dikkatini çekiyor. Yöreme ait bir şey olduğunu için tercih ediyorum.”* (K25, 2019) diyerek kendi yöresine özgü ürünlerin satışını yapmaktan duyduğu mutluluğu dile getirmiştir. Diğer kaynak kişiler de bölgenin sembolik ürünü haline gelen gerek boyuna bağlanan ipek fularda gerek mozaikte defne efsanesine ait figür kullanımının yöreye gelen turistlerin ilgisini çektiğini ve satış kolaylığı sağladığını ifade etmişlerdir (K23, K25, 2019). Böylelikle somut ürünler aracılığıyla bölgeye özgü değerlerin kalıcılığını sağlamak ve sosyo-ekonomik kazanç elde edilmektedir.

2018-2023 Hatay İl Turizm Strateji ve Eylem Planı çerçevesinde Hatay Havalimanında “Hatay algısının simgesel durumu”nu değerlendirmek amacıyla Hatay'ın bir turist destinasyonu markası olarak turizm ile ilgili simgesel/anlamsal/çağrışımsal

özelliklerini tespiti yönelik bir araştırma yapılmıştır. 351 kişinin katıldığı çalışmada 29 kişi Hatay denilince aklına “Harbiye/defne”nin geldiğini söylemiş ve %6,6’lık oranla en çok söylenen 3. cevap olmuştur. (Hatay İl Turizm Strateji ve Eylem Planı, 2018:93). Araştırma sonuçlarından anlaşılacağı üzere “defne” insanların hafızasına yer etmiş olan şehrin önemli simgelerinden biridir. Bu açıdan defnenin sembolik işlevi “yöreye özgü çağrışımların kalıcılığını sağlama” ihtiyacına yöneliktir.

4.6. Aromatik Bir Bitki Olarak Halk Mutfağında Kullanımı

Beslenme, insanların var olduğu ilk günden itibaren yaşamsal fonksiyonların devam edebilmesi ve enerji sağlanması açısından önem arz eden biyolojik bir ihtiyaçtır. Canlı bir varlık olan insanın hayatta kalmasının ön koşullarındandır. Malinowski (2016:75-76), nerede ve hangi uygarlık düzeyinde yaşarsa yaşasın tüm insanların yemek yemek, nefes almak, uyumak, üremek ve zararlı maddeleri vücudundan atmak gibi temel ihtiyaçlarının olduğunu ifade eder. Ayrıca ihtiyaç kavramının insan davranışlarını anlaşılmasına yönelik ilk yaklaşım olduğunu belirterek temel ihtiyaçların ve fizyolojik işlevlerin kültürden tamamen bağımsız olamayacağını belirtir. İnsanlar, bu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak farklı dönemlerde farklı yöntemler geliştirmiştir. İlk çağlardan bu yana yiyecekleri temin etmek için ekip biçmeyi, onları muhafaza etmeyi ve çeşitli pişirme yöntemleriyle daha lezzetli hale getirmeyi öğrenerek bu olguyu biyolojik bir gereklilik olmanın ötesine götürerek ona kültürel bir boyut kazandırmıştır. Toplumlar arasındaki coğrafik, kültürel ve dini farklılıklarla birlikte dünyada meydana gelen savaş, göç, çeşitli ticari ve sosyal ilişkiler kültürler arasındaki etkileşime neden olmuştur. Bu etkileşim yemek alanında da kendini göstermiş ve çok zengin “mutfak kültürleri” ortaya çıkmıştır. Böylelikle yemek yeme olgusu toplumların kültür ögesi haline gelmiştir. Yemek kültürü toplumların beslenme alışkanlıkları ve biçimleri hakkında bilgi verir.

Dünyanın önemli mutfak kültürleri arasında yer alan Anadolu mutfak kültürü oldukça zengin ve köklü bir yapıya sahiptir. Bu yapının temelinde Orta Asya’dan günümüze uzanan tarihi geçmiş ve Anadolu’daki uygarlıkların birikimlerinin birleşimiyle

oluşan kültürel çeşitlilik vardır. Tarihi birikim ve kültürel etkileşim zengin ve çeşitli yemeklerin varlığıyla kendini göstermektedir. Osmanlı döneminde mutfak, saray ve halk mutfağı olarak sosyo-ekonomik bakımdan gruplandırılmıştır. “*Saray mutfağı çeşit olarak daha zengin ve gösterişli iken, halk mutfağı çeşit olarak zengin ancak daha sade bir mutfağa sahiptir (Güler, 2010: 28).*” Saray yaşamı mutfak kültürünün de zenginleşmesini sağlamıştır. Anadolu mutfak kültürü yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenen, kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerdir. Tarihsel zaman içerisinde gerçekleşen iç ve dış göçler nedeniyle de mutfak kültürü zenginlik ve çeşitlilik kazanmıştır (Artun, 2009: 345). Türk mutfağı, Çin ve Fransız mutfağıyla birlikte dünyanın önde gelen üç mutfağı arasında yer almaktadır. Hatay mutfağının zenginliği ve çeşitliliği ise Asi Nehri üzerinden sağlanan ticarete ve Antakya’nın baharat yollarının geçiş noktası olmasıyla da ilişkilendirilebilir. Öyle ki Antakya eski çağda Hint Okyanusu’nun kenar ülkelerinden gelerek Bağdat, Musul ve Halep’ten geçen ve Akdeniz kıyısına erişen büyük ve önemli bir yol ile Mısır ve Suriye’yi Anadolu’ya bağlayan yolun kavşağında doğu ile batı arasındaki ticarete önemli bir yerdir (Pehlivanlı vd., 2001: 15).

Yemek kültürü bize toplumlar hakkında bilgi verir. Hatay mutfağı üzerine araştırma yapan Şahin (2012:7) “... *yemek kültürü bir toplumda yiyeceğin üretiminden tüketimine kadar izlediği süreç ve bu sürece bağlı olarak ortaya çıkan maddi, manevi kültürel öğelerin oluşturduğu önemli bir kültürel süreçtir.*” diyerek mutfak kültürünün değişen ve gelişen bir olgu olduğunu belirtir. Toplumdan topluma değişen yemek yeme kültürü beraberinde belli davranış kalıplarını da geliştirir. Fizyolojik ihtiyaçların kültürü şekillendirdiğini belirten Malinowski (2016: 85) de toplu olarak yemek yemenin görgü, âdet ve davranış gibi birçok koşulu beraberinde getirdiğini, bu yüzden dürtülerin toplu yemek kurallarıyla da şekillendiğini ifade eder.

Hatay’ın etno-dinsel çeşitlilikten kaynaklı kültürel anlamdaki zenginliği mutfak kültürüne de yansımıştır. Farklı medeniyetleri aynı topraklarda yüzyıllardır barındıran Hatay, yemek çeşitliliğinde de bu medeniyetlerin bir sentezi olmuştur. Arap, Ermeni ve Türk mutfaklarının birleşmesiyle çeşitli lezzetler ortaya çıkmıştır. Etkileşim içinde bulunan bu kültürler Hatay’da yepyeni, sentez bir mutfağın oluşmasına zemin

hazırlamıştır. Şahin ve Türk (2014: 4), yemeğin kaynaştırıcı ve bütünleyici özelliğinin en güzel örneği Antakya da yer alan farklı kültürel veya dinsel grupların mutfak geleneğindeki ortak motifler olduğunu belirtirler. Ayrıca Antakya'da örf, adet ve gelenekler, inançlar, ekonomik gelir düzeyi vb. farklar olsa da yemek kültürünün bu insanları, küçük farklılıklara rağmen ortak bir mutfak kültürü altında toplayabildiğini ifade ederler.

Hem Ortadoğu hem de Anadolu mutfağından izler taşıyan Hatay mutfağı gastronomi turizmine de hizmet sağlamaktadır. Zengin baharat kullanımı, mezeleri, soslari ve kendine özgü lezzetleri ile ön planda olan Hatay da zeytin yağı kullanımı da oldukça fazladır. “*Antakya’da bulunan dört cemaatte de yiyecek ve içecekler her şeyden önce Tanrı’nın lütfu, Allah’ın yarattığı nimetler olduğu düşüncesiyle ortak bir noktada buluşmaktadır. Bunlar birer nimettir ve bunun karşılığında şükretmek, dua etmek ve israf etmemek gerekir.*” (Şahin, 2010: 148). Aynı coğrafyayı paylaşan farklı etnik-dini yapıya ait bu insanlar arasındaki ortaklıklar zengin mutfak kültürünün oluşmasında etkili bir unsurdur. Şahin (2010: 148) günlük tüketimde kendini gösteren mutfak geleneğine ait ortaklıkların yemeklerin bol baharatlı olması, zeytinyağının yoğun biçimde kullanılması, çok çeşitli mezeler ve salatalar olduğunu belirken farklılıkların ise uygulama ve pratikler açısından olduğunu söyler.

Asi nehri üzerinden yapılan ticaret, baharat kültürü açısından bölgeyi zenginleştirmiştir. Baharat olarak defne yaprağının taze veya kurutulmuş şekilde yemeklerde kullanımı ise çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Sadece defne yaprağının değil genel olarak kurutulmuş yaprakların gıda endüstrisinde tatlandırıcı ve baharat olarak, et ve balık konservelerinde, zeytin depolanmasında, üzüm ve incir gibi kurutulmuş meyvelerin tazeliğini ve lezzetini korumak amacıyla ambalajlamada kullanıldığı bilinmektedir (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2018: 33).

Defne yaprağı yemeklerde tat ve koku verici, kötü kokuyu giderici özelliğiyle tercih edilmektedir. Defnenin hoş kokulu yaprağı kurutularak baharat yapılır, sos, çorba ve sirkelerde aroma verici olarak kullanılır. (Torlak, 2011). Taze defne yaprakları doğrudan yemeklerde kullanılabildiği gibi ev ortamında kurutularak da kullanım süresi

uzatılmaktadır. Kurutma amacıyla toplanan taze defne yaprakları tek tek olacak şekilde altına bez ya da kağıt havlu konan tepsilere yerleştirilir. Doğrudan güneş ışığının temas etmeyeceği, sıcak ve nemli olmayan bir odada kendi halinde kurumaya bırakılır. Ara ara kontrol edilerek kuruyan yapraklar ters çevrilir ve iyice kuruması sağlanır. Bu işlem hava sıcaklığının durumuna göre bir ile iki hafta arasında değişmektedir. Kurutulan defne yaprakları cam kavanozlarda veya plastik poşetlerde hava almayacak şekilde muhafaza edilir. Defne yapraklarının tek tek serilerek kurutulması daha düzgün şekilde ve renkte kalmasını ve saklanmasını kolaylaştırır (bkz: fotoğraf 26, 27). İstenilirse dalıyla birlikte de kurutulabilir (K32, K54, 2019). Taze defne yapraklarının bir diğer saklanma yöntemi ise buzdolanda dondurulmasıdır.

Özellikle tavuk, balık yemeklerinde ve balık konservesinde koku giderici olarak kullanılmaktadır. Kaynak kişilerimiz defne yaprağı için, yaprakları tavuk ve balık yemeklerinde kokuyu gidermek (K2, K3 2018; K22, K27, K73, K76, K77, 2019) özellikle de haşlanan tavuğun kokusunu bastırmak ve aroma vermek (K47, 2019) için kullanıldığını belirtmiştir. Başka bir kaynak kişimiz de “*Defnenin aroması yoğun olduğu için yemeklerde kullanmıyorum.*” (K20, 2019) şeklinde bilgi vermiştir.

Bir başka kaynak kişimiz defne yaprağını hemen hemen her yemekte kullandığını belirtirken özellikle batıda aromasından dolayı tavuk, balık ve fırın yemeklerinde tercih edildiğini söylemiştir (K54, 2019). “*Defne yapraklarını tavuk, balık ve fırın yemeklerinde kullanıyoruz. Hatta peynirli makarna yaparsam haşlama suyuna defne yaprağı atıyorum. Güzel bir aroma veriyor. Eskiden pek kullanmazdık ama Suriyeli komşularımızın önerisiyle kullanmaya başladık.*” (K32, 2019) diyen kaynak kişimizin aktardıkları bize kültürler arası etkileşimin de rolünü göstermektedir.

Hatay’da yaşayan Suriyeli kaynak kişilerimiz ise defne yaprağını hangi yemeklerde kullandıklarıyla ilgili olarak:

“*Defne yaprağını kepeye, ferruca, ete ve çorbalara koyuyorum. Koku ve aromasını seviyorum.*” (K80, 2019) şeklinde bilgi vermesi sadece Hatay’da değil bu bölgede kullanıldığını göstermektedir.

Bir başka kaynak kişimiz de “*Defne yaprağını kullanımı Suriye’de yaygın. Biz birçok yemeğimizde kullanıyoruz. Özellikle ferruc, kepe ve tavuk yemeklerinde güzel oluyor.*” (K81, 2019) şeklinde bilgi vermişlerdir. Kurutulmuş ya da taze defne yaprağı turşulara da aroma vermek ve uzun süre bozulmadan kalıcılığını sağlamak amacıyla da tercih edilir (K32, K64, 2019; bkz: fotoğraf 28). Gerek yazılı kaynaklar gerekse şözlü kaynaklardan yola çıkararak Hatay mutfağında et ve balık yemeklerinde, turşularda defne yaprağının kullanımının tercih edildiğini söyleyebiliriz.

4.7. Defne Yağı

Defne yağı, defne meyvelerinden üretilmektedir. Yerel halk tarafından tamamen geleneksel yöntemlerle üretilen defne yağı geleneksel bilgi ve deneyim ürünüdür. Eylöl sonu ekim başında olgunlaşan defne meyveleri (Anonim, 1983: 137), ağaçlardan dökölmeden toplanarak basit yöntemlerle yağı çıkarılmaktadır. Bu yağdan sabun ve şampuan üretimi de yapılmaktadır. Samandağ ilçesinde yerli üreticilerle yaptığımız görüşmelerde de kaynak kişiler eylöl sonu ekim başı gibi (zeytin bitince) defne meyvelerinin toplandığını ama daha geç toplayanların da olduğunu (K1, K2, K3 2018) aktardılar.

Defne yağının yapılacağı günün sabahında defne ağaçlarının altına muşamma örtüler serilir, çırpma ve ağaç üzerine çıkma yöntemiyle siyah renkteki defne meyveleri toplanıp büyükçe kazanlarda yaklaşık 24 saat kaynatılır. Bu esnada kazan ucu iğneli demir çubukla karıştırılır. Amaç defne meyvesinin iyice ezilip yağının çıkmasını sağlamaktır. Pişen karışım süzgeçten geçirilerek posasından ayrılır ve geriye kalan su ve yağ karışımı tekrar kaynatılır. İyice kaynatıldıktan sonra karışım biraz durulmaya bırakılır ve bir kap ile yağ üzerinden alınır. Yağı dikkatli almak gerekir. Eğer su karışırsa defne yağının kalitesi düşer (K2, 2018). Geleneksel üretim yöntemini kullanan yerli üreticiler defne yağı yapımının meşakkatli ve emek isteyen bir uğraş sonucu elde edildiğini ve bunu fabrikanın yapamayacağını (K1, K2, K3 2018) ifade etmişlerdir.

Samandağ'da defne yağının üretimine katılarak doğrudan gözlemler gerçekleştirdik ve aşamalarını izledik. Aile bireyleri ya da eş dost, akraba yardımıyla dolayısıyla imece usulü toplanan defne meyveleri zahmetli bir iş olan defne yağına dönüştürülmek üzere birkaç aşamadan geçer. Yaptığımız saha çalışmasında kaynak kişiler defne yağının yapım aşamaları ve kullanımıyla alakalı olarak şu bilgileri aktarırlar:

“Defne meyvesi ekim, kasım gibi toplanır. Aralıkta toplayanlar da oluyor. Kazana konulur. 6-7 saat geceden sabaha kadar kaynatılır. Üste çıkan yağı yavan bir tavayla alınır. Kalanı ezilir ve lapa hale getirilir. Kevgire konulur, su dökülerek ayrıştırılır. Çekirdekleri kurutulup hayvanlara yedirilir. Ayrıca tezekle karıştırılıp yakacak olarak da kullanılır (K16, 2019).”

Bir diğer kaynak kişimiz de *“Sabun yapılmak istenirse de arzu edilen miktarda zeytinyağı konulup köstük ile katı hale getirilir. Sabun kalıba dökülür ve daha sonra kesilir. (K17, 2018).”* diyerek defne yağının yapım aşamalarını sözlü ve uygulamalı olarak göstermişlerdir.

İcra sırasında aile bireylerinin ya da komşuların yardımda bulunması yani imece usulü, meşakkatli bir uğraş olan defne yağı üretiminin olmazsa olmazı gibidir. Malinowski'ye göre el yapımı bir nesne ya yenmesi, tüketilmesi veya yok edilmesi için ya da bir araç olarak kullanılması için üretilmektedir. Sosyal ortam ise her zaman bir insan ya da grubun ortaklaşa teknik ve ekonomik uğraşlarıyla ortaya çıkmaktadır. Aslında, maddi kültüre dair hiçbir öge tek başına bireyden yola çıkılarak anlaşılamaz; iş birliğinin olmadığı durumlarda bile en azından geleneğin sürdürülebildiği ortak bir çalışma alanı bulunmaktadır (Malinowski, 2016: 142). Hatay'da da kişiler genellikle dönüşümlü bir şekilde iğneli ya da normal bir sopa ile kazanı karıştırır ve kaynadıktan sonra dinlenmeye bırakarak yağın iyice suyun üstüne çıkmasını beklerler. Malinowski'nin belirtmiş olduğu sosyal ortamın insanların teknik ya da ekonomik uğraşları sonucu oluştuğu savını doğrulamaktadır. Nesilden nesile aktarılan bu üretim, geleneğin yaşatılması noktasında ise önem arz etmektedir.

Kaynak kişilerin aktarmış oldukları bilgilerden yola çıkarak defne yağının yapımı noktasındaki uygulamaların genel itibarıyla benzer olduğunu, zaman ve miktar (defne meyvesi, su, zeytin yağı vb.) olarak küçük farklılıkların olduğunu söyleyebiliriz. Birçok faydası olduğuna inanılan defne yağı halk hekimliği noktasında insanların tercih ettiği şifalı bir yağdır. Romatizma, eklem ağrıları gibi bedensel rahatsızlıkların giderilmesinde, saç ve cilt bakımında tercih edilir (K20, K21, 2019). Özellikle mevsim geçişlerinde yaşanan saç dökülmeleri, el, ayak kuruması ve çatlamaları için defne yağı en etkili yardımcılardandır. Cilt ve saç sağlığının yanı sıra, vücutta iltihap ve enfeksiyon oluşumunu engellemesi, zararlı bakterileri öldürmesi, mide ve bağırsak sorunlarını önlemesi gibi pek çok yararı için defne yağı tüketebilir (Tolga: 2017). Ayrıca *“Romatizma ağrılarını giderici ve terletici özellikleri nedeniyle kimya ve ilaç endüstrisinde de yararlanılmaktadır (Göker vd. 1983:127).”*

Defne yağı üreticileri çoğunlukla bölgede yaşayan yerel halktan oluşur. Kendi çabalarıyla ve geleneksel yöntemlerle üretim yapmaktadırlar. Bu kişiler uygulamayı kendi büyüklerinden öğrenmiş ve günümüze taşımışlardır. Burada bahsetmeye değer gördüğümüz bir diğer husus Merton’un işlevsel kuramında yer alan açık ve örtük işlev kavramlarıdır. Sistemin uyum sorununa çözüm getiren bir takım sonuçlar olarak işlevi tanımlayan Merton *“Açık işlevler toplumsal yapıların öngörülebilir amaçları ya da görevlerini, örtük işlevler ise, toplumsal yapıların etkinliklerinden doğan beklenmedik ek sonuçları içermektedir.”* (Aça ve Yolcu, 2017: 51-52) diyerek kavramlara açıklık getirir.

Burada da kişilerin defne yağı üretmelerindeki açık işlev temel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik ekonomik kazanç sağlama iken atalarından öğrendikleri uygulamalarla bu işi yapmaları geleneğin sürdürülmesi, yardımlaşma, birlik ve berebarlık duygularının pekişmesi açısından örtük işlev olarak nitelendirilebilir. Kendi atalarından öğrendikleri geleneksel yöntemlerle üretim yapan kişilerin çalışmamız sırasında geleneksel bilgileri kendi çocuklarına veya tanıdıklarına icra ortamında uygulamalı olarak göstermeleri kuşaktan kuşağa bir aktarımının olması, geleneğin geleceğe taşınması açısından oldukça önemlidir.

Yaptığımız çalışma neticesinde defne yağının hangi alanlarda kullanıldığını kısaca şöyle özetleyebiliriz:

A. Halk hekimliğinde

- Eklem ağrısı ve romatizmal hastalıklarda
- Yara tedavisinde
- Cilt ve deri hastalıklarında (pullanma, çatlak, egzema vb.)
- Saç problemlerinde

B. Kişisel temizlik ve bakım ürünlerinde (sabun ve şampuan)

C. Aromaterapi ürünlerinde (masaj yağı)

D. Kimya ve ilaç endüstrisinde

4.7.1. Sabun ve Şampuan Olarak Kullanımı

Sabun ve şampuan insanların kişisel temizlik ve bakım yaparken kullandıkları en temel ürünlerdendir. Kişiler sağlıklı olmak, temiz ve güzel görünmek, hoş kokmak, bakımlı olmak vb. nedenlerle kişisel temizlik ve bakımlarına özen göstermekte ve çeşitli yöntemlere başvurumaktadırlar. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan yeme içme ve sağlıklı olma gibi temel ihtiyaçlar yanında güzellik, beğenilme ve saygı görme gibi sosyal ihtiyaçlar da tüketim denilen olgunun temellerini oluşturmaktadır. Kişilerin gelişen ve değişen dünya düzeninde kişisel bakım ve estetiklerine duydukları ilginin artması kozmetik ve kişisel bakım sektörünün de gelişmesine zemin hazırlamıştır (Sarıkaya ve Altunışık, 2011: 390). Birbirinden farklı içeriğe ve özelliğe sahip sayısız ürün ortaya çıkmış ve insanların beğenisine sunulmuştur. Son yıllarda “doğal olana dönme”, anlayışıyla birlikte kişiler içeriğinde doğal ürünlerin olduğu, kimyasal içermeyen ürünlere daha çok ilgi göstermeye başlamıştır. Defne sabunu ve şampuanı da içeriğindeki doğal bileşenler sayesinde özellikle yöre halkının hem kişisel temizlik bakımında (K1, K2, 2018;

K19, K54, K60, 2019) hem de tıbbi halk hekimliğinde (K16, K17, K20, K21, 2019) insanların tercih ettiği ürünlerdir.

Defne sabununun içerisinde defne meyvesinden elde edilen defne yağı, saf zeytinyağı, damıtılmış su ve halk arasında kostik olarak bilinen sodyum hidroksit yer almaktadır. Defne sabununun temel maddesi defne yağıdır ve *“içerisinde ne kadar çok defne yağı varsa sabun o kadar kaliteli olur”* (K29, 2019). Defne sabunu yapılırken içerisine hayvansal yağlar, petrol ürünleri, parfüm, renklendirici gibi kimyasal katkı maddeleri konulmadığı için tamamıyla doğal ve sağlıklıdır. Kalaycıoğlu (2001: 175), defne yağının doğrudan defne ağacının meyve ve yapraklarından elde edildiğini söyler.

Günel ise defne meyvesinden elde edilen, yeşilimsi, özel kokulu sabit bir yağ olan defne yağının çeşitli yörelerde (Zonguldak, Sinop, Bursa, Mersin, Silifke, Antakya) prina yağı ile karıştırılarak sabun elde edildiğini aktarır (Günel, 2000: 86). Defne yağı aynı zamanda şampuanlarda da kullanılmaktadır. Hatay ile özdeşleşmiş olan defne sabunu yüz elli yıldan fazla bir süredir taş kazanlarda üretilmektedir (Kalaycıoğlu, 2001: 174). Akdeniz bölgesinde en fazla defne yağı üretiminin yapıldığı yer Antakya civarındır. Ülkenin hemen hemen her yerinde satılmaya başlanan defne sabunu üretiminde Antakya’da markalaşma yönünde önemli adımlar atılmıştır (Bulut, 2012: 1). Markalaşma adına yapılan en önemli adımlardan biri Samandağ Belediyesinin Hatay Defne Sabunu coğrafi işaret ürünü olarak tescilleştirmesidir. Bu amaçla Hatay Defne Sabunu 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 23.03.2017 tarihinden itibaren korunmak üzere 16.10.2017 tarihinde tescil edilmiştir. Hatay’ın coğrafi işaretli mahreç ürünü olan Defne sabunun üretimi de denetim altına alınmıştır. Defne sabunu defne ağacının doğal yayılımına paralel olarak başta Yayladağı ilçesinin bütün köyleri olmak üzere, Samandağ, Antakya, İskenderun ve Dört Yol ilçelerinde üretilmektedir (Hatay Defne Sabunu Tescil Belgesi, 2017). Geleneksel bilgi ve deneyim ürünü olan defne yağı ve sabunu gelenek kültürünün yaşatılması ve korunması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca icra sırasında geleneksel bilgi aktarımının yapılması onun eğitim işlevini de ön plana çıkarmaktadır.

Kaynak kişilerin aktardıklarından yola çıkarak şu tanımlamaları yapabiliriz:

Üreticisi: Bölgede yaşayan yerel halktır. Bu kişiler çoğunlukla çocukluktan itibaren ailesinden görüp öğrendiği bilgilerle defne yağının üretimini yapmaktadırlar. Yani kuşaklar arası aktarım söz konusudur.

Tüketicisi: Doğal ürünler kullanma düşüncesinde olanlar, atalarından dedelerinden annesinden öğrendiklerini devam ettirme ihtiyacını hissedenler yani geleneğin takipçileri, hali hazırda evinde veya akrabalarından biri üretilip kendine ücretsiz olarak verilen/hediye edilenler, farklı nedenlerle oraya yerleşenler ve turistler.

Hatay'ın hemen hemen her yöresinde yapılan defne sabunu özellikle Harbiye, Samandağ ve Antakya'nın köylerinde yaygındır. Tüketim büyük oranda köylüye aittir. Köylü kendi ihtiyacını giderdikten sonra kalanını satmaktadır (Eraslan, 2009: 389). Defne sabunu, farklı oranlarda konulan defne yağı, zeytin yağı ve kostik denilen karışımdan oluşmaktadırlar. Yağlara ek olarak karışıma konulan ve kimyasal adıyla sodyum hidroksit olarak bilinen kostik, karışımın katılaşıp sabun haline gelmesini sağlar (K1, K2, K16, K17 2018; K29, K44, K52 2019).

Geleneksel üreticilere göre defne sabununun yapımı defne yağının yapımına nazaran daha pratiktir. Defne yağı ve üretimi yapan kişiler genellikle defne sabunu da üretmektedirler. Defne sabununun yapımı şöyledir:

Defne yağının içine kostik konulur. Defne yağı kazana koyulup kazanın altı yakılır. Eli tam yakmayacak kıvama geldiğinde arzu edilen miktarda zeytin yağı konulur. 6 kilo yağa 1 kilo kostik olacak şekilde malzemeleri eklenir. Karışım normal bir sopayla karıştırılır ve topaklanmasını engellemek için ara sıra üzerine su serpilir. Koyu bir kek hamuru kıvamına gelince kalıp tezgahına döküp üstü mala ile düzeltilir. Bu işlem sabah erken ya da akşam geç saatte yapılır. Serin bir ortam olması gerekir, bu işlem sıcak bir ortamda yapılmaz (K1, K2, 2018). Bir gün bekletildikten sonra sabun kesilir. Serin ve kuru yerde muhafaza edilir (K64, 2019).

Defne sabununa konulan defne yağı ve zeytinyağı karışımının oranı üreticiden üreticiye değişmektedir. Kaynak kişimiz (K29, 2019) sabundaki defne yağı oranının artıkça kalitenin de arttığını söylerken genellikle üreticinin %50 defne yağı, %50 zeytinyağı karışımını tercih ettiğini belirtir. Defne sabununun yapımıyla alakalı olarak ise şunları aktarır:

“%50 defne yağı %50 zeytinyağı karışımımıza ılıkken suda eritilip çözünen ve soğuyan kostiği ekleriz. Kostik (defne yağının katılaşp sabuna dönmesini sağlayan kimyasal madde) ise 6 kg yağa 1 kg kostik olacak şekilde ayarlanır. Daha sonra iyice karıştırılır. Katılaşp eriyen ve tekrar katılaşan sabun kalıba dökülür. Bir mala (harç alıp sürmeye yarar çoğunlukla üçgen şeklinde tabanı düz metal alet) yardımıyla düzeltilir. Yarım saat sonra ise istenilen büyüklükte kesilir. Sabun 24 saat sonra kullanıma hazır hale gelir (K29, 2019).”

Üretimde kullanılan malzemelerin pişirilmesini sağlayan büyükçe bir kazan, karıştırmak için kepçe veya sopa, mala, muşamba, ahşap kalıp vb. kullanılan araç ve gereçlerdendir. Görüldüğü üzere defne sabununun yapımında kullanılan içerik ve araç-gereçler tamamen doğal, insanların kolaylıkla ulaşabilecekleri ve maliyeti yüksek olmayan ürünlerdir. Üretimi yapan kişilerin evlerinde bulunan bu aletler gerektiğinde komşulardan da temin edilebilmektedir. Defne meyvesinin toplanmasından yağ çıkarılmasına ve sabun yapılmasına kadarki süreçte kişiler aile bireylerinin dışında gerektiğinde eş dost ve akrabalarından yardım da alabilmektedirler. İmece usulü yapılan yardımlaşmalar komşuluk ve akrabalık ilişkilerini pekiştirirken aynı zamanda sosyalleşme imkânı da sağlamaktadır. İmece, *“Birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi.”* (TDK, 2011) anlamına gelmektedir. Yağ veya sabun üretiminde akraba ya da komşuların bir araya gelmesiyle iş yükü hafifletilmekte ve birlik beraberlik duygusu pekiştirilmektedir. İnsanların bir şey üretmek amacıyla iş bölümü yaparak birbirlerine destek olmaları ve dayanışma sergilemeleri bu işin açık işlevidir. Bu amaçların ardında kalan sosyalleşme ve iletişim becerilerinin arttırılması, sözlü kültürün ve geleneksel bilginin icra ortamında gençlere ve bilmeyen kesime aktarılması ise imece usulünün gizil (örtük) işlevleridir. Bu durum meşakkatli bir uğraş gerektiren üretimin olumlu yönlerindendir. Ayrıca komşuluk ya da akrabalık gibi kurumlar arasındaki bağın güçlenmesine de katkı sağlamaktadır. Kişiler imece usulü üretim yapabildikleri gibi sabun için gerekli malzemeyi temin ederek para

karşılığında sabunu bir başkasına da yaptırmaktadırlar (K16, K64, 2019). Bu kişiler geleneksel üretime hâkim işin ehli olan ve genellikle orta yaşın üstündeki kişilerdir. Kişiler, defne sabununun farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Bunların başında kişisel temizlik ve bakım gelmektedir. Saç dökülmesi ve kepeklenme problemlerinde de defne sabunu ile saçın yıkanması kullanılan yöntemler arasındadır (Arı, 2018: 46). Bir kaynak kişimiz: *“Defne sabunu vücuda çok iyi geliyor. Duş jeli kullanmıyorum bu yüzden. İçinde yapay bir şey yok. Bana kendimi temiz ve güzel hissettiriyor. Kokusunu da çok seviyorum.”* (K21, 2019) diyerek defne sabununun kullanma amacını ve onda bıraktığı hissiyatı anlatmış ve doğal olanın tercih edildiğini göstermiştir. Bir diğer kaynak kişimiz Hataylılar için defne sabununun ne kadar önemli olduğuyla ilgili olarak şu yorumda bulunur:

“Defne sabunu sağlıklı ama hakkıyla yapılmıyor, hakikisini bulmak zor. Barış Manço defne sabununun Türkiye’ye tanıtan kişi. Bu konuda Hataylı olup da defne sabunu kullanmayan yoktur herhalde. Biz çocukluğumuzdan beri defne sabunu kullanırız. Doğal ve içinde kimyasal yok. Saçımızı yumuşacık yapar, dökülmesini engeller. Biz çocukken annem banyo suyuna ve çamaşırları yıkarken suya defne yaprağı atardı güzel koksun diye.” (K49, 2019).

Çamaşırların güzel kokması ve güve yememesi için de kullanılan defne sabunu (K23, K54 2019; K88 2020) aynı zamanda iyi bir dezenfektandır (K54, 2019). Eskiden çamaşır yıkamak için kurulan kazanların içerisine atılan defne yaprağı da çamaşırların güzel kokmasını sağlamıştır (K45 2019). Defne sabunu tüm dünyayı etkisi altına alan covid-19 virüsüne karşı antibakteriyel özelliğe sahip olması nedeniyle de son zamanlarda çok fazla talep görmüştür (K88, K89, 2020). Defne sabunu çamaşırlarda özellikle zor çıkan lekeleri çıkarmak için de kullanılmaktadır.

Kaynak kişilerin aktardığı bilgiler defne ürünlerinin kullanımı noktasında birbirine benzer amaçları içermektedir. Bu bilgiler sözel doku şeklinde geçmişten günümüze değin kuşaklar arası aktarılagelmiştir ve bir ihtiyacı karşılama yönünden işlevsel bir niteliğe sahiptir. Malinowski (2016: 43) de *“... işlev, insanların yardımlaşma yoluyla ve kendi elleriyle yaptıkları nesneleri kullanarak ve tüketerek karşıladıkları ihtiyaçlardır.”* der. Bu bağlamda cilt, beden sağlığı ve kozmetik gibi alanlarda kullanılan defne hastalıkları sağaltma, sağlık ve temizlik ihtiyacını karşılamaya yönelik bir işleve hizmet etmektedir.

Bu tarz uygulamalar aynı zamanda insanların geleneksel olanı “örgütlenme” yoluyla devam ettirmesine aracı olmaktadır.

Temel ihtiyaçları karşılama isteği insanları üretim ve tüketime sevk etmiştir. Bu süreç ise insanlar arasında amaçsal bağlılığın oluşmasına neden olmuştur. Malinowski (2016: 44) ise bu durumu “örgütlenme” olarak adlandırmış. “İnsanlar herhangi bir amacı gerçekleştirmek için örgütlenmek zorundadır. Örgütlenme kelimesinin “kurum” olarak da ifade edileceğini belirterek “(...) bu kavram insanları tek çatı altında toplayan geleneksel değerler kümesini kapsar.” der. Yani ona göre fizyolojik ihtiyaçlar ile kültürel performans arasında sıkı bir bağ vardır ve bu da işlevselliğe hizmet etmektedir. Çobanoğlu (2016: 268), Malinowski’nin kuramına dayanarak insanların amaçlarını ya da geleneksel vesayet durumlarını belirleyen yazılı bir buyruğun çerçevesi içinde, birliklerinin özel kurallarına uyarak ve kullandıkları maddi aygıtlarla çalışarak işleri birlikte yaptıklarını böylelikle hem bazı isteklerini karşıladıklarını hem de kendi çevrelerinde etkili olduklarını belirtir. Aslında bu kavram (örgütlenme) insanların bir araya gelmelerine neden olan bir takım geleneksel değerler üzerinde varılan bir anlaşmayı içerir. Böylelikle insanlar iş birliği içerisinde çeşitli araçları kullanıp etkinliklerde bulunarak ihtiyaçlarını karşılamakta ve geleneksel davranış kalıplarına uyarak ait oldukları topluluğa uyum sağlamaktadırlar. İnsanlar arasındaki bu yardımlaşma aynı zamanda onların toplumda saygınlık kazanmalarında da işlevsel bir özellik taşımaktadır. Çalışmamızda da ekonomik kazanç elde etme ya da temizlik ihtiyacını karşılama amacıyla insanlar (komşu, akraba, aile bireyleri...) bir araya gelerek hem ihtiyaçlarını karşılamakta hem de geleneksel üretim yönteminin yaşatılmasına ve ev içi ekonomiye katkı sağlamaktadırlar. Kaynak kişilerin aktarmış oldukları bilgilerden yola çıkarak insanların temel ihtiyaçlarını karşılama isteğinin kültür unsurlarının oluşumuna zemin hazırladığı düşüncesini de pekiştirdiğini söyleyebiliriz.

4.7.2. Yağ, Sabun ve Şampuan Üretimde Kullanılan Malzemeler

Defne meyvesini çırpma yöntemiyle toplamak için uzun ince bir çubuk, ağacın altına sermek ve meyvelerin toprakla karışmasını önlemek için naylon (muşamba), toplanan meyvenin miktarına göre değişik ebatlarda kazan, gerekli ölçülerde su, kaynama aşamasından sonra meyvenin iyice ezilip yağının çıkmasını sağlayan ucu iğneli demir bir sopa kullanılır. Yağı sudan ayırıp kazandan almak için çukur kap gereklidir. Eğer defne yağından sabun yapılacak ise kazana kostik denilen yağın katılaşmasını sağlayan kimyasal ürün eklenir bir sopa veya metal büyükçe kevgir ile karıştırılır.

Üreticinin arzusuna ya da talep eden firmanın belirlediği orana göre zeytin yağı kullanılır. Katılaştıran malzeme tezgâha dökülür, mala ile üzeri düzeltilir. Yüzeyi su ile pürüzsüz hale getirilir. Kuruma işleminden sonra defne sabunu bıçak ile istenilen ebatla kesilerek satışa hazırlanır (K3, 2018; K29, K44, 2019; K89, K90 2020).

4.8. Geleneksel Üretim Teknikleri

Geleneksel üretim, modern zamanla birlikte toplumların geleneğin devamlılığını sağlamaya çalıştığı ve daha çok önemseydiği bir yöntemdir. Geleneksel ürün, menşe adı veya mahreç işareti kapsamına girmeyen ve piyasadaki bir ürünü tanımlayabilmek amacıyla en az otuz yıl süreyle kullanıldığı kanıtlanan ve belli şartları taşıyan ürünleri nitilemektedir. Bunlar: geleneksel üretim, işleme yöntemi veya geleneksel bileşimden kaynaklanması ya da geleneksel hammadde veya malzemeden üretilmesi durumudur. Bu şartlardan en az birini taşıması ürünün geleneksel ürün olarak tanımlanmasını sağlar (Sınai Mülkiyet Kanunu, 2017). Geleneksel bilgi ve deneyimin ön planda olduğu bu tarz üretimlerde bilginin icra sırasında yeni nesillere aktarılması onun eğitim işlevini ortaya çıkarmaktadır. Hatay'da defne yağı ve sabununa yönelik yaygın olan yöntem geleneksel üretime dayalıdır, herhangi bir sanayi kuruluşu tarafından üretilmemektedir. Halkın kendi imkânları dahilinde elde ettiği araçlar ile atalarından öğrendikleri yöntem ve usullerle yaptıkları üretimi karşılamaktadır.

Kalaycıoğlu, "Defne yağını çıkaran herhangi bir sanayi kuruluşu yoktur. Bu yağ köylüler tarafından basit usuller ile 8-12 saat haşlanarak çıkarılır." (Kalaycıoğlu, 2001: 175) şeklinde açıklar. İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşılamak ve kültürel geleneğin devamını sağlamak zorundadırlar. Bu amaca yönelik olarak da bireyler çeşitli araçlarla ve iş birliği içerisinde örgütlenerek bilgi potansiyelleri ve düzen oluşturmaktadır. "Antakya'da yetişen defne ağacı meyvesinden imal edilen 'defne sabunu' örtülü bilgi potansiyelleri olarak belirlenmiştir" (Ors, 2016; akt. Özer vd., 2019: 33). Defne yağı üretimi geleneksel yöntemlere dayanmaktadır. Defne meyvesinden elde edilen yağ için ise ülkemizde herhangi bir standart yoktur (Özer vd., 2019: 32). Halk kendi belirlediği ölçü ve teknik ile yağ üretimini yapmaktadır. Bir kazan içerisine konulan defne meyvesi ve belli ölçüdeki su yaklaşık 12 saat kaynatılır. Ezilerek suyunun ve yağının çıkması sağlanır. Posasından ayrılan ve süzülen sıvı karışım 4-5 saat kadar tekrar kaynatılır. Altı söndürülerek yağın iyice yüzeye çıkması sağlanır. Bir yayvan tava yardımıyla ise üste çıkan yağ alınır. Üretimde kazan, süzgeç, kevgir, iğneli sopa vb basit malzeler kullanılır (K1, K2, 2018; K16, K29, K64, 2019).

Defne yağı üreticileri çoğunlukla defne sabunu da üretmektedirler. Nitekim defne sabunu yapmak için en önemli madde defne yağıdır. Defne sabununun yapımı da geleneksel yöntemlere dayanmaktadır. Odun ateşi üzerine kurulan kazanlarda belli ısıya getirilen defne yağı ve zeytin yağı karışımına suda eriten kostik maddesinin konulup katılaşıncaya kadar karıştırılması esasına dayanır. Katılaştıran ürün tezgahlara dökülerek kurutulmaya bırakılır. Kuruyan sabunlar bıçak ile kesilerek istenilen ebatlara getirilir¹. Kişiler çocukluklarından itibaren görüp duydukları bilgileri hafızalarına kazıyarak bunu uygulama ile pekiştirmiş ve günümüze taşımışlardır. Kaynak kişiler doğal yollarla, kendi imkanları ve geleneksel yöntemlerle elde ettikleri bu ürünler ile geçimlerini sağladıklarını ve bunu ata mirası olarak gördüklerini söylerler. Kıymetini bilirlerse kendi çocuklarının da miras kalan bu üretim sayesinde kazanç elde edeceklerini belirtirler. Halk kültüründen

¹ Bu konu, defne yağı ve sabununun yapımı ilgili başlıklarda ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

izler taşıyan geleneksel üretim tekniği toplumsal kurumlara destek verme işlevine de katkı sağlamaktadır.

“Toplumsal kurumlar, temel ihtiyaçları, beklentileri ve amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak oluşturulmuş yapılardır. İhtiyaçları karşılama ve amaçları gerçekleştirme biçimleri süreklilik kazanarak belli bir yapıya büründürülmüştür. Toplumsal kurumlar, toplumun varlığını sürdürmesi ve gelişebilmesi açısından gerekli ve zorunlu olan ilişkiler ağıdır.” (Türkkahraman, 2009: 28; akt: Değer, 2014: 118).

Sosyal normlara dayalı insan davranışları o topluma özgü yaptırımlarla şekillenir. Yani insanlar kendi amaçlarına ya da geleneğe uygun durumlarda toplumun belirlediği kurallara uymak zorundadır. Bu hem içinde bulunulan topluluğa karşı aidiyet duygusunu geliştirmekte hem de organizmanın ihtiyaçlarının karşılayarak toplumdaki konumunu belirlemesine aracı olmaktadır.

“Toplumu oluşturan her kurum farklı biçimde çalışır, fakat birbirlerini tamamlayarak işlevlerini yerine getirirler. Toplumsal yapı içinde kurumlar, görece bir bağımsızlığa sahip olsalar da, karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenip, birbirlerine bağlı olarak değişebilirler.” (Türkkahraman, 2009: 28; akt: Değer, 2014: 118)

Aile, arkadaşlıklar ve komşuluklar da bir kurum olduğu için geleneksel üretim bu kurumlar arasındaki etkileşimin ve kültürün yaşatılmasında, ilişkilerin pekiştirilmesinde önemli bir fonksiyona sahiptir. Üreticiler atalarından öğrenmiş oldukları bilgileri kullanarak hem geleneği devam ettirmekte hem de ekonomik kazanç elde etmektedirler. Tüm bu yönleriyle defne yağı ve sabunu üretiminin yapılması üreticilerin ihtiyaçlarının giderilmesi, ekonomik yarar sağlanması, geleneğin devam ettirilmesi, temizlik ihtiyacının karşılanması gibi işlevleriyle halk kültürünün önemli bir parçasıdır.

4.9. Halk Hekimliğinde Kullanımı

Halk biliminin önemli çalışma alanlarından biri de halk hekimliğidir. İnsan doğası gereği zaman zaman sağlığını kaybedilmektedir. Bu nedenledir ki hastalıklara şifa arama

ve tedavi etme yöntemleri insanların ezelden beri üzerinde durduğu bir olgudur. Geleneksel halk hekimliğinde şifa, genel olarak hastanın yalnızca bedenini değil aynı zamanda ruhunu da iyileştirmeye yöneliktir. Sağlığı bir bütün olarak düşünerek bedenin iyileşmesini öncelikle ruhun iyileşmesine bağlayan anlayışın kökleri Şamanizme dayanmakta ve “sağaltıcı”, “şifa veren” şaman’ın tedavi anlayışını da ifade etmektedir (Kaplan, 2010: 2). Modern tıbbın gelişmediği dönemlerden günümüze uzanan tedavi ve uygulamalar ise gelişerek halk hekimliğini oluşturmuştur. Halk hekimliği, modern tıbbın gelişmediği çağlarda ve yerlerde, fiziksel ve metafiziksel sebeplerden kaynaklanan, insanların kendi çabalarıyla ya da başkalarının yardımıyla hastalıkları tedavi etmek için yaptıkları dini, sihri, gerçekçi yöntem ve uygulamalardır (Arı, 2018: 8). Bu tanımda dikkat çeken nokta tıbbın gelişmediği dönemlerde insanların gerçek veya gerçek üstü yöntemlerle dertlerine deva arama çabasının halk hekimliğinin temeli olduğudur. Don Yoder ise (2014: 398), halk tıbbıyla alakalı olarak şunları söylemiştir:

“Halk tıbbı aslında iki dala ayrılır. 1) Tabii halk tıbbı, 2) Dinsel-büyüsel halk tıbbı. Tabii halk tıbbı insanın doğaya ilk tepkilerinden birini temsil eder ve hastalığını tedavi etmede çeşitli bitkiler, madensel ve hayvansal kaynaklardan yararlanmasını kapsar. (...) dinsel büyüsel tıp ise hastalık tedavisinde muska, kutsal sözler vb. işlemlerden yararlanır.”

Genel anlamda halk tıbbının temelinin ilksel dönemlerdeki dinsel-büyüsel uygulamalara dayandığını söyleyebiliriz. İşlem görmüş ya da görmemiş olan defne ürünleri de (defne yaprağı, defne meyvesi, defne sabunu, defne yağı gibi) halk tıbbına katkıları olan ve halk tarafından yaygın olarak kullanılan doğal ürünlerdir. Bu bitkinin kullanımı başta defne ürününün yetiştiği coğrafik alanlar olmak üzere diğer bölgelerde de alternatif tıbbın yaygınlığı, turistik-kültürel geziler ya da sözel aktarım sayesinde gün geçtikçe daha da artmaktadır.

Şifa arayışının özünde Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisini de görebiliriz. Maslow teorisinde sağlık üzerinde çokça durarak sağlıklı bireylerin güvenlik, ait olma, sevgi, saygı, özsaygı gereksinimlerini giderdiklerini ve kendini gerçekleştirmeye güdülendiklerini belirtir (Maslow, 2001: 32). Güvenlik basamağında yer alan sağlık oldukça önemli bir ihtiyaçtır. Doğal olarak insanlar bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere

arayışa geçmekte ve çeşitli alternatiflere yönelmektedir. İnanç sistemleri ihtiyaçların giderilmesi noktasında özellikle geleneksel toplumların hayat görüşlerinde önemli rol oynamaktadır. Geleneksel tıp sistemlerindeki iyileştirme pratikleri, nesilden nesile aktarılacak oluşan geleneksel bilgileri kapsamaktadır. Halk tıbbında hastalığın nedeni ve algılanışıyla modern tıbbın algılanışı, uygulamış olduğu yöntem ve tedaviler birbirinden oldukça farklıdır. Modern tıp sebep-sonuç ilişkisi bağlamında kesin/bilimsel bilgiyi gerektirirken, geleneksel tıp mantıksal/bilgisel bağ yerine inançlar, yaşantılar ve tecrübeye bağlı pratikleri içermektedir (Kaplan, 2010: 33).

Modern tıbbın gelişmediği dönemlerden itibaren insanların başvurduğu ve alternatif tıp olarak da tanımlanan, temeli bitkilerin şifai gücüne dayanan bir alan olan halk hekimliği hala önemini korumaktadır. Defne de bu alanda kullanılan bitkilerdendir. Defne yaprağının tıbbi olarak birçok faydası bulunmaktadır. Cilt bakımı ve cilt hastalıklarının tedavisinde, romatizmal ağrılarda, saç bakımında, astım, bronşit gibi üst solunum yolu hastalıklarında, açık yara ve kesiklerin tedavisinde, enfeksiyonların önlenmesinde kullanıldığı bilinmektedir. Arı'ya göre de defnenin tohumlarının balla macun yapılarak yenilmesi sinüzite iyi gelmektedir (Arı, 2018: 110). Defne yapraklarının kurutulup çay olarak tüketilmesinin nefes darlığına iyi geldiği söylenmektedir. (K76, K77, 2019). Sabununun saça parlaklık verdiği, güçlendirdiği, yumuşaklık kattığı (K20, K39, K62, K84 2019), ayrıca kaynatılan defne yaprağının suyunun da saçlarda aynı etkiyi yarattığı ifade edilir (K42, 2019). Kaynak kişiler ayrıca hoş kokusunun insanı rahatlattığını (K83, 2019), egzemaya iyi geldiğini, gözenekleri açarak vücudu rahatlattığını ifade ederler. Sivilceleri de kuruttuğu söylenen defne sabununun (K40, 2019) özellikle köpüğü sivilceye sürülüp bir saat kadar bekletilirse daha etkili sonuç verdiği söylenmektedir (K17, 2019).

Yağı; romatizma, bel ağrısı, eklem ağrısı (K2, K3, 2018), siyatik (K20, 2019) deri döküntüsü (K16, 2019), yara ve yanıklara (K21, 2019), çatlaklara (K45, 2019) vücuda, egzema ve mantara iyi geldiği (K18,2019) aynı zamanda iyi bir dezenfektan olduğu söylenmektedir (K33, 2019). Migren ağrılarında el bileğine sürülen defne yağının ağrıyı azalttığı ve kokusunun rahatlık verdiği aktarılan özelliklerindendir (K11, 2018).

Bir kaynak kişimiz defne yağının faydaları ve kullanım şekliyle alakalı olarak şu bilgiyi aktarır:

“Defne yağı harika bir yağdır. Romatizma ve eklem ağrılarına iyi gelir. Özellikle aspirin ile karıştırıp sürülürse ağrıyı giderir. Saçlarda da etkilidir, çok güzel besler. Sabununun mikrop kırma özelliği vardır. Cilde ve saçta iyi gelir. Kepeği önler, cildi pürüzsüzleştirir.” (K15, 2019)

Hatay’da yaşayan Suriyeli bir sığınmacı ise: *“Defne sabunu Suriye’de de var ama bu kadar yaygın değil. Biz gar sabunu diyoruz. Saçı güzel temizliyor ve yumuşak yapıyor.” (K80, 2019)* diyerek defne sabununu burada daha yaygın olduğunu ve kendisinin de burada kullanmaya başladığını belirtir.

Görüştüğümüz kullanıcılar defne sabununu çocukluklarından beri kullandıkları, çevreden tavsiye ile kullandıkları, deneyimlerini başkalarına anlatmak suretiyle başkalarının kullanmasına vesile oldukları, hediye ederek kullanmaya vesile oldukları yönünde bilgi aktarmıştır.

Defne yağı, saç ve cilt bakımından romatizmal ağrıların tedavisine kadar birçok faydası bulunmaktadır. Ayrıca elbise dolaplarında koku giderici olarak kullanılmaktadır. Defne yağından yapılan sabunlar iyi bir temizleyici olduğu kadar vücut ve baştaki sivilce ve yaraları iyileştirici, saç yumuşatıcı ve kepekleri dökücü özelliklere sahiptir (Göker ve Acar, 1983: 127). Yörede saç ve masaj yağı, nemlendirici olarak satışı da çokça yapılmaktadır (K23, 2019). Kişiler çoğunlukla çocukluktan itibaren defne sabunu kullananlar ya da tavsiye üzerine kullanmaya başlayanlardan oluşmaktadır. Ayrıca hediyeleşme kültürünün bir parçası olarak da kişilerin kullanım sağladığı bir üründür. Dolayısıyla defne halk hekimliği noktasında hijyen sağlayıcı, tedavi edici, arındırıcı vb. özellikleriyle çeşitli işlevlere sahiptir.

Son dönemlerde alternatif tıbbı duyulan ilgi, paketleme ve lojistik ağının yaygınlaşması ve kolaylığı, internet üzerinden alışveriş imkânı ile de geleneksel üreticiden

tüketiciye ulaşan ürünler tüketici kullanıcı profilini de değiştirmiş ve il sınırlarını aşarak artık sözlü ve yüz yüze değil elektronik şekilde bilginin yaygınlaşması sağlanmıştır. Sahada yapılan gözlemler neticesinde kişilerin alternatif tıbbıya yönelik bilgi ve uygulamaları çoğunlukla büyüklerinden (yaşlılardan) ve kendi çevrelerinden öğrendikleri saptanmıştır. Bu bilgiyi öğrendikleri kişilerin çoğunlukla yaşlılar ve kadınlar olması önemli bir faktördür. Özdemir (2018: 14), yaşlıların yanında özellikle kadınların toplumsal konumları ile geleneksel bilgi belleği taşıyıcılığı arasında güçlü bir bağ olduğunu söyleyerek geleneksel bilgi temelinde toplumsal, kültürel, bilhassa da ekonomik değer üreterek kendi konumlarını belirlerlediklerini söyler.

Bilginin aktarılması, yeniden üretim sürecinde dikkate değer bir noktadır. Kadınların gündelik hayatta temizlik, hijyen ve tedavi süreçlerinde aktif rol almaları bu alanların ağırlıklı olarak bir kadın alanı olması bunda etkili olmuştur. Bu süreçte geleneksel tedavi yöntemlerinin aktarılmasında pek çok farklı kanal olsa da en belirgin olanı anne/ anneanne/ babaanne aracılığıyla kadın üzerinden aktarılanıdır (Kaplan, 2010:71). Defne ve ürünlerinin kullanımının ise orta yaş üzerindeki kişilerde yaygın olduğu belirlenmiştir.

4.10. Tütsü olarak kullanımı

Tütsü geleneği halk kültüründe yaşayan ve temeli çok eskilere dayanan bir uygulamadır. Tütsü kelimesi Türkçe Sözlükte (TDK,2019) “*Dini törenlerde veya çevrenin güzel kokmasını sağlamak amacıyla yakılan kokulu madde, buhur.*” olarak tanımlanır. Arapça “bahür” sözcüğünden gelen “buhur” kelimesinin Türkçesi “tütsü”dür. Yakıldığı zaman güzel koku veya kokulu duman çıkaran bitki, tohum, kök gibi maddelere verilen isimdir. Buhurdan (tütsülük) ise içinde tütsü yakılan maden, porselen veya seramikten yapılan özel kaplara verilen addır (Gedük, 2013: 128).

Geçmişte Mısır Kraliçesi Kleopatra’nın “aşk iksiri” ve parfüm olarak kullandığı bahur reçineleri, Hipokrat döneminden beri ilaç olarak da kullanılmıştır. Eski Mısırlılar Bahur’u mumyalama işlemleri sırasında da kullanmışlardır. Batmış Fenike gemilerinden

Çıkarılan içi bahr dolu amforalar geçmişte bahrın Akdeniz ticaretinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir (Samandagtv, 2018).

Aynı zamanda buhrun güzel kokusu mekânları doldurarak melek ve iyi ruhları tütsü vresine toplarken, iyi şeylerden hoşlanmayan şeytan, kötü ruhlar ve diğer zararlıları da kaçırdığına inanılırdı (Gedük, 2013:129). Eskiden beri ateş, Türkler için hem temizleyici hem de kutsal bir g sayılmış ve çeşitli geçiş dönemlerinde kullanılmıştır.

şahin (Zafer Gazetesi, 2017), yüzyıllardır tütsü olarak kullanılan defne yaprakları gerek güzel kokusu ve kötü kokuları bastırması, gerekse haşereleri kovucu etkisi nedeniyle tercih edilmektedir. Defne tütsülemenin en önemli özelliği ise sakinleştirici etkiye sahip olmasıdır. İçeriğinde bulunan metil öjenol sayesinde tütsü halinde bile etkinleşen bu madde beynin bazı bölgelerini rahatlattığını, bunun için yaprakların bir tütsü kabı içinde güvenli bir şekilde yakılmak suretiyle kullanılabildiğini aktarır.

Lavanta, zerlik, sandal, defne yaprağı, günlük, gl, tarçın kabuğu, kahve çekirdeği, lavanta ve buhr (balsam ve akgnlk gibi reçine karışımı) tütsü olarak kullanılan bitkilerdir. Hatay’da defne dalı ve yaprağı da tütsü olarak kullanılmaktadır (bkz. fotoğraf: 17). Kaynak kişilerimiz defnenin tütsü olarak kullanımıyla alakalı şu bilgileri aktarmışlardır: “*Tütsü olarak kullanıldığını biliyorum. Ortamdaki ve kişideki olumsuz enerjiyi uzaklaştırıyor. Ben de birkaç defa denemiştim.*” (K20, 2019). *Tütsü olarak kullanıldığını duydum ama bu tarz inançlara sahip değilim, yapmadım.* (K21, K38, 2019)

Görüşme esnasında çekmecesinden kuru defne dalını çıkarıp gösteren kaynak kişimiz (K25, 2019) ise mutlaka iş yerinde ve evinde defne dalı bulundurduğunu ve ara ara yaktığını belirtir. *Negatif enerjiyi kovuyor. Arada yakıyorum hatta ekmecemde de var şu an. Yakıp iyi niyette bulunarak odada dolaştırıyorum. Araştırarak ğrendim. Hatta eski şamanlarda da var kullanımı.*” (K25, 2019) diyerek tütsünün kötü olan her şeyi ortamdan uzaklaştırdığını ve nazarı engellediğini belirtmiştir. Burada tütsü kullanımı kötülükleri uzaklaştırma, iyilikleri çağırma işlevine sahiptir. Alevi olan komşularından tütsü ile ilgili duyduklarını aktaran kaynak kişimiz (K31, 2019), “*Tütsü olarak yakıldığını*

komşularımızdan duymuştum ama biz yakmıyoruz. Nazara karşı yapıldığını söylemişlerdi” şeklinde konuyla ilgili bilgisini aktarmıştır. Tütsü (pohur) yakma geleneğinin yaygın olduğu Antakya’da bereket sağlama amacıyla da aynı uygulama yapılmaktadır.

Bir başka kaynak kişimiz (K15, 2019) defne yaprağının tütsü olarak kullanıldığını birkaç arkadaşından duyduğunu ama hiç denemediği fakat sakinleştirici özelliğe sahip olduğu bilgilerini aktarmıştır.

Günümüzde elektro kültür ortamına geçişle birlikte bilgi çok hızlı yayılıyor. Son dönemlerde alternatif tıp doğal hayata ilgiden/dönüşten de kaynaklı olarak geleneksel bilgi herkesin ulaşabileceği bilgi düzeyine ulaşmıştır. Bu durum geleneğin yerellikten ulusallığa, ulusallıktan evrenselliğe dönüşmesine ve kültürün kalıcılığına fayda sağlayacaktır. Temeli ilkel toplumlara dayanan ve ateş kültünün yansıması olan tütsüleme geleneği arınmanın, temizlenmenin ve kötülükleri kovuşturmanın aracı olarak günümüzde de işlevini sürdürmektedir.

4.11. Hayvan Yemi Olarak Kullanımı

Yağ sadece defne meyvesinin derisinden çıkarıldığı için çekirdekler son zamanlarda hayvan yemi olarak kullanılmaktadır (Kalaycıoğlu, 2001: 175). Esansiyel yağların tek başına ya da kombine olarak hayvan yemlerine karıştırılmasının etlik piliçlerde canlı hayvan ağırlığının ve yemden elde edilen verimin artışına katkı sağladığı da bilinmektedir (Şengezer ve ark. 2008: 105).

Defne yağından sonra artakalan posa hayvanlara yem olarak verilir. Hayvan yemi olarak kullanılmasına istinaden ekstra yem parası verilmeden ekonomik kazanç sağlanması ve sütü artırması sebep olarak sunulmuştur (K1, K2, K28, 2019) diyerek hangi amaçla kullandıklarını açıklamışlardır. Ayrıca kaynak kişilerimiz bu bilgiyi kendi ailelerinden öğrendiklerini ve çok eski zamanlardan itibaren uygulandıklarını, büyük ve küçükbaş hayvanlarda kullandıklarını aktarmışlardır. Hayvan yemi olarak kullanımının

daha çok defnenin yetiştiği bölge insanları tarafından kullanıldığını söylemişlerdir. Kaynak kişilerimizin bunu kendi büyüklerinden öğrendiklerini ve devam ettirdiklerini söylemeleri ise sözlü kültürün gelenek olarak devam ettirilmesi açısından önemlidir. Böylelikle kültürün devamı, “gelecek nesillere aktarımı” sağlanmış olmaktadır.

4.12. Çevre Düzenlemesinde (peyzajda) Kullanımı

Peyzaj, (TDK, 2009) “kır resmi, bir yerin doğal görünüşü” anlamındadır. Kentlerde yeşil alanların oluşturulması hem yaşam kalitesini arttırmakta hem de insan sağlığına önemli katkılar sağlamaktadır. Bitkiler gürültü, toz, gaz, hava, su ve görsel kirliliğin önlenmesinde büyük faydaları olduğu gibi çevre kalitesini artırarak rekreasyonel olanaklar da sağlamaktadırlar (Yılmaz ve Zengin, 2003).

Akdeniz defnesi de her mevsim yeşil kalması ve dekoratif özelliklerinden dolayı park ve bahçe düzenlenmesinde gerek belediyeler gerek yerel halk tarafından tercih edilmektedir. Akdeniz ikliminin tipik bitkisi olan defne Hatay ilinde doğal yetişme alanı içinde varlığını sürdürmektedir. “*Sürekli yeşil olması, bakım istememesi ve Hatay’ın simgesi olması yönüyle*” (K67, 2019) Hatay belediyesi ve kişilerce park ve bahçe düzenlemesinde tercih edilen öncelikli bitkilerdendir. Yöre halkı evinin ve bahçesinin birçok yerine defne ağacını ekerek hem estetik görünümünden hem de gölgelik oluşturmasından da istifade etmektedir.

Hatay’da; ekonomik olması, ekolojik dengeye katkı sağlaması, estetik olması ve pozitif psikolojik etki yaratmasıyla (özellikle yeşil renginden dolayı) şehrin sembolü olan defne ağacını hemen hemen tüm semtlerde ve birçok evin bahçesinde görmek mümkündür. Bölgenin en eski üniversitesi olan HMKÜ Tayfur Sökmen Kampüsü’nde de çevre düzenleme ve gölgelik olması bağlamında bol miktarda defne ağacı mevcuttur.

4.13. Çiçekçilikte Kullanımı

Çiçek gönderme ve hediye etme tüm dünyada var olan ve güncelliğini koruyan bir anlayıştır. Özel günler, çeşitli anma ve kutlama törenleri gibi birçok günde tercih edilen duyguları ifade etme araçlarındandır. Eski dönemlerden itibaren çiçeklere çeşitli anlamlar yüklenmiş, çiçek gönderme ve hediye etme anlayışı etrafında bir gelenek oluşmuştur.

Antik Roma’da kış gün dönümlerinde defne yapraklarıyla yapılmış çelenkler evlerde bulundurulurdu. Çünkü defne ağacı Antik Yunan’da güneş tanrısı Apollon’un sembolüydü. Işığı temsil eden tanrının kutsal ağacı olarak defne Mithras kültüründe (Mitra: Perslerin Işık Tanrısı) de varlığını sürdürür (Gazeteduvar, 2020)

Türk gelenek ve göreneklerinde de çiçeğin önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Örneğin kız istemeye giderken çiçek yaptırılması, gelinin elinde çiçek buketi taşıması yine tören sonunda bekarlara o buketi fırlatması, doğum ve doğum günü tebriğinde çiçek gönderilmesi gibi birçok özel günde ön plandadır. Her dönem popülaritesini koruyan bu anlayış çiçekçilik sektörünün de gelişmesine neden olmuştur. Modern zamanda her şeyin çok çabuk tüketildiği bir anlayışın yaygınlaşmasıyla çiçekçilik sektörü, çeşitli stratejilerin belirlenmesine ve arajmanların oluşturulmasına yönelmiştir. Her kesimden ve bütçeden insana hitap edebilecek konsepler oluşturulmuştur. Taze dallarının çiçekçilikte kullanıldığı (Günel, 2000: 86), bir süs bitkisi olan defne de gerek saksı ve buketleri süslemiş gerekse fide olarak insanların beğenisine sunulmuştur.

“Işığın ve müziğin tanrısı güçlü ve yakışıklı Apollo’nun aşkıdan ve Akdeniz sahillerinden ilham alarak hazırladığımız (...) defne herdem yeşil, küçük bir ağaççıktır. Yuvarlak tepeli ve sık dallıdır. Defnenin gövde kabuğu koyu gri, siyahımsı ve düzgündür. Yapraklar dar ve eliptik yapıda her iki uca doğru sivrilmiştir. Akdeniz defnesi makasla kesilerek istenilen şekil verilebildiği için çok aranan ve kullanılan bir süs bitkisidir.” (Çiçek Sepeti, 2020.)

Saksı bitkisi olarak satışı yapılırken firmanın bu şekilde Apollon’un aşkına gönderme yapması insanlar üzerindeki pozitif etkiyi arttırmaya yöneliktir. (bkz. fotoğraf: 24, 25).

Hatay çiçekçilik sektöründe de yapraklarının sürekli yeşil kalması, dayanıklı ve ekonomik bir bitki olması nedeniyle defne çok sık tercih edilmektedir (K6, K10, 2018).

4.14 Defnenin Hatay’da Semt, Mekan, Kurum, Kişi Adı Olarak Kullanımı

Evrende canlı cansız her nesnenin, olayın, duygunun, düşüncenin vb. bir adı vardır. Türkçe Sözlükte (TDK, 2011) “*Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim, nam*” olarak ifade edilmiştir. Kişi adı olarak ise “*herkesçe tanınmış veya işitilmiş olma durumu*” dur. Ad, sadece bir kişiyi bir başkasından ayırt etmek için kullanılan bir işaret değil aynı zamanda kendisine çok önemli anlamlar yüklenen bir kültür taşıyıcısıdır (Altan, 2018: 622). Ad verme, insanların var olduğu günden itibaren hayatında yer alan ve varlık bulmasının simgesi olan bir olgudur. Ad verme olgusu, insanla beraber doğmuş, onunla birlikte yaşantısını sürdürmüş, tarih boyunca evrimleşerek basit bir ad verme olgusu durumundan çıkarak, her topluluk ve toplumun yapı ve anlayışına uygun bir biçimde çok aşamalı ve her aşaması sayısız gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşan dev bir folklor olayına dönüşmüştür (Acıpayamlı, 1992: 1).

Türkler eski dönemlerden itibaren ad vermeye çeşitli anlam yüklemiş ve önemsemişlerdir. Eski Türkler arasında adın kutsal olduğuna inanılırdı. Bu yüzden yeni doğan çocuğa gelişigüzel ad konulmaz; adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına özen gösterilirdi (Örnek, 1977: 148). O dönemlerde yapılan ad verme ile ilgili çeşitli törenlerin ve geleneklerin varlığı da kişi adına yüklenen kutsallığın bir göstergesidir. Geçiş dönemi eserlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı’nda da adlarla ve ad verme törenleri ile ilgili çeşitli bilgiler yer almaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde bir çocuğun ad alması, önemli bir iş yapması veya bir kahramanlık göstermesi bağlıdır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen “*o zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad koymazlardı*” (Ergin, 2017: 65) ifadesi çocuğa ad vermenin önemini vurgulamaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde ad veren kişi Dede

Korkut'tur. Dede Korkut, Boğaç ve Bamsı Beyrek'ten başka, bir de Basat'a ad vermiştir. Ad verirken “*adını ben verdim, yaşını Allah versin*” (Ergin, 2017: 26, 67, 171) diyerek iyi dileklerde bulunmuştur. Toplum tarafından saygın kabul edilen kişinin ad koyması dikkat çekici bir özelliktir. Günümüzde biraz etkisini kaybetmiş olsa da ad koyma amacıyla küçük çaplı da olsa bir kutlama yapılmaktadır. Daha önce saptanmış olan ad, ad koyma amacıyla düzenlenen toplantıda çocuğa verilir. Bu amaçla çağrılan müftü, hoca ya da dinseliliğiyle tanınan saygın kişi ezan okur ve çocuğun kulağına adını üç kez söyleyerek “hayırlı, uğurlu” olmasını temenni eder (Örnek, 1977: 149). Bu denli önemsenen kişi adları bir milletin, yaşayışı, inançları, kültürel değerleri hakkında bize bilgi verirler. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın ad, gerek kişisel gerek toplumsal karakteriyle yaşam düzeninin en önemli simgelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Örnek, 1977: 148).

Hatay ili ile özdeşleşmiş “defne” de kişi, semt ve mekân adı olarak kullanılmaktadır. Kişi ismi olarak defne adının anlamı Türkçe Sözlükte (TDK, 2011) “*Defnegillerden, yaprakları güzel kokulu ve yaz kış yeşil olan bir ağaç, develik (Laurus nobilis)*” olarak tanımlanmıştır.

İsmin bu anlamının dışında defne efsanesinin olması, ölümsüzlüğü, güzelliği, vefayı simgelemesi yönüyle çok eski devirlerden beri kullanılagelmiştir. Defne'nin Daphne şeklindeki kullanımı da vardır.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün sitesinde (2019) yer alan “il bazında ilk 5” olarak verilen isim istatistiklerinde ise “Defne” adı yer almazken yıllara göre isim analizlerinde “en çok kullanılan 50 kadın ve erkek isimleri” kategorisinde 2014, 2015 ve 2016 yıllarında “Defne” adının yer aldığı görülür Bu durum bize Defne adının son zamanlarda popüler olduğunu gösterir.

İnsanlar çocuklarına güzel ve anlamlı isimler bulmak için son zamanlarda internet sitelerine de yönelmiştir. Bir sitede ([isminin anlamı, 2019](#)) Defne isminin analizi her harfe bir özellik gelecek şekilde şöyledir:

D: Üstün güçlere sahip

E: Sıkıntılardan kurtulmak için mücadele eden

F: Uysal, güvenilir

N: Sağduyulu

Kurum adı olarak defneyi kullanan Hatay Özel Defne Hastanesi ile yapılan görüşmede bu adı tercih etmelerinin nedeni olarak kurumun defne bölgesinde kurulması ve bu bölgede defnenin yaygın olmasının etkili olduğunu (K5, 2018) söylenmiştir. Yine bu adı tercih eden bir başka kurum çok sevdiği manevi kızının adının defne olması ve ona güzelliği çağrıştırması nedeniyle bu adı tercih ettiğini (K4, 2018) aktarır.

Defne- Apollon efsanesiyle adeta özdeşleşen Hatay ilinin ilçe adlarından birisi de Defne'dir. Defne Belediyesi halk ve ilişkiler sorumlusu ile yapılan görüşmede ise ilçenin adının bu efsaneye ve kentin simgesi konumuna gelen defne ağacına dayandığı (K9, 2018) bilgisi verilir. Kurumun sayfasında Defne efsanesine de yer verilmiştir. Defne Belediyesinin kurum amblemi de birbirine geçmiş, sonsuzluğa uzanışı çağrıştıran iki defne ağacıdır.

Defne adını kullanan özel bir kolejlin sahipleri de defnenin bu yöreye özgü, simgesel bir ağaç olması, etkileyici bir efsanesinin bulunması ve kurumun da bu yöre halkına hitap eden bir yer olmasından dolayı bu ismi tercih ettiklerini (K7, 2018) aktarır. Eğitim kurumunun amblemi de kitap içinden çıkan defne ağacıdır. Kitap eğitim kurumu oluşunu defne ağacı ise yöreye özgü oluşunu simgeler.

Antakya'da Defne adını kullanan bir terzihanenin işletme sahibiyle yapılan görüşmede Defne ismini 2002 yılında bir işletme adı ilk defa kendilerinin kullandıklarını ve daha sonra giderek bu adın yaygınlaştığını iddia eder. Bu ismi tercih etmesinin nedeni olarak da Harbiye'nin eski adının Daphne olduğunu ve bundan esinlendiklerini, söyler. Hatta bu ismin giderek yaygınlaşması ve Hatay'ın defne ile ön plana çıkmasından sonra bir beş yıl kadar öncesinde Defne Belediyesinin oluşturulduğu bilgisini aktarır (K28,2019). Defne ilçesiyle alakalı bir diğer kişi ise: *"Defne semti adını ilçe olduktan sonra alıyor. Bu ismin verilmesinin nedeni Harbiye efsanesinin orada yaşanması ve*

giderek popüler olmasından kaynaklı.” (K21, 2019) diyerek görüşünü açıklar. Hatay’da pelet yakıt üretimi yapan bir tesis ise hammadde kaynaklarının defne dalları olmasından dolayı işletmelerine bu adı verdikleri (K87, 2020) bilgisini verir. Hatay’a eş sebebiyle yerleşen ve burayı çok sevip benimseyen bir başka kaynak kişi ise kızının adını Defne koymadığı için pişmanlık yaşadığını aktarır (K20, 2019).

Hatay’da “Defne” kişi adı olarak çok yaygın olmadığını daha çok mekân ve işletme adı olarak kullanıldığını söyleyenlerin yanında (K33, K36, K79, 2019) her ikisinin de yaygın olmadığını düşünenler (K18, K19, K23, K27, K28, K35, K58, K60, K79, 2019) vardır.

Saha çalışmasında edindiğimiz bilgiler her ne kadar Defne’nin kişi adı olarak yaygınlığı dikkat çekecek düzeyde çok olmadığını gösterse de son zamanlarda mekân ve işletme adlarında artış yaşanmıştır. Aslında önemli olan nicelikten ziyade adın veriliş nedenleri ve ona yüklenen anlamlardır. Çünkü bu tablo Defne’nin Hatay halk kültüründe önem arz eden bir unsur olduğunun göstergesidir.

V. BÖLÜM

5. KÜLTÜR, TURİZM VE EKONOMİK BAĞLAMDA DEFNE

5.1. Defnenin Hatay’a Turizm ve Ekonomik Bağlamda Katkısı

İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak için ekonomik anlamda kazanç elde etmeye çalışırlar. Ekonomiyi TDK “*İnsanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü, iktisat (TDK, 2019)*” olarak tanımlamıştır. Halk ekonomisi ise halkın geçimini sağlamak için giriştiği çabaların tümüdür. Halk ekonomisi mimariden inançlara kadar tüm yaşamı etkisi altına alan, kültürel yapının birincil belirleyicisidir. Çobanlık, arıcılık, el sanatları ve zanaatları, avcılık vb. halk ekonomisinin uzantısı olan alanlardır. Halk ekonomisine dair çeşitli inanışlar da gelişmiştir. Bahçeye tohum ekmeden komşuya tohum verilmemesi, bahçeye ilk olarak acı değil tatlı bir yiyeceğin atılması (ağzımızın tadı kaçmasın diye), yılbaşı sabahı olduktan sonra en erken kim su getirse onun zengin olacağına inanılması gibi (Artun, 2009: 222).

Defnenin turizm ve ekonomideki yerine bakıldığında:

"İkinci ürün olarak değerlendirilen ve tıbbi – aromatik bitkiler grubunda yer alan defne bitkisi genelde Türkiye özelde ise Hatay İli için özel önem arz etmektedir. Dünya defne yaprağı talebinin %90'a yakın kısmını karşılayan Türkiye bu üründe en önemli tedarikçi ülke konumundadır. Kullanım alanı oldukça yaygın olan defne, Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler dış satım değerinin yaklaşık %24'ünü oluşturmaktadır." (Semerci vd., 2017: 125).

Dünyadaki defne yaprağı ihtiyacını %90 oranında karşılayan Türkiye için bu durum oldukça önemlidir. Defnenin doğal yetiştirme alanlarından biri olan Hatay bölgesinde defne ve ürünlerinin bu denli ön planda olması ve markalaşmaya gidilmesi de yadsınamayacak bir durumdur.

Hatay ilinin ekonomisinde defnenin katkısı oldukça önemlidir ve defne alanı, üretimi, sanayisi ön plandadır. Gölükçü, BAYEM Kataloğunda tıbbi-aromatik bitkilerin önemi fonksiyonel özelliklerinin anlaşılması ve sağlıklı beslenme bilincinin artmasına paralel olarak tüketim ve ticareti sürekli olarak arttığını söyler. *“Türkiye zengin bir bitki çeşitliliğine, geniş bir yüz ölçüme ve farklı iklimlere sahip yapısıyla yabani ve kültürü yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler yönünden önemli bir ekonomik potansiyele sahip bulunmaktadır (BAYEM Kataloğu, 2012: 21)”*.

Halen dünya defne ihtiyacının %90'ı Türkiye'den temin edilmektedir. Ülke ekonomisi için önemli bir ürün olan defne için Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğünce 2016-2020 yıllarını kapsayan Defne Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu plan ile hedeflenenler:

- Kaliteli defne yaprağı üretimi yapılabilen alanların rehabilitasyonu, korunması ve bakımı,
- Artan sabit yağ ihtiyacının karşılanabileceği tohumluk defne alanlarının geliştirilmesi,
- Defne alanlarında transport ve makinalı çalışma imkânlarının artırılması,
- Kaynak yöneticilerinin, toplayıcıların ve paydaşların eğitimi,
- İç tüketim imkânlarının geliştirilmesi maksadı ile tanıtım (Defne Eylem Planı, 2016: 4)

Orman köylüsünün “yeşil altın” olarak nitelendirdiği defneye Orman ve Su İşleri Bakanlığının hazırlamış olduğu bu Defne Eylem Planıyla teşvik verilmiştir. Böylece

Üretim maliyetleri düşürülerek istihdamın da artırılması sağlanacaktır. Hem köylünün maddi geliri artacak hem de ülke ekonomisine katkı sağlanacaktır.

Turizmin canlı olduğu bölgeler başta olmak üzere, bütün şehirlerin en eski yerleşim yerlerinde, “ulusal kalıt” olarak nitelendirilen her türden kültür unsurlarının belli bir disiplin, üslup ve merkezi bir yönetimle el sanatlarına ve hediyeelik eyaya dntrldğ görülmektedir. Eski şehirlerin tarihi dokusu içinde yüzlerce dükkânda üretilen ve satışa sunulan binbir çeşit üründe kullanılan malzeme ve tür bakımından zenginliğin oluşmasının yanı sıra her birinin kültür unsuru olduğunu vurgulayan yerel kimlik ve tekbiimcilik, ulusal kalıtın küresele kazandırılmasıdır (Artun, 2009: 364). Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve tarihi dokusunu üzerinde barındıran Hatay sokaklarında kurulu olan dükkanlar da yöreye has hediyeelik eşya ve ürünlerin yapımı, satışı ile hizmet vermektedir.

Yerel sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla marka kentler, yaratıcı kentler ve kültür bakentleri gibi projelerde özgünlük ve farklılık kaynağı olarak gelenek kültüründen, dolayısıyla geleneksel bilgi ve deneyim belleğinden de faydalanılmaktadır. Kent kimliğinin ve markasının oluşturulmasında gelenek kültürü önemli bir yere sahiptir (zdemir, 2018: 17). Yaratıcı ehirler kapsamında UNESCO’nun yapmış olduğu girişim oldukça önemlidir. UNESCO Yaratıcı ehirler Ağı girişimi kapsamında belirlenen temalardan biri olan gastronomi dalında Hatay yaratıcı ehir olarak kabul grmtir. Bu durum gastonomi turizminde Hatay’ın tercih edilen bir ehir olmasına katkı sağlamaktadır. UNESCO Yaratıcı ehirler Ağı Programı (Creative Cities Network), UNESCO tarafından oluşturulan, çeşitli bölgelerden, farklı gelir seviyeleri, kapasite ve nüfusa sahip şehirleri yaratıcı endüstri alanında çalışmak üzere bir araya getiren bir girişimdir (UNESCO, 2020). 246 yesi bulunan girişimde Türkiye’den de 6 ehir bulunmaktadır. *“Yaratıcı kentlerin verimliliği ve başarısı öncelikle özgünlük ve çeşitlilik bütünü ve kaynağı yaşayan kültürel mirasın değerlendirilmesine veya değerine değer katmasına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle yaratıcı kent yaşayan kültürel çeşitliliğinden beslenerek yaratılabilir.”* (N. zdemir ve E. zdemir, 2020: 10). Bu bağlamda kültürel çeşitliliğin ön planda olduğu

Hatay'ın yaratıcı şehir olarak bu girişimin bir parçası olması kentin tanıtımı noktasında da önemli bir işlev kazanmıştır.

Geleneksel kültürel miras etkileşimlerle yaratılıp, değişim ve dönüşümlerle yaşatılmakta ve gelenekler bu kültürel etkileşimler aracılığıyla yaşayan hazinelere dönüşmektedir (N. Özdemir ve E. Özdemir, 2020: 18). İnsanın çevre ile kurduğu etkileşimin kültürel kodları kuşaktan kuşağa geleneksel bilgi ile taşınmakta ve aktarılmaktadır. Geleneksel ekolojik bilgi (GEB), uluslararası literatürde “geleneksel bilgi” veya “yerel bilgi” olarak adlandırılan kavramın bir bileşenidir (Yolcu ve Aça, 2019: 869) ve halkbilimi çalışma alanlarının özünü oluşturmaktadır. Bu noktada karşımıza çıkacak olan bir diğer kavram kültür ekonomisidir. Kültür ekonomisi, geleneksel bilgi belleğinden beslenilerek yaratılan değerlerden (kültürel ürün ve hizmet) oluşmaktadır (Özdemir, 2018: 9). Buradan yola çıkarak geleneksel bilgi ile kültür ekonomisi arasındaki güçlü ilişkinin deneyim temelli olan bilgilerin yaşatılması ve korunması açısından önemli bir işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz. Geleneksel bilgi ve deneyimden beslenen kültür ekonomisinin giderek önemini arttırması bu bilgileri korumaya yönelik faaliyetlerin de çeşitlenmesine neden olmuştur. WIPO'nun da vurguladığı gibi geleneksel bilginin, kültürel ifadelerin, dolayısıyla folklorun veya gelenek kültürünün “ticari, biyo-çeşitlilik, gıda ve tarım, insan hakları, inovasyon ve yaratıcılık, kültürel miras ve kültürel çeşitlilik” boyutları bulunmaktadır (Özdemir, 2018: 25). Bu nedenle farkındalığın arttırılarak sürdürülebilir kalkınma politikalarının belirlenmesi, marka ve tescil konusunda gerekli adımların atılması ve yerel üreticilerin desteklenerek gelenek kültürünün yaşatılması sağlanmalıdır.

Geleneksel bilginin, kültürel ifadelerin birçok noktada kendini gösterdiği Hatay'da da bu kapsamda önemli adımlar atılmıştır. Belgesellerde ve gezi programlarında da tercih edilen medeniyetlerin ve kültürlerin kesişim noktası olan Hatay kendine has ürünleriyle de ön plandadır (K20, 2019). Defne yağından sabununa efsanesinden halk inanışlarına kadar Hatay'a ekonomik ve turistik açıdan katkıları olan bir ağaçtır (K18, 2019). Bölgeye gelen turistler defne ve ürünlerinin yanında Defne efsanesini simgelen mozaik, şal ve fularları da tercih etmektedirler (K23, 2019). Kişilerde merak uyandıran bu motifler

esnaflar tarafından müşterilere anlatılarak sözlü kültürün aktarılmasına ve yaşatılmasına da katkı sağlamaktadır.

“İnsanlar Harbiye’ye gidip o doğal güzelliği görünce ve efsaneyi duyunca doğa ile efsaneyi örtüştürüyor. Doğanın güzelliği ile aşkın birleşimi adeta. Böylece daha çok beğeniyor orayı ama son zamanlarda restoran gibi mekânların artması doğal güzelliğini biraz bozdu.” (K21, 2019) diyen kaynak kişisi bölgede çok sayıda ticari mekânların açılmasını eleştirmiş ve bu konuda bazı kısıtlamaların getirilerek doğal güzelliğin korunması gerektiğini vurgulamıştır.

Defne ürünlerinin Hatay ekonomisine katkısına ve Hatay’ın son zamanlarda çok fazla yerli turistin uğrak yeri olmasına dikkat çeken kaynak kişiler (K31, K32, K33, K51, K58, 2019) Hatay’ın çok kültürlü yapısı, kendine özgü ürünleri, yemekleri vb unsurlarıyla öne çıktığını ve turistik açıdan önemli bir kent olduğunu belirtir. Öyle ki Hatay defnesiyle, tarihiyle, baharatları ve yemekleriyle ön planda olan bir şehirdir. Ekonomik ve turistik açıdan da ülkeye getirisi yadsınamayacak boyuttadır (K52, 2019). Türkiye’nin her yerinde yetişmeyen, Akdeniz ikliminin tipik bitki örtüsü olan defne ağacının meyvesinden Hatay ikliminin ve toprak yapısının da sağlamış olduğu katkı ile yüksek kalitede sabun üretimi yapılmaktadır. Bölgede yaygın olarak bulunan ve geleneksel yöntemlerle üretimi yapılan defne sabunu Hatay’ın coğrafi işaret ürünüdür. Coğrafi işaretler, diğerlerinden farklı kılıcı niteliği ile öne çıkan, yer aldığı alan veya bölge ile özdeşleşen doğal ürünler, maden, tarım, endüstri, el sanatları gibi ürünlere verilen işaretlere denir. Coğrafi işaretler ile ürün tescillenerek hem yerel ürünlerin kalitesi arttırılmakta hem de kültür turizmine önemli katkılar sağlanmaktadır. Coğrafi işaretli ürünlerin birçok işlevi bulunur. Bunlar:

“Coğrafi işaretlerin işlevleri ise asli ve tali işlevler olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. Asli işlevler; ayırt edicilik, kaynak belirtme, kalite ve garanti belirtme, tanıtım yapma işlevleri olarak sınıflandırılırken, tali işlevler; geleneksel bilgi ve kültürel değerleri koruma, ülke tanıtımına katkı, yerel kalkınmayı sağlama ve göçü önleme işlevleri olarak sınıflandırılmıştır (İloğlu, 2014: 21-25; akt. Acar, 2018: 137).”

İnsanlar özellikle defne sabununu, yağını almak için bile Hatay'a gelmektedir. (K48, K49, 2019). Bu amaç bile Hatay ile özdeşleşen defnenin coğrafi işaret ürünü olduğu kanaatini güçlendirmektedir.

Defne dalları ve çekirdeklerinden yakacak olarak faydalanılır. Yerel üreticiler saha çalışmamız sırasında, yağ yapımından sonra geriye kalan defne çekirdeklerinin evlerde yakacak olarak kullanıldığını aktarır (K1, K2, K43, K44, K54, K64, K76, 2019). Defne dalları pelet yakıt (bioenerji) üretiminin de hammaddesi olarak kullanılmaktadır (K87, 2020). Hiçbir parçası boşa gitmeyen çok değerli ve güzel bir bitkidir. Hatay'ın da simgesidir. Bölge ekonomisine, şehrin tanıtımına katkısı vardır (K28, 2019). Defnenin, yaprağından meyvesine dalından gövdesine kadar her parçasının değerlendirilmesi oldukça önemli bir ağaç olduğunu göstergesidir.

Hatay'ın ilçesi Harbiye de gerek defne efsanesi gerek şelaleleri ve doğal güzelliği ile her yıl birçok sayıda turist uğrak yeri olmuştur. Burayı ziyarete gelen insanlar defne efsanesini merak etmekte ve özellikle oradaki esnaflardan efsaneyi dinlemek istemektedirler (K15, K16, 2019). Bu yüzden Hatay'ın ekonomik ve turistik açıdan gelişmesinde defne ve ürünlerinin, efsanesinin katkısı oldukça büyüktür, diyebiliriz. Ekonomik anlamda hem kişilere hem de kente kazanç sağlaması ona işlevsel bir özellik kazandırmıştır.

5.3. Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Defne'nin Geleceği

Somut Olmayan Kültürel Miras UNESCO tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır (Aregem, 2019). Somut olmayan kültürel miras, kültürel çeşitliliğin bir göstergesidir. Her düzeydeki bireylerin ve insan topluluklarının değerler ve ahlak standartları ile dünyayı kavrayış şekillerini ifade etmelerini sağlayan, yaşayan ve yeniden yaratılan yol ve yöntemlerden, fikirlerden oluşur. Kültürel zenginlik beraberinde yaratıcılığı getirmekte, yaratıcılık ise

sağlıklı ekonomik ve toplumsal gelişmeyi desteklemektedir (Artun, 2009: 368-369). İnsanlar arasında aidiyet duygusu oluşturan bu kültürel mirasın korunması konusu ise tüm ulusu ilgilendirmektedir. Onu korumak ve yaşatmak adına çeşitli politikaların geliştirilmesi kültürel çeşitliğin geleceği noktasında önem arz etmektedir.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, küreselleşme ve sanayileşme sonucu yavaş yavaş yok olan somut olmayan kültürel miras ürünlerini koruma düşüncesiyle 2003 yılında imzalanmıştır. Bu bağlamda “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi ve Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Miras Listesi” de oluşturulmuştur (Gürçayır, 2011: 5). Oluşturulan bu listeler ile topluma ait kültürel unsurlar güvence altına alınmıştır. Bu sözleşme ile oluşacak Ulusal Envanterler, somut olmayan kültürel miras unsurlarının ulusal, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi ve Acil koruma Gerektiren Somut Olmayan Miras Listesi ise hem ulusal hem de uluslararası süreçlerde sözleşmede tanımlanan mirasların nasıl korunması gerektiğini biçimlendirmekle, öteden beri hemen her toplumda dile getirilen “kültürümüz ölüyor” tarzındaki yakınmalara da bir anlamda cevap vermektedir (Oğuz 2009: 8). Geleneksel kültürel mirasın değişim ve dönüşümlerle güncelliği korunarak yaşatılması ve geleceğe aktarılması gerekir.

Ekici'nin (2013: 19) aktarmasına göre, kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında yeni bir anlayış getiren Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi'ni TBMM 19.01.2006 tarihinde kabul etmiştir. Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne taraf olmasının ardından Kültür ve Turizm Bakanlığı (Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü) sözleşmenin uygulamaya geçirilebilmesi için icracı birim olarak belirlenmiştir (Karabaşı, 2014: 100).

Somut olmayan kültürel miras kadar kültürel ifade çeşitliliği de önemsenen konulardan biridir. Bu kapsamda imzalanmış olan Kültürel İfade Çeşitliliğinin (KİFAÇ) Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi, kültürel ifadelerin çeşitliliğinin kültürel endüstri alanında korunmasını öngörmektedir. (Oğuz, 2009: 8-9). Her iki sözleşmede (SOKÜM, KİFAÇ) de amaç küreselleşen dünya düzeninde yereli ve ulusalı korumak ve yaşatmaktır.

Türk kültürü geçmişi çok eskilere dayanan ve zengin kültürel unsurlarını geleceğe katlayarak aktaran oldukça köklü bir yapıya sahiptir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bu sözleşmenin önemszenmesinin altında yatan sebep şüphesiz teknolojik ve ekonomik gelişimler sonucunda ülkenin refah seviyesinin artmasına karşın küreselleşmenin de etkisiyle giderek tehlike altında kalan kültürel mirası korumak, gelenekleri yaşatmak ve böylece kültürel çeşitliliğin devamını sağlayarak gelecek nesillere aktarmaktır.

Oğuz (2009: 6), Türkiye son dönemlerde çeşitli nedenlerle birçok somut olmayan kültürel mirasını örgün ve yaygın eğitim alanına, kent yaşamına ve medyaya taşıyamadığını ve bunun sonucu olarak birçok referans kaynağı unutulmuş, onların yerini kitle kültürünün ürettiği Nardaniye Hanım'ın yerini Pamuk Prenses, Köroğlu'nun yerini Robin Hood, Kerem ile Aslı'nın yerini Romeo ve Juliet, Boz Atlı Hızır'ın yerini Noel Baba aldığını söyler. Bu durumun önlenip kültürel ifade çeşitliliğinin korunmasını ise somut olmayan kültürel mirasın yaşatılmasına bağlar.

Kültürel miras bir toplumun tarihi kimliğidir. Somut ve soyut kültürel değerleriyle geniş bir yelpazeye sahiptir. Toplamların tarihini geçmiş, şimdi ve gelecek ile bağ kurarak yeni nesillere aktarır. Çok yönlü bir işlevi olan defnenin de gerek ona dair halk anlatıları ve inançları, gerek farklı alanlarda kullanımıyla (halk mutfağı, halk mimarisi, halk hekimliği, nazarlık olarak kullanımı, ev ekonomisine katkı gibi) somut olmayan kültürel miras bağlamında korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği kanaatindeyiz. Halihazırda Samandağ Defne Sabunu ile tescili bulunan ve UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı girişiminde gastronomi alanında unvan alan Hatay'ın SOKÜM kapsamında da kendine özgü ve yaratıcı unsurlarıyla değerlendirilmesi onu diğer şehirlerden farklı kılacak ve ulusal anlamda kalıcılığını sağlayarak geleneksel kültürün yaşatılmasına aracı olacaktır. Özellikle sözlü geleneğin en güzel örnekleri olan anlatılar çerçevesinde defnenin kültürel bellekte yaşaması ve yeni nesillere aktarılması, içinde barındırdığı birçok işleviyle (folklorun eğlendirme, eğitim vb. işlevi) geleneğin geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki bağı kuvvetlendirecek ve yereli ulusallaştırarak geleneksel olanı koruyacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Akdeniz bölgesinin karakteristik bitki örtüsü makinin bir türü olan defne ağacı, özellikle Hatay ili ile özdeşleşmiştir. Defne gerek kokusu ve güzel görünümüyle gerek kullanım alanlarıyla bütün Anadolu uygarlıklarında yer edinmiş önemli bir bitkidir. Hatay halkının da özellikle ekonomik anlamda geçim kaynağı haline gelen ve onlara iş imkânı sağlayan defne, halk kültüründe çeşitli kullanım alanları vardır. Aynı zamanda mitolojik yönüyle de Hatay'ın sosyo-kültürel sembollerinden biri haline gelmiştir.

Halk kültürü, toplumların kültürel kimliğini ortaya koyan ve diğer toplumlarla etkileşimi barındıran bir yapıya sahiptir ve kültürel çeşitliliğin yaşatılmasında önemli bir değerdir. Bu değerler insanların ve ulusların birbirine yakınlaşmasına ve barışçıl bir dünya düzeninin oluşmasına aracılık etmektedir. Geniş bir çerçevede ele aldığımız “Hatay Halk Kültüründe Defne Ağacı” adlı çalışma kentin simgesi haline gelen defnenin yöre halkı için ne ölçüde değerli olduğunu ortaya koymakta ve küreselleşmeyle birlikte kaybolmaya yüz tutmuş maddi ve manevi kültür öğelerini kayıt altına alınarak gelenek kültürünün korunmasına ve yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. Öyle ki defne yaprağı, yağı, sabunu, etrafında gelişen inanış ve anlatılarıyla halk kültürü geleneğinin önemli bir unsuru olmuştur. Gerek yazılı gerek sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler neticesinde yörede defneye dair değişik anlatı ve inanışların olduğu ortaya konulmuş ve insanların bu inanışlara hoşgörü ile yaklaştığı gözlemlenmiştir.

Kökü ilk çağlara uzanan ağaç ve ateş kültürünün izleri Hatay'da defne ve ürünlerine dair geliştirilen uygulama ve pratiklerde de varlığını sürdürmektedir. Kırklama, nazardan

korunma, tütsüleme, kismet açma vb. amaçlarla yapılan ve ritüel haline gelen uygulamalarda bu izleri görmek mümkündür. Bir ihtiyacın karşılanmasına hizmet etmesi amacıyla defne dalı ve yaprağı işlevsel bir boyut kazanmıştır. Mitik bir anlatı olan Defne efsanesinin değişik varyantlarla Hatay halkının belleğinde yer etmesi ve dilden dile aktarılması ise topluma özgü ifade ve etkileşim biçimlerini göstermesi açısından önem taşır. Ayrıca defne ve ürünlerinin yerel halk tarafınca kullanımının ve üretiminin devam etmesi, hemen hemen her semtinde defne ağacının varlığı onun şehrin simgesi haline geldiğini, başka illerden insanların da belleğinde Hatay ile özdeşleştiğini gösterir. Öyle ki defne ağacı bölgede yer alan birçok kurum ve kuruluşun da amblemlerini süslemiş ona geleneksel bir boyut kazandırmıştır.

Yapılan saha çalışması sonucunda defne yağı ve üretiminin yerel halk tarafından belli kriterler gözetilerek geleneksel yöntemlerle ve imece usulü yardımlaşmalarla yapıldığı görülmüştür. Ata mirası olarak görülen bu gelenek tüm zorluklara (sosyo-ekonomik) rağmen yaşatılmakta ve gelecek nesillere icra ortamında öğretilmektedir. Bu durum geleneksel bilgi belleğinin ve deneyiminin aktarılacak korunması ve yaşatılması noktasında önem arz etmektedir. Coğrafi mahreç ürünü olan Hatay Defne Sabunu'nun üretimi ise Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında tescillenmiş ve belirli kriterlere bağlanmıştır. Hatay Defne Sabunu'nun ayırt edici özelliğinin ise sabun mayasında sabun yağının değil tamamen defne yağı ve zeytin yağının konulması olduğu vurgulanmıştır. Kaynak kişilerin anlatıları genel olarak değerlendirildiğinde verdikleri cevaplar defne yağı ve sabun kullanımının daha çok orta yaş üzerinde yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

Defnenin hediyeleşme kültürü içindeki yeri de azımsanamayacak ölçüdedir. Gerek Hatay'da yaşayan insanlar gerek oraya turistik amaçla gelenler tarafından birçok defne ürünü satın alınmaktadır. Defne meyvesinden elde edilen yağ ve sabun, Defne Apollon efsanesini çağrıştıran obje, fular vb ürünler, defne ağacını simgeleyen takılar gibi birçok hediyelik eşya bu kültür içinde yerini almıştır. Hataylılar için en önemli bitkilerden olan defne kişi, yer ve mekân adı olarak da yaygınlaşmaya başlamıştır. Son zamanlarda Defne adının yaygınlaşmaya başlaması ad verme geleneği içerisinde kültürel değerlerin etkisini göstermektedir.

Değişen yaşam biçimi ve küreselleşmeyle birlikte halk kültürü ürünlerinin hızla değişmeye ve yok olmaya başladığı dünya düzeninde kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasının ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu yüzden kültür ürünlerinin korunması, gelecek kuşaklara aktarılması için çeşitli teşviklerin ve politikaların geliştirilip uygulanması önem arz etmektedir. Defnenin yöre ile bu denli özdeşleşmesi onun coğrafi işaret olmaya aday bir ürün olduğu fikrini ortaya koymuş ve Samandağ Valiliğinin başvurusuyla bu fikir 2017 yılında gerçeğe dönüşmüştür. Coğrafi işarete konu olan ürünler yetiştirildiği bölgede öne çıkan ve benzerlerinden bazı özellikler yönüyle farklılık gösteren veya farklılaştırılmış ürünlerdir. Yani kendine has özellikleriyle ön plandadırlar. 2004 yılında UNESCO tarafından kurulan yaratıcı şehirler ağı kapsamında Hatay gastronomi alanında bu girişimin bir parçası olmuştur. Gerek Samandağ Defne Sabunuyla gerek gastronomi alanında yaratıcı şehir olarak ön plana çıkmış olan Hatay, kültürel anlamdaki zenginliğini tescillendirmiştir. Geleneksel bilginin korunmasına yönelik olarak yerel ürünlerin tescillendirilmesi ve marka değerinin oluşturulmasıyla hem ürünün kalitesi artmakta hem de kültür turizmine önemli katkılar sağlanmaktadır. Geleneksel üretim yönteminin kullanılması ve halkın belleğinde yer etmiş olan anlatılarıyla sözlü kültür ortamında varlığını koruyan defne SOKÜM kapsamında da değerlendirilebilecek önemli bir potansiyeline sahiptir. Öyle ki geleneksel kültürün korunması noktasında SOKÜM oldukça önem arz etmekte ve yerelin ulusala aktarılmasında etkin rol oynamaktadır. Bu özellikleriyle defnenin SOKÜM envanterinde yer alması birçok işleviyle birlikte sözlü kültürün korunmasına ve yaşatılmasına hizmet edecektir. Geleneksel bilgi sahiplerinin UNESCO'nun belirlediği “Yaşayan İnsan Hazine” kapsamında da koruma altına alınarak gelenek kültürünün yaşatılması ve korunması, yerel üreticinin desteklenmesi açısından yerinde bir karar olacaktır.

Bir yerin tanıtımında önem teşkil eden bu ürünlerin ulusal veya uluslararası pazarda yer alması için yerel üreticilerin teşvik edilmesi, kaliteli üretim yapmalarının sağlanması için desteklenmeleri ve çeşitli teşviklerin yapılması önemlidir. Ayrıca defnenin ulusal ve uluslararası tanıtımının daha iyi yapılarak bir marka değeri yaratılması gerektiği kanaatindeyiz. “Hatay’da her yıl düzenlenecek olan bir defne festivali” fikri

kayda değerdir.² Böyle bir festivalin düzenlenecek olması hem ülkeye hem de Hatay'a ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda değer katma ve turistik açıdan tanıtım sağlama potansiyelindedir. Yine böyle bir festival esnasında defne ürünlerinin geleneksel üretiminin insanlara gösteriminin sağlanması, geleneğin kültüre aktarımı ve yaşatılması noktasında yapılabilecekler arasındadır. Defne ürünlerinin yapım aşamasında belli standartlarda üretiminin yapılmasına dair gerekli tedbirlerin alınması da kullanımının ve kalitesinin artırılması noktasında bir öneri niteliğindedir.

Doğada atık halde bulunan defne dallarından üretilen defne pelet ise çevre dostu bir yakıt olması, gaz zehirlenmelerinin ve orman yangınlarının önüne geçmesi vb. yönleriyle önemli bir yakıttır. Bölgede bu amaçla kurulan tesislere gerekli teşviklerin sağlanması ve ulusal/uluslararası pazarda daha çok yer edinmesi için çeşitli tanıtımlarının yapılması da ekonomik kazanç sağlama yönünde bir adım olacaktır.

Sonuç olarak bu çalışmanın, defnenin iklimsel ve yapısal özellikleri, kullanım alanları, kültür ekonomisine katkısı, sembolik yönü, kültürel bellekte yaşayan anlatıları, halk inançları, geleneksel yöntemeye dayalı üretim teknikleri ile geleneksel bilginin korunması ve yaşatılması bağlamında Hatay kültüründeki yeri ve önemine değinilerek halk bilimsel açıdan katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

² Seminer dersi kapsamında danışmanım Gönül Reyhanoğlu'nın önerisinden esinlenilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2018). Türkiye’deki Coğrafi İşaretli Ürünlerin Destinasyon Markalaması Kapsamında. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6/2, 163-177.
- Acıpayamlı, O. (1992). Türk Kültüründe Ad Koyma Folkloru'nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi. IV. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*. IV, 1-15, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ofset Repromat Matbaası, Ankara.
- Aça, M. ve Yolcu, M. (2017). “Folklorda Örtük ve Bozuk İşlev”. *Folklor/Edebiyat*. 23/90, 49-60.
- Aça, M. ve Yolcu, M. (2019). Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Folklor. *Folklor/Edebiyat*. 25/100, 861-871.
- Akman, Y. (1995). *Türkiye Orman Vejetasyonu*. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi. Ankara.
- Altan, C. (2014). Kişi adları Siyasal Eğilim İlişkisi Mersin Üniversitesi Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/66, 621-631.
- Altıntaş, A., Öngel, Ç., (2020). “Hatay Devleti Millet Meclisinin Zabıt Ceridelerine Göre Türkiye Cumhuriyeti’ne Katılış Süreci”, *Anavatana Katılışının 80. Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Aman, F. (2012). Bronislaw Malinowski’nin Kültür Teorisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21/1, 135-151.

- Anonim. (1983). Çevre ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü El Kitabı Dizisi. İzmir.
- Arslan, M. ve M. S. Çelebi. (2016) Kültür araştırmalarında Yüz Yıllık Ufuk: Fuat Köprülü ve Metodolojisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 19-31.
- Aslan, S. (2014). Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1/1, 59-71.
- Ayas F., Çiçek F., Karık, Ü., Oğur E. ve Tutar M. (2015). Türkiye Defne (*Laurus nobilis* L.) Populasyonlarının Uçucu Yağ Bileşenleri. *Anadolu, Journal of AARI*, 25(1): 1-16.
- Ayrancı, İ. (2018). Kudüs'te Paskalya Kutlamaları. *İlahiyat: Akademik Araştırmalar*, 1, 1-13
- Atahan, O. (2019). *Hatay Yöresi Halk Hekimliği*. Yüksek Lisans Tezi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Bağı, R. (2007). *Hatay İli Harbiye ve Şenköy Beldeleri Müzik Kültürü*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bahadır, S. (2016). *Hatay'da Türk Halk İnançları*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 7/1, 231-274.
- Bars, M. E. (2014). Türk Kültünde Ağaç Kültü ve Şor Kahramanlık Destanlarına Yansımaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 379-398.
- Bayrak, M. O. (1994). *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Baytop, A. M. (1991). *Farmasötik Botanik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- Bulut, M. Ç. (2012), *Hatay Yöresinde Yetişen Defne (Laurus nobilis L.) Populasyonunun SSR Markörleri İle Moleküler Karakterizasyonu*. Yüksek Lisans Tezi. Hatay.
- Cassier, E. (2005). Mitik Düşünce. Sembolik Formlar Felsefesi II. Ankara: Hece Yayınları.
- Çelepi, M. S. (2019). Batı Anadolu Efsanelerindeki Milli Mücadeleyi Kült Merkezli Okumak. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4/2, 374-396.
- Çobanoğlu, Ö. (2016). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları (8. Baskı).
- Degh, L. (2010). Halk Anlatısı. (Çev. Zerrin Karagülle). *Milli Folklor*, 39, 111-129.
- Değer, M. B. (2014). *Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Derelioğlu Kaan, G. (2019). *Kültür ve Ekonomi İlişkisi Bağlamında Fındık*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Ekici, M. (2008). Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme. *Milli Folklor*, 80, 33-38.
- Ekici, M. (2013). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi. *TÜRKSOY Üyesi Ülkeler SOKÜM Seminerleri*, s. 19-24, Ankara.
- Eraslan, A. (2009). Antakya ve Çevresinde El Zanaatları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/12, 373-402.
- Erhat, A. (2002). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2017). Dede Korkut Kitabı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- Ergun, P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1988). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gedük, S. (2013). Osmanlı Saray Kültüründe Buhur ve Gül suyu Geleneği. *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık*, 6, 124-133, İstanbul.
- Göker, Y. ve Acar, İ. (1983). Orman Yan Ürünlerinden Akdeniz Defnesi (*Laurus nobilis* L.). *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 33/1, 124-140.
- Gölükçü, M.; Tokgöz, H.; Çelikyurt, A. ve Tuğrul Ay S. (2012). Tıbbi ve Aromatik Bitki İşletmelerinin Yapısal Analizi. BAYEM. s.1-85, Antalya.
- Grimal, P. (1997). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Güler, S. (2010). Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* S. 26, 24-30.
- Günel, N. (2000). Türkiye'de Defne (*Laurus Nobilis* L.) Yaprağı Üretimi, *Türk Coğrafya Dergisi*, 35, 85-103, İstanbul.
- Gündüz, S. ve Reyhanoğlu, G. (2018). *Kadim Kentin Kimliği Antakya Uzun Çarşı. Avrasya Uluslararası araştırmalar Dergisi*, 6/15, 857-871.
- Gürel, N. (2006). *İşte Türkiye*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Gürçayır, S. (2011). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Bakış. *Milli Folklor*, S 92, 5-12.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, A. Ö. (2009). Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinin Kullanımı Üzerine Bir İnceleme. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 41, 85-97. Güzelmansur, İ. (2000). *Uygurluklar Şehri Antakya*. Hatay Valiliği
- Hançerlioğlu, O. (2004). *Dünya İnançları Sözlüğü* Remzi Kitabevi. İstanbul.

Hatay İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı (2012). Hatay Valiliği.

Koç Başaran, Y. (2017). Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47, 480-495.

Kalaycıoğlu, M. (2001). *Hatay Halk Bilimi- II*, Hatay: Ofset Yayınları.

Kaplan, M. (2010). *Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın*. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

Kara, A. (2005). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya’da Yerleşme ve Nüfus. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 17/17, 1-14.

Karabaşa, S. (2014). Uygulamaları Açısından Somut Olmayan Kültürel Miras ve Folklor. *Folklor/Edebiyat*, 20/80, 99-105.

Karadeniz, H. (2001). *Hatay Bölgesi Defne Yaprağı ve Meyvası Uçucu Yağının Özelliklerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kimya Ana Bilim Dalı, Antakya.

Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Keser, U. (2010). Kıbrıs Adasında Kadın Eksenli Olarak Adak ve İnanç Dünyasına Kesitsel Bir Bakış. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 3/6, 108-128.

Kılıç, A. (2001). Isparta Halk Kültüründen Örnekler. Ankara: Hagem Yayınları.

Kızıl, H. (2018a). Özellikleri Açısından Sembol. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 10/4, 1306-1327

Kızıl, H. (2018b). İşlevleri Açısından Dini Sembol. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, X/21, 30-42.

Küçük, M. A. (2016). İkonografiden İnanca “İsa Mesih’in Dirilişi/Paskalya” Süreci. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, s.230-274

- Malinowski, B. (2000). *Büyük, Bilim ve Din* Çev. Saadet Özkal. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Malinowski, B. (2016). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. Çev.: Deniz Uludağ. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Maslow, A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. Çev. Okan Gündüz. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Necatigil, B. (2017). *Küçük Mitologya Sözlüğü*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2009). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği. *Milli Folklor*, S.82, 6-12.
- Oğuz, M., Ö. Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akarpınar, R. B., Arslan, M., Yılmaz, A. M., Eker Öğüt, G. ve Özkan, T. (2016). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları (13. Baskı).
- Oring, E. (2012). *Folklorun Üç İşlevi Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevselcilik*. Çev. Aslı Büyükokutan. *Milli Folklor*, S 96, s.267-295.
- Örnek, S. V. (1973). *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk Halkbilimi*. Türkiye İş Bankası Yayınları: Ankara.
- Özdemir, N. (2018). Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*,18/1, 1-28.
- Özdemir E. ve Özdemir N. (2020). Yaratıcı Kentler ve Yaşayan Kültür. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3/4, 2-23.
- Özün, M. N. (1955). *Osmanlıca- Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Özer, T.; Öztürk, A. İ. ve Sert, F. Z. (2019). Defne Bitkisi (*Lauris nobilis*) ve Yağı Üzerine Bir Araştırma. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 8/2, 25-34.

- Öztürk, J. (2014). Hatay İli Samandağ İlçesinde İki Dilli Konuşurların Ağız Özellikleri. *Mehmet Özmen Armağanı*, s. 265-276, Adana.
- Pehlivanlı, H.; Sarıay, Y. ve Yıldırım, H. (2001). *Türk Dış Politikasında Hatay*. Ankara: Türk Araştırmaları Dizisi.
- Reyhanoğlu, G. (2017). Sacredness of The For The Turkish Cypriots And The Ritual of Buming Olive Tree Leaves As Incensing To Be Protected From Evil Gaze. *Research and Development on Social Sciences (IASSR)*, 47-54.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sarı, Z. (1994). *Hatay'da Efsane ve Menkıbeler*. Antakya
- Sarıkaya, N. ve Altunışık, N. (2011). Kişisel Bakım Olgusu ve Kişisel Bakım Ürünlerine Yönelik Tüketici Tutum ve Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. 6/2, 389-413.
- Segal, R. A. (2012), Dinsel Mit-Ritüel Kuram. Çev. Naim Atabağsoy. *Milli Folklor Dergisi*, 173-187.
- Semerci A. ve Çelik A.D. (2017), "Defne Bitkisinin Hatay İli Ekonomisindeki Yeri ve Önemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2, 125-134.
- Şahin, K. (2010). *Dini Kimliğin İnşasında Kutsal ve Tabu Olan Yiyecek ve İçeceklerin İşlevleri: Antakya Örneği*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Şahin, K. (2010). *Dini Kimliğin İnşasında Kutsal ve Tabu Olan Yiyecek ve İçeceklerin İşlevleri: Antakya Örneği*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Şahin, K. (2012). *Hatay Mutfak Kültürü ve Yemekleri*. Hatay Valiliği.

- Şahin, K. ve Türk, H. (2014). Antakya Geleneksel Yemek Kültürü. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1, 1(2).
- Tekin, M. (2009). *Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay*. Antakya.
- Tekin, M. (2010). *Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Kronolojisi (1918-1939)*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Temel Türkçe Sözlük*. (1991). Kamus-ıTürki'nin Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Basımı (Tercüman Gazetesi). İstanbul.
- Tümbek, A. Nurdan. (2009). *Bütünleşik Pazarlama Faaliyetleri ile İnanç Turizmini Geliştirerek Yabancı Yatırımın Çekilmesi ve Antakya Örneği*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Türk, H. (2016). Antakya'da Dinlerarası Hoşgörü ve Habibi Neccar Örneği. *Folklor/Edebiyat*, 22/87, 155-172.
- Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: TDK Yayınları. Urakova, L. (2014). Performans Teori'nin Aytıslara Uygulanması ve Konisbay'ın Şimbolat'la Yaptığı Aytısta Söyleyici, Genel Dinleyici, Keşif ve Düzenleme. *Bilig Dergisi*, 71, 269-280.
- Türkoğlu, A. E. (2006). *Geçmişte ve Günümüzde Antakya'da Hristiyanlık*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- Yazıcı, S. U. (2018). Genç Antik Çağ ve Erken Hristiyanlık Dünyasında Dinsel Su İnanışları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8/19, 21-31.
- Yoder, D. (2014). Halk Tıbbı ve Modern Tıp. (Çev. Sibel Yoğurtçuoğlu-Ayfer Gülüm). *Halk Biliminde Kuram ve Yaklaşımlar 3* içinde (s 397-403). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Zor, L. (2019). Hatay'ın Anavatana Katılmasının Basında Ele Alınışı: Cumhuriyet Gazetesi Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/2, 409-418.

Elektronik Kaynaklar

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2018). Defne İşleme ve Paketleme Tesisin Ön Fizibilitesi, İç Danışmanlık ve Eğitim Ltd. Şti (Innocentric). <http://www.bakka.gov.tr/assets/haberler/ilgilibelgeler/Defne-On-Fizibilite-Raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 25.05.2018.

Civelek, Aynur. (2016). “Güzeller Güzeli Bir Nympha: Defne”, <http://apelasyon.com>, Erişim Tarihi: 20.11.2018.

Tolga, Ayşe. (2017). Defne Yağının Faydaları. <https://www.aysetolga.com/defne-yaginin-faydalari-nelerdir>, Erişim Tarihi: 15.05.2018.

Hatay Valiliği. Sosyal ve Coğrafi Durum. <http://www.hatay.gov.tr/sosyal-ve-cografi-durum>, Erişim Tarihi: 14.05.2018.

TDK. Defne Maddesi. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=DEFNE Erişim Tarihi: 14.05.2018.

Defne Eylem Planı 2016-2020. OGM Daire Başkanlığı. https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yayinlar/Defne_Eylem_Plani.pdf, Erişim Tarihi: 25.05.2018.

Defne isminin anlamı, <https://ismininanlamine.com/defne-isminin-anlami-ne-396/>, Erişim Tarihi: 14.05.2018.

Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Genel Bilgiler.
<http://www.hataykulturturizm.gov.tr/TR-201494/genel-bilgiler.html> 14.05.018.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüğü.İsim İstatistikleri. <https://www.nvi.gov.tr/isim-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 14.05.2018 tarihinde erişildi.

Sınai Mülkiyet Kanunu (2017). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6769.pdf>
Erişim Tarihi: 15.05.2020.

Torlak, Hasan. (2011). Anadolu Kültüründe Defne Ağacı.
(<https://semrabayraktar.blogspot.com.tr/2013/08/anadolu-kulturunde-defne-agaci.html>), Erişim Tarihi: 16.05.2018.

“Defne Sabunu”, <http://www.defneyapragi.gen.tr/defne-sabunu.html>), Erişim Tarihi: 17.05.2018.

K. Duman, Ayşegül. Paganlıktan Reformistlere Noel Ağacı.<https://www.gazeteduvar.com.tr>, Erişim Tarihi: 16.12.2018.

Samandağtv. (2015) Bahur ve Riyhen. <https://www.samandagtv.com/bahur-ve-riyhen/>,
Erişim Tarihi: 08.06.2018.

Şahin, L. (2017) Çok Özel Bir Bitki: Defne Yaprığı.
<http://www.zafergazetesi.org/yazar/Cok-Ozel-Bir-Bitki-Defne-Yapragi/632>,
Erişim Tarihi: 13.06.2018.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.
<http://aregem.kulturturizm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.12.2019

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı.<https://www.unesco.org.tr/Pages/88/129/UNESCO-Yaratıcı-Şehirler-Ağı>,
Erişim Tarihi: 23.07.2020.

EKLER

Ek-1 Kaynak Kişiler

(Kaynak Kişi Kodu, Adı ve Soyadı, Yaşı, Tahsili, Mesleği, İkamet Yeri)

K1: Yusuf Yiğit, 44, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Samandağ, Görüşme tarihi: 07.10.2018.

K2: Ayşe Yurdagül, 42, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Samandağ, Görüşme tarihi: 26.11.2018.

K3: Mehmet Yurdagül, 47, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Samandağ, Görüşme tarihi: 26.11.2018.

K4: Perihan Karataş, 42, İlköğretim Mezunu, Kuru temizlemeci, Antakya, Görüşme tarihi: 04.12.2018.

K5: İbrahim Dağ, 34, Üniversite, Halk ve İlişkiler Sorumlusu, Antakya, Görüşme tarihi: 04.12.2018.

K6 : Emre Uysal, 28, Lise, Çiçekçi, Antakya, Antakya, Görüşme tarihi 04.12.2018.

K7: Soner Eskiocak, 45, Üniversite, Kurum Müdürü, Antakya, Görüşme tarihi: 04.12.2018.

K8: Leyla Arslantaş, 28, Lisans, Öğretmen, Antakya, Görüşme tarihi: 15.12.2018.

K9: Rahşan Atahan, 40, lise, Halk ve İlişkiler Sorumlusu, Antakya, Görüşme tarihi: 18.12.2018.

K10: İsa Dalgıç, 31, Lise, Çiçekçi, Antakya, Görüşme tarihi: 15.12.2018.

K11: Özlem Dolgun, 30, Üniversite, Öğretmen, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 18.12.2018.

- K12: Ayşe Akgül, 26, Üniversite, Öğretmen, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 18.12.2018.
- K13: Sabahat Altınay, 55, İlkokul, Esnaf, Harbiye, Görüşme tarihi: 04.02.2019.
- K14: Mehmet Mersin, 67, İlkokul, Esnaf, Harbiye, Görüşme tarihi: 04.02.2019.
- K15: Sibel Eroğlu, 39, Esnaf, İlkokul, Harbiye, Görüşme tarihi: 04.02.2019.
- K16: Ayten Surakoğlu, 44, tahsili yok, Esnaf, Harbiye, Görüşme tarihi: 04.02.2019.
- K17: Yasemin Kurtar, 62, İlkokul, Ev hanımı, İskenderun, Görüşme tarihi: 18.04.2019.
- K18: Ayşegül Bozoğlu, 48, Lise, Ev Hanımı, Kırıkhan, Görüşme tarihi: 18.04.2019.
- K19: Döne Yılmaz, 51, ilkokul, Ev hanımı, Kırıkhan, Görüşme tarihi: 18.04.2019.
- K20: Gamze Yenigün, 46, Üniversite, Hemşire, Mersin, Görüşme tarihi: 03.05.2019.
- K21: Çağla Koca, 24, Önlisans, Satış Danışmanı, Antakya, Görüşme tarihi: 03.05.2019.
- K22: (Kişisel bilgilerini paylaşmak istemedi), Esnaf, Görüşme tarihi: 03.05.2019.
- K23: Sibel Değirmenci, 42, Lise, Esnaf, Antakya, Görüşme tarihi: 03.05.2019.
- K24: Bedri Umul, 38, Lise, Güvenlik Görevlisi, Yayladağı, Görüşme 03.05.2019.
- K25: Hülya (söylemedi), Ortaokul, Satış Danışmanı ve Mozaik Sanatçısı, Antakya, Görüşme tarihi: 18.05.2019.
- K26: Habip Ekmekçigil, 34, Lise, Esnaf, Antakya, Görüşme tarihi: 18.05.2019.
- K27: Zarif Ekmekçigil, 55, Lise, Esnaf, Antakya, Görüşme tarihi: 18.05.2019.
- K28: Mehmet Akar, 54, Üniversite, Terzi, Antakya, Görüşme tarihi: 18.05.2019.
- K29: Hikmet Mahanoğlu, 63, Ortaokul, Künefecisi, Antakya, Görüşme tarihi: 04.02.2019.
- K30: Özge Yasinoğlu, 39, Ortaokul, Personel, Antakya, Görüşme tarihi: 04.02.2019.

- K31: Selim Dahiroğlu, 60, Ortaokul, Garson, Antakya, Görüşme tarihi: 04.02.2019.
- K32: Hatice Üçtaş, 28, Üniversite, Öğretmen, Reyhanlı Görüşme tarihi: 20.05.2019.
- K33: Erdal Yıldırım, 45, Üniversite, Öğretmen, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 20.05.2019.
- K34: Abdülkerim Bağışlar, 64, Üniversite, Emekli Öğretmen, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 20.05.2019.
- K35: Hüseyin Atar, 35, Üniversite, Öğretmen, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 20.05.2019.
- K36: Dilber Erikmen, 28, Üniversite, Öğretmen, Antakya, Görüşme tarihi: 18.05.2019.
- K37: Merve Özcan, 24, Üniversite, Öğretmen, Kırıkhan, Görüşme tarihi: 02.05.2019.
- K38: Gülşah Sepetçi, 41, Okur-yazar, Ev Hanımı, Antakya, Görüşme tarihi: 02.05.2019.
- K39: Tuğba Çapar, 32, Üniversite, Öğretmen, Kırıkhan, Görüşme tarihi: 09.04.2019.
- K40: Fatma Karataş, 28, Üniversite, Rehber Öğretmen, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 20.05.2019.
- K41: Özlem Arı, 38, Üniversite, Öğretmen, Antakya, Görüşme tarihi: 20.05.2019.
- K42: Döne Kaya, 27, Üniversite, Öğretmen, Kırıkhan, Görüşme tarihi: 20.05.2019.
- K43: Reşit Parlakyıldız, 49, Ortaokul, İşletme Sahibi, Antakya, Görüşme tarihi: 17.05.2019.
- K44: Semir Güven, 63, Lise, Esnaf, Antakya, Görüşme tarihi: 17.05.2019.
- K45: Zeynep Yakıcı, 45, İlkokul, Kilise Görevlisi, Altınözü, Görüşme tarihi: 20.05.2019.
- K46: Ahmet Tolu, 61, Üniversite, Emekli, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 08.05.2019.
- K47: Handan Çağlar, 36, Lise, Temizlik Görevlisi, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 08.05.2019.
- K48: Mithat Olgun, 65, İlkokul, Şoför, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.

- K49: Bekir Başıbüyük, 60, İlkokul, Şoför, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.
- K50: Mehmet Sürmeli, 70, İlkokul, Şoför, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.
- K51: Özge Yasinoğlu, 41, Ortaokul, Esnaf, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019
- K52: Ayşegül Bozoğlu, 48, İlkokul, Ev Hanımı, Kırıkhan, Görüşme tarihi: 18.05.2019.
- K53: Selim Dahiroğlu, 60, Ortaokul, Garson, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.
- K54: Mehmet Akar, 54, Üniversite, Terzi, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.
- K55: Hikmet Mahanoğlu, Ortaokul, Künefeci, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.
- K56: Gurbet Oktan, 25, Üniversite, Öğretmen, Antakya, Görüşme tarihi: 17.04.2019
- K57: Abdullah Sabagil, 58, Lise, Vakıf İdare Müdürü, Görüşme tarihi: 20.05.2019.
- K58: Vatfa Ay, 47, İlkokul, Esnaf, Antakya, Görüşme tarihi: 17.04.2019.
- K59: Hasan Ay, 20, Lise, Öğrenci, Antakya, Görüşme tarihi: 17.04.2019.
- K60: Hatice Kırdag, 58, İlkokul, Ev Hanımı, Antakya, Görüşme tarihi: 17.04.2019.
- K61: Kişisel bilgilerini paylaşmadı.
- K62: Ayşe Değirmencioğlu, 64, İlkokul, Ev Hanımı, Yayladağı, Görüşme tarihi: 17.04.2019.
- K63: Fatma Doğan, 72, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Antakya, Görüşme tarihi: 17.04.2019.
- K64: Gülcan Karataş, 48, İlkokul, Ev Hanımı, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 08.05.2019.
- K65: Meryem Aslanyürek, 62, Okur-yazar, Ev Hanımı, Harbiye, Görüşme tarihi: 04.02.2019.
- K66: Emine Kösenli, 58, İlkokul, Ev Hanımı, Antakya, Görüşme tarihi: 27.04.2019.

K67: Süleyman Şanverdi, 39, Lise, Park ve Bahçe Görevlisi, Antakya, Görüşme tarihi: 08.05.2019.

K68: Zekiye Akgül, 60, Okur-yazar, Ev Hanımı, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 08.05.2019.

K69: Hatice Esen, 55, Ortaokul, Ev Hanımı, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.

K70: Abdurrahman Yüce, 40, Ortaokul, Esnaf, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 08.05.2019.

K71: Şeyda Ateş, 27, Üniversite, Öğretmen, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.

K72: Seher Dede, 59, Lise, Esnaf, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.

K73: Azize Koca, 36, Lise, Büro görevlisi, Antakya, Görüşme tarihi: 11.05.2019.

K74: Mustafa Turhan, 34, Önlisans, Satış Danışmanı, Kırıkhan, Görüşme tarihi: 11.05.2019.

K75: Fatma Üçtaş, 64, İlkokul, Ev Hanımı, Reyhanlı, 15.05.2019.

K76: Ayfer Işık, 36, Ortaokul, Ev Hanımı, Reyhanlı, 15.05.2019.

K77: Meryem Çimen, 47, İlkokul, Ev Hanımı, Reyhanlı, 15.05.2019.

K78: Azize Aksal, 44, Lise, Temizlik Görevlisi, Reyhanlı, 15.05.2019.

K79: Mustafa Bekar, 39, Üniversite, Öğretmen, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 15.05.2019.

K80: Amena Hajkaddur, 50, Önlisans, Kurs Öğretmeni, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 15.05.2019.

K81: Rana Namoura, 34, Üniversite, Sınıf Öğretmeni, Reyhanlı, Görüşme tarihi: 15.05.2019.

K82: Hatun Gökcan, 57, İlkokul, Ev hanımı, Erzin, Görüşme tarihi: 15. 08.2019.

K83: Fatma Gökcan, 46, Ortaokul, Ev hanımı, Erzin, Görüşme tarihi: 15.08.2019.

K84: Eda Kaplan, 28, Üniversite, Arsuz, Görüşme tarihi: 10.09.2019.

K85: Kavle AlKachaddur, 37, Önlisans, Şanlıurfa, Görüşme tarihi: 12.11.2019.

K86: Hülya Boztepe, 36, Önlisans, Muhasebeci, Antakya, Görüşme tarihi: 06.03.2020.

K87: Ayşegül Abacı, 28, Lisans, Kadın Girişimci, Yayladağı, Görüşme tarihi: 15.05.2020.

K88: Şule Kalkan, 24, Öğrenci, Yayladağı, Görüşme tarihi: 18.05.2020.

K89: Kemal Kılıç, 58, İlkokul, Esnaf, Kumlu, Görüşme Tarihi: 04.03.2020.

K90: Zehra Yamaç, 61, İlkokul, Ev Hanımı, Görüşme Tarihi 06.03.2020.

Ek-2: Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Defne Ağacı

Not: Defnenin yaz-kış yeşil kalan yaprakları vardır.

Fotoğraf 2: Defne yaprağı

Not: Hatay mutfak kültüründe, halk hekimliğinde ve inançlarında defne yaprağı kullanımı vardır. (Fotograf Hatay Tıbbi ve Aromatik bitkiler Müzesinde çekilmiştir.)

Fotoğraf 3: Defne meyvesi

(<https://www.defneyaprasi.gen.tr/defne-yaprasi-tohumu-faydalari.html>)

Fotoğraf 4: Defne meyvesi

(<http://www.senkoyluler.com/defneyagi.html> sitesinden alınmıştır.)

Fotoğraf 5: Defne Sabunu

Fotoğraf 6: Defne Yağı

Not: (Fotoğraf Hatay Tıbbi ve Aromatik bitkiler Müzesi'nde çekilmiştir.)

Defne sabunu üretimine ait görseller:

Fotoğraf 7: Defne yağının kostik ile katılaştırılarak sabun elde edilmesi

Fotoğraf 8: Kalıba dökülen sabunun mala yardımıyla düzeltilmesi

Fotoğraf 9: Katılaşan sabunun istenilen ebatta kesimi

Fotoğraf 10: Defne yağı üretimi

Fotoğraf 11: Defne yağı üretimi (iğne başlıklı sopa)

Fotoğraf 12: Apollon ve Defne Mozaïği

Not: Hatay'da Apollon ve Defne efsanesine ait bu motif sıkça kullanılmaktadır.

Fotoğraf 13: Spor müsabakalarında defnenin taç olarak kullanımı

Not: Romalılar ve Yunanlılar Döneminde spor müsabakalarında başarılı olan kişilere defneden taç takılmıştır.

Fotoğraf 14: Defne Figürü - Kralların Taç Olarak Defne Takması

Not: Kralların başına taç olan defne gücün ve zaferin simgesidir.

Fotoğraf 15: Amblem Olarak Kullanımı 1

Fotoğraf 16: Amblem Olarak Kullanımı 2

Not: Hatay'da defne adını kullanan kurumların ambleminde de defne tercih edilmiştir.

Fotoğraf 17: Defne efsanesine ait motifler içeren bir fular örneği.

Fotoğraf 18: Tütsü Olarak Kullanımı

Not: Defne dalının nazardan korunmak ya da negatif enerjiden uzaklaşmak için tütsü olarak yakılması inancı vardır.

Fotoğraf 19: Takılarda kullanımı

Not: Hatay'ın simgesi olan defne takılarda da motif olarak tercih edilmektedir.

Fotoğraf 20: Mozaik sanatında defne ağacının motif olarak kullanımı

Fotoğraf 21: Defne efsanesine ait bir mozaik

Not: Apollon'dan kaçmaya çalışan Defne'nin ağaca dönüşmesi tasvir edilmiştir.

Fotoğraf 22: Antakya-Zenginler mahallesinde yer alan bir mekan

Fotoğraf 23: Paskalya töreninde defnenin saçılması

Fotoğraf 24: Paskalya töreninde defnenin saçılması

Fotoğraf 25: Çiçekçilikte kullanımı

Fotoğraf 26: Çiçekçilikte kullanımı

Fotoğraf 27: Ev tipi kurutma

Fotoğraf 28: Defne yaprağının turşuda kullanımı

Ek-3: Hatay İl Haritası

Ek. 4. Araştırma Soruları

Sahada kaynak kişilere yöneltilen sorular şu şekildedir:

1. Defnenin anlamı nedir? Defne (ağacı yaprağı, ürünleri vb.) sizin için ne ifade ediyor?
2. Defne ağacının yetişme koşulları nelerdir?
3. Defne hangi alanlarda kullanılmaktadır?
4. Defnenin ağacı, yaprağı, meyvesi, dalı vb. nasıl yararlanılmaktadır, neler yapılmaktadır? Bu bilgileri kimden, ne zaman öğrendiniz?
5. Defne yaprağı ve meyvesinin toplandığı belli bir ay var mıdır?
6. Defne yağı, şampuanı ve sabununun yapım aşamaları ve yapımında kullanılan malzemeler nelerdir?
7. Defne çekirdekleri hayvan yemi olarak kullanılıyor mu? Faydaları nelerdir?
8. Defnenin Hatay ekonomisine ve turizmine katkısı nedir?
9. Hatay mutfağında defnenin hangi unsurları kullanılmaktadır, kullanım sıklığı nedir, hangi yemeklerde kullanılır?
10. Defne tarihsel süreç içerisinde neyi/neleri simgelemiştir?
11. Defne ile ilgili masal, efsane, fıkra, mit vb. anlatılar ve inançlar var mıdır? Bu bilgileri kimden, ne zaman öğrendiniz?
12. Defne yaprağından tanrıların başına taç yapmakla ilgili inanç ve anlatılar nelerdir? Bunlarla ilgili anlatılar nelerdir? Bu anlatıları kimden, ne zaman öğrendiniz? Bunu sanatsal olarak nerelerde görüyoruz? (Mozaikler, şallar, resimler, tabaklar vb.)

13. Defne anlatısının yaygın olarak geçtiği Harbiye Şelalelerinin hikayesi nedir? Kültürdeki yeri ve kent için anlamı nedir? Sizce bu anlatı gerçekten olmuş/yaşanmış mıdır?
14. Defneye dair halk inançları var mıdır? Nelerdir? (Örneği: kırklı bebeklerin yıkama suyuna defne dalı konulması, negatif enerjiyi uzaklaştırmak için tütsü olarak yakılması, nazarlık yapılması... gibi)
15. Defnenin (dal olarak, defneden yapılmış ürünler olarak, sembol olarak vb.) doğum, düğün (Örn: kız çeyizinde muhakkak defne dalı ve sabunu olmalı vb.), sünnet, ölüm (ölünün mezarına defne dalı koymak vb.), dinin bayramlar, özel günler vb. gibi geleneksel unsurlarda kullanım yeri ve önemi nedir? Bu bilgileri kimden ne zaman öğrendiniz?
16. Çevre düzenlemesinde (peyzajda) defne neden tercih edilmektedir? Hatay için anlamı nedir?
17. Defne isim olarak nerelerde kullanılmaktadır? Semt, mekân ve kişi adı olarak tercih edilmesinin nedeni nedir?
18. Tıbbi olarak halk hekimliğinde kullanılıyor mu? Hangi rahatsızlıklarda, nasıl kullanılmaktadır?
19. Defne tütsü olarak kullanılıyor mu? Tütsü olarak kullanımı ne işe yarıyor? Siz tütsü olarak defne yakıyor musunuz? Buna dair ritüeller nelerdir?
20. Biokütle enerji olarak da bilinen defne peleti nasıl üretilmektedir? Faydaları nelerdir?

